พระธรรมเทศนา
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

พระพรหมเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี)

ถวาย

พระธรรมเทศนา ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

ที่ รล ๐๐๐๒.๓/๗๘๕๖

สำนักราชเลขาธิการ
พระบรมมหาราชวัง กทม. ๑๐๒๐๐

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔

เรื่อง พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดพิมพ์พระธรรมเทศนาที่แสดงถวายในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสต่าง ๆ

นมัสการ พระพรหมเมธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์

อ้างถึง ลิขิตวัดสัมพันธวงศ์ ที่ ๑๗/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๔

ตามลิขิตที่อ้างถึง ขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดพิมพ์พระธรรมเทศนาที่แสดงถวายในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสต่าง ๆ ตามบัญชีที่แนบไป จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม สำหรับมอบเป็นที่ระลึกงานสมโภชหิรัญบัฏ ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔ ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว พระราชทานพระบรมราชานุญาต

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดทราบ

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ)
รองราชเลขาธิการ ปฏิบัติราชการแทน
ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์
โทร. ๐๒ ๒๒๐๗๒๐๐ ต่อ ๓๓๐๘
โทรสาร ๐๒ ๒๒๐๗๔๘๖
เว็บไซต์ : www.ohmpps.go.th

พระธรรมเทศนา
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

พระพรหมเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี)

ถวาย

ที่ นร ๐๕๐๘/ท ๓๔๑๐

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล กทม. ๑๐๓๐๐

๔ พฤษภาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอถ่ายสำเนาหิรัญบัฏและประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ฉบับประจำองค์

นมัสการ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร

อ้างถึง หนังสือวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร ที่ ๑๑/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๕๔

สิ่งที่ส่งมาด้วย คำจารึกหิรัญบัฏ พระพรหมเมธี

ตามที่พระคุณเจ้ามีลิขิตแจ้งว่า ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมณศักดิ์ พระธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร ขึ้นเป็น พระพรหมเมธี เนื่องในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ และวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร ได้กำหนดวันรับหิรัญบัฏพร้อมเครื่องประกอบสมณศักดิ์ของ พระพรหมเมธี ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔ โอกาสนี้ คณะศิษยานุศิษย์จะจัดพิมพ์หนังสือ เป็นธรรมบรรณาการให้แก่ผู้ร่วมงาน จึงประสงค์ขอถ่ายสำเนาหิรัญบัฏและประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ ฉบับประจำองค์ของพระพรหมเมธี เพื่อลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกดังกล่าว ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

สำนักอาลักษณ์และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ขอส่งคำจารึกหิรัญบัฏ พระพรหมเมธี เพื่อลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกดังกล่าวตามที่ได้ส่งมาด้วยนี้ ส่วนประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ ฉบับประจำองค์ นั้น อยู่ระหว่างดำเนินการเขียน และหลังจากนั้นยังมีขั้นตอนที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีก ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาอีกพอสมควร จึงยังไม่สามารถดำเนินการให้ได้ ทั้งนี้ เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว สำนักอาลักษณ์และเครื่องราชอิสริยาภรณ์จะได้เชิญไปถวายพระพรหมเมธีในโอกาสแรก

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดทราบ

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(นางสมศรี นาคจำรัสศรี)
ผู้อำนวยการสำนักอาลักษณ์และเครื่องราชอิสริยาภรณ์

สำนักอาลักษณ์และเครื่องราชอิสริยาภรณ์
โทร. ๐ ๒๒๘๐ ๙๐๐๐ ต่อ ๔๓๐
โทรสาร ๐ ๒๒๘๐ ๙๐๗๒
www.cabinet.thaigov.go.th

คำจารึกหิรัญบัฏ พระพรหมเมธี

พระพรหมเมธี สีลาจารวัตรวิมล โสภณปริยัติดิลก สาธกธรรมวิจิตร พิพิธศาสนกิจจาทร ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชาคณะ เจ้าคณะรอง สถิต ณ วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร จงเจริญทีฆายุ จิรัฏฐิติกาล ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ที่ รล ๐๐๐๔.๑/ ๓๒๙๙

สำนักราชเลขาธิการ

สวนจิตรลดา กทม. ๑๐๓๐๓

๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔

เรื่อง พระราชทานพระราชานุญาตในการจัดพิมพ์สำเนาพระธรรมเทศนาเพื่อเผยแพร่

นมัสการ พระพรหมเมธี กรรมการมหาเถรสมาคม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร

อ้างถึง ลิขิตวัดสัมพันธวงศ์ ฯ ที่ ๑๔/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๔

ตามลิขิตที่อ้างถึง ขอให้นำความกราบบังคมทูล สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ขอพระราชทานพระราชานุญาตนำสำเนาพระธรรมเทศนาที่พระคุณท่านแสดงถวายในวาระต่าง ๆ เพื่อลงพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมวิทยบรรณาการในหนังสือที่ระลึกสมโภชหิรัญบัฏ เนื่องในโอกาสที่ทรงพระกรุณา-โปรดพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ให้ พระคุณท่าน (พระธรรมกิตติเมธี) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ ฯ เป็นพระราชาคณะ เจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ราชทินนามที่ พระพรหมเมธี เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ ซึ่งคณะกรรมการจัดงานสมโภชหิรัญบัฏ ฯ จะจัดพิมพ์หลักธรรมคำสอนดังกล่าวเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ ดังความละเอียดแจ้งอยู่แล้ว นั้น

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชานุญาต

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดทราบ

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

มนัสนิตย์ วณิกกุล

(ท่านผู้หญิงมนัสนิตย์ วณิกกุล)

ราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

กองราชเลขานุการในพระองค์

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

โทร. ๐ – ๒๒๘๒ – ๕๕๓๑, ๐ – ๒๒๘๓ – ๙๒๑๙

โทรสาร ๐ – ๒๒๘๐ – ๐๓๓๘

เว็บไซต์ : www.ohmpps.go.th

พระพรหมเมธี

สีลาจารวัตรวิมล โสภณปริยัติดิลก สาธกธรรมวิจิตร
พิพิธศาสนกิจจาทร ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ

เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
๕ ธันวาคม ๒๕๕๓
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา
พระพรหมเมธี
(จำนงค์ ธมฺมจารี)
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ

คำนำ

เป็นที่ทราบกันในสังคมชาวไทย โดยทั่วไปว่า งานหลวงที่เรียกว่า พระราชพิธีต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชพิธีต่างๆ ย่อมเป็นงานสำคัญอย่างยิ่ง พระสงฆ์ผู้ได้รับการพิจารณาอาราธนาให้เป็นผู้ถวายพระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่งท่ามกลางมหาสมาคมที่สำคัญ ณ พระที่นั่งต่างๆ ย่อมได้รับการถวายเกียรติยกย่องว่าเป็นพระเถระผู้ทรงคุณพิเศษหลายอย่างหลายประการ จึงได้รับการพิจารณาให้ได้ถวายพระธรรมเทศนาในโอกาสต่างๆ ฉะนั้นข้อธรรมะที่พระเถระผู้ได้รับอาราธนาคัดเลือกและแต่งถวายเทศน์ย่อมได้รับการกลั่นกรอง เลือกเฟ้นเป็นอย่างดียิ่ง และจะเป็นหลักธรรมที่เหมาะกับภาวการณ์ต่างๆ ในยุคนั้นๆ สำนวนเทศนา ลีลาการแสดง ของแต่ละรูปแต่ละวาระ ย่อมต้องได้รับการฝึกฝน ให้ถูกต้องตามพระราชพิธีนั้นๆ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์ผู้ได้รับโอกาสและได้แสดงถวาย ย่อมถือว่า เทศน์กัณฑ์นั้นเป็นกัณฑ์พิเศษจริงๆ และมีความสำคัญทั้งต่อผู้แสดงและต่อผู้ได้รับการสดับตรับฟังมาก

พระเดชพระคุณ พระพรหมเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่ได้รับเกียรติให้ได้ถวายพระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่งหลายวาระติดต่อกันมาหลายปี ในมหามงคลพระราชพิธีสำคัญต่างๆ ข้อนี้เป็นที่ประจักษ์ต่อมหาสมาคมแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์ คณะสงฆ์ คณะองคมนตรี รัฐบาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ประชาชนทุกหมู่เหล่า มาโดยลำดับ คณะกรรมการจัดงานสมโภชหิรัญบัฏ พระพรหมเมธี ได้พิจารณาเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีและเป็นเวลาสมควรที่จะได้ขอพระราชทานอัญเชิญพระธรรมเทศนาต่างๆ นั้นพิมพ์เผยแผ่ ในโอกาสวันสำคัญงานสมโภชหิรัญบัฏ ของพระเดชพระคุณ พระพรหมเมธี ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔ นี้ จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต อัญเชิญพระธรรมเทศนา และภาพในพระราชพิธีนั้นๆ พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการแก่ผู้มาร่วมงาน เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติคุณที่ท่านเจ้าคุณพระพรหมเมธี ธมฺมจารี ให้ปรากฏแก่สังคม อีกทั้งยังถือได้ว่าเป็นการรักษาหลักธรรมในพระธรรมเทศนานั้นให้เป็นแบบอย่างที่ดี แก่ผู้สนใจ เพื่อศึกษาและเรียนรู้ สืบไป

คณะกรรมการสมโภชหิรัญบัฏ พระพรหมเมธี ธมฺมจารี ขอพระราชทานถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

จึงขออนุโมทนาสาธุการ แด่คณะกรรมการทุกคณะ คณะศิษยานุศิษย์ ท่านผู้เคารพนับถือ ที่ให้เกียรติมาร่วมบำเพ็ญกุศล ตลอดถึงท่านผู้เป็นเจ้าภาพออกทุนทรัพย์จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ และเล่มอื่นๆ เป็นธรรมบรรณาการในงานสมโภชหิรัญบัฏ ครั้งนี้ ทั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์ โดยทั่วกันทุกหมู่คณะ ด้วยความขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

คณะกรรมการจัดงาน
สมโภชหิรัญบัฏ บำเพ็ญกุศลน้อมถวาย พระพรหมเมธี ธมฺมจารี
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔

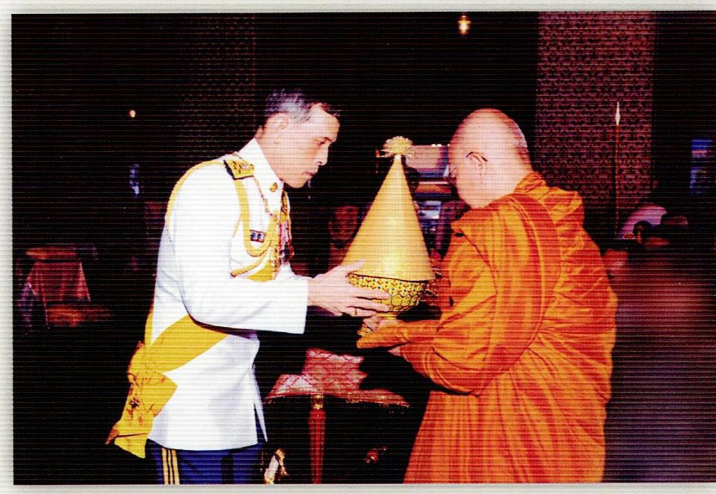

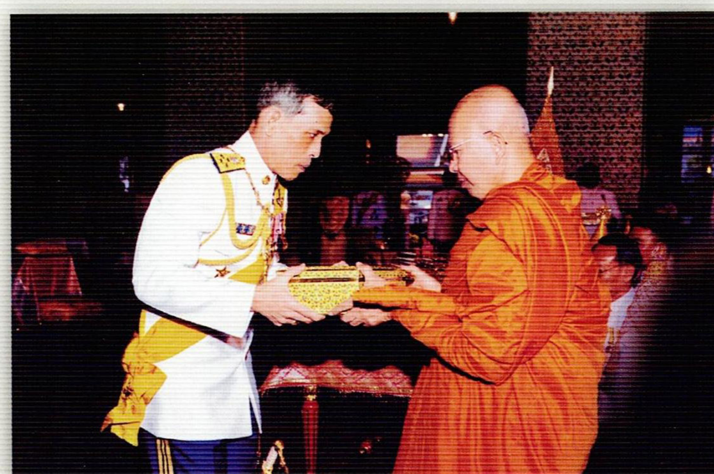

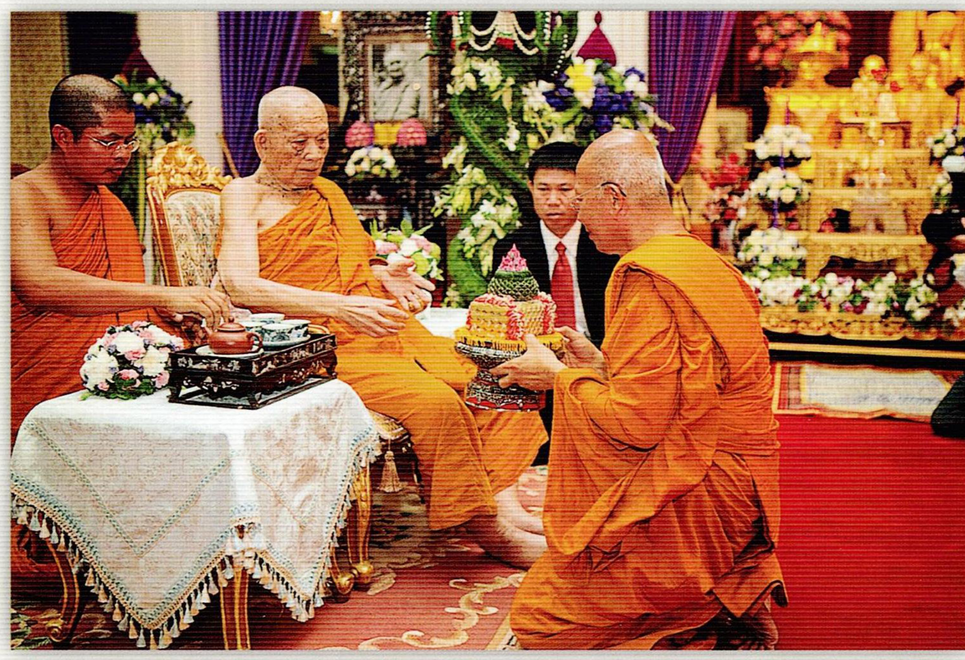

ท่านเจ้าพระคุณ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สุวัฑฒนมหาเถระ วัดบวรนิเวศวิหาร

ประวัติ
พระพรหมเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี)

ประวัติ

พระพรหมเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี)
กรรมการมหาเถรสมาคม
เจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธรรมยุต)
ผู้ช่วยแม่กองธรรมสนามหลวง
ประธานคณะเลขานุการคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช
ผู้แถลงข่าวของมหาเถรสมาคม (โฆษกมหาเถรสมาคม)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
ผู้ช่วยเลขาธิการกรรมการบริหารคณะธรรมยุต รูปที่ ๑

ชื่อ

พระพรหมเมธี (จำนงค์ เอี่ยมอินทรา) ฉายา ธมฺมจารี อายุ ๖๙ ปี พรรษา ๔๘ วิทยฐานะ น.ธ.เอก, มศ. ๕ ศน.ด. (กิตติมศักดิ์)

สถานะเดิม

ชื่อ จำนงค์ นามสกุล เอี่ยมอินทรา ที่บ้านริมแม่น้ำนครชัยศรี ปากคลองบางกระทึก ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔ ตรงกับ ๗ ฯ ๑๐ ๓ ปีมะเส็ง บิดา นายจิตต์ เอี่ยมอินทร์ มารดา นางนิน รอดวิมุติ

การศึกษา

- ๒๔๙๔ จบประถมศึกษาปีที่ ๔
- ๒๔๙๘ รับประกาศนียบัตรสอบนักธรรมชั้นตรีได้ในสนามหลวง
- ๒๔๙๙ รับประกาศนียบัตรสอบนักธรรมชั้นโทได้ในสนามหลวง
- ๒๕๐๑ รับประกาศนียบัตรสอบนักธรรมชั้นเอกได้ในสนามหลวง
- ๒๕๐๑ จบมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (ม.ศ. ๕)
- ๒๕๑๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดสัมพันธวงศ์

  ประกาศนียบัตรสอบเทียบมัธยม ๘

  ประกาศนียบัตรวิชาชีพ พิมพ์ดีดไทย - อังกฤษ

  ประกาศนียบัตรวิชาชีพ แก้วิทยุและอิเล็กทรอนิกส์

- ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑ รับปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์ - สาขาพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)
- ประกาศนียบัตร Honorary Member Certificate จากสถาบัน The Pan Education Centre หลักสูตร Special Home Education & Coversation Program เมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๑๙
- ประกาศนียบัตรวิชาพยาบาล ของสภากาชาดไทย

บรรพชา

เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๕ ตรงกับ ๒ ฯ ๗ ๗ ปีมะโรง ณ วัดราษฎร์บำรุง ถนนเพชรเกษม ๖๙ แขวงหลักสอง เขตบางแค กรุงเทพมหานคร

พระครูวิศาลปริยัติคุณ (งาม จนฺทเทโว) วัดสามัคคิยาราม อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นพระอุปัชฌาย์

เดินทางเข้ากรุงเทพมหานคร อยู่วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร เลขที่ ๕๗๙ ถนนทรงสวัสดิ์ แขวงสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๔๙๖ โดยอยู่ในปกครองของพระครูธรรมาลังการ (เส็ง ทินฺนวโร) ณ กุฏีมณีคุณ คณะกลาง ขณะอายุได้ ๑๓ ปี

อุปสมบท

เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ตรงกับ ๑ ฯ ๔ ๑๒ ปีฉลู ณ วัดสัมพันธวงศ์ เลขที่ ๕๗๙ ถนนทรงสวัสดิ์ แขวงสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

พระมหารัชชมังคลาจารย์ (เทศ นิทฺเทสกเถระ) เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์ แขวงสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์

พระเทพปัญญามุนี (เฉย ยสเถระ) วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระเนกขัมมมุนี (เส็ง ทินฺนวโร) วัดสัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๗

- เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑ - ๒๕๓๙

- เป็นเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑-๒-๓ และ ๑๒-๑๓ (ธรรมยุต)

๒๗ กันยายน ๒๕๔๕

- เป็นพระอุปัชฌาย์ วิสามัญ

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗

- เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๒

- เป็นเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธ)

หน้าที่บริหารการคณะสงฆ์

๑ มกราคม ๒๕๐๘

- เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง แผนกธรรม

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๐

- เป็นเลขานุการวัดสัมพันธวงศ์

๑ พฤษภาคม ๒๕๑๒

- เป็นครูพระปริยัติธรรม ประจำสำนักเรียนวัดสัมพันธวงศ์

๓๐ มกราคม ๒๕๑๔

- เป็นกรรมการสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ และเป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการจัดประโยชน์วัดสัมพันธวงศ์

๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๙ - ๒๕๔๓

- สมเด็จเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ทรงแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานคณะธรรมยุต ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

สิงหาคม ๒๕๒๕ - ปัจจุบัน

- เป็นเลขานุการพิจารณาสมณศักดิ์ของคณะธรรมยุต

มิถุนายน ๒๕๓๔ - ๒๕๔๔

- เป็นผู้ช่วยเลขาธิการคณะธรรมยุต

พ.ศ. ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน

- เป็นกรรมการเถรสมาคมธรรมยุต

๓๐ มีนาคม ๒๕๔๓

- เป็นผู้ช่วยแม่กองธรรมสนามหลวง

๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๔

- สมเด็จเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ทรงแต่งตั้งให้เป็นกรรมการบริหารและผู้ช่วยเลขาธิการคณะธรรมยุต รูปที่ ๑

๒ สิงหาคม ๒๕๔๔

- สมเด็จเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ทรงแต่งตั้งให้เป็นอนุกรรมการการปกครอง ของคณะธรรมยุต

หน้าที่การงานของมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๒๙ - ปัจจุบัน

- เป็นกรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการดำเนินการจัดงานปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม วันที่ ๓ ธันวาคม ถึงวันที่ ๗ ธันวาคม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๙ ถึงปัจจุบัน

๑๖ กันยายน ๒๕๔๐

- เป็นกรรมการ และเลขานุการคณะกรรมการอำนวยการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธมณฑล ฝ่ายสงฆ์ ตามมติคณะรัฐมนตรี

๒ เมษายน ๒๕๔๑

- ได้รับการแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการพิพิธภัณฑ์ทางพุทธศาสนา

๑๑ มกราคม ๒๕๔๔

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาการปรับโครงสร้างงานพระพุทธศาสนา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๔

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นคณะทำงานทำหน้าที่ติดตามงานที่มหาเถรสมาคมมีมติ และประสานงาน ตามมติมหาเถรสมาคม

๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๔

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๔

- กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาคณะทำงาน ปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการเร่งรัดการออกเอกสารสิทธิ์และการจัดประโยชน์ที่ดินวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง

๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๕

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการฝ่ายปกครองของมหาเถรสมาคม
- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการและเลขานุการฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม
- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการฝ่ายการเผยแผ่ของมหาเถรสมาคม

๒ ธันวาคม ๒๕๔๕

- กระทรวงวัฒนธรรม แต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการ ฝ่ายคัดเลือกผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา
- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการอำนวยการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน (มติ มหาเถรสมาคมครั้งที่ ๑๘/๒๕๔๖)

๑๙ มีนาคม ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณางบประมาณศาสนสมบัติกลางประจำ (พศป.)
- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการกำหนดนโยบายงบประมาณศาสนสมบัติกลางเพื่อการพระพุทธศาสนา

๙ เมษายน ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการติดตามการดำเนินการเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่

๓๐ เมษายน ๒๕๔๗

- เป็นผู้แทนมหาเถรสมาคมให้เป็นที่ปรึกษา พิจารณาการจัดสร้างพุทธมณฑลจังหวัด ทุกจังหวัด มติ มหาเถรสมาคม ๑๒/๒๕๔๗ วันศุกร์ที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๔๗

๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการที่ปรึกษาในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การส่งเสริมพระพุทธศาสนา ตามมติคณะรัฐมนตรี
- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการติดตามพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ มติ มหาเถรสมาคม ๑๖/๒๕๔๗ วันพุธที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๗

๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๗

- เป็นผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง ไปเปิดสอบธรรมศึกษาที่วัดพุทธคัลลัส รัฐเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา ในวันที่ ๒๖ - ๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๗ มติ มหาเถรสมาคม ๑๕/๒๕๔๗ วันจันทร์ที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๗
- เป็นผู้แทนมหาเถรสมาคม เข้าร่วมประชุมเสวนาและต้อนรับประมุขสงฆ์ ๑๕ ประเทศ พร้อมผู้ติดตาม โดยจัดประชุมที่หอประชุมพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มติ มหาเถรสมาคม ๑๔/๒๕๔๗

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นคณะผู้ช่วยคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่ สมเด็จพระสังฆราชและเป็นประธานคณะเลขานุการคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มติ มหาเถรสมาคม ๒๒/๒๕๔๗ วันศุกร์ที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๗

๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการและเลขานุการพิจารณาจัดกิจกรรมร่วมสมโภชงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ มติ มหาเถรสมาคม ๒๒/๒๕๔๗

๑๐ กันยายน ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะประชุมเรื่อง การแบ่งภารกิจระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกับกรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับรองนายกรัฐมนตรี (นายวิษณุ เครืองาม) ประธานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.)

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

- เป็นผู้แทนมหาเถรสมาคม ไปร่วมประชุมกับองค์กร Norwegian Church Aid (NCA) ร่วมกับ United Nations Children's Fund (UNICEF) เรื่อง "พระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์" ณ ศูนย์สัมมนาและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มติ มหาเถรสมาคม ๓๐/๒๕๔๗ วันอังคารที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

๙ ธันวาคม ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาการจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีธรรม สังกัดกรุงเทพมหานคร มติ มหาเถรสมาคม ๓๑/๒๕๔๗

๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๗

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาโครงการ เตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของกรมประชาสัมพันธ์ มติ มหาเถรสมาคม ๓๒/๒๕๔๗ วันจันทร์ที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๗

๒๐ มกราคม ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการจัดทำหลักสูตรอบรมพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะตำบล มติ มหาเถรสมาคม ๒/๒๕๔๘ วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๔๘

๑๑ มีนาคม ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการโครงการหนึ่งวัดหนึ่งศูนย์การเรียนรู้ (One Temple One E-Learning Center : OTEC)

พ.ศ. ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นผู้แถลงข่าวของมหาเถรสมาคม (โฆษกมหาเถรสมาคม)

๒๙ เมษายน ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณากิจกรรมเนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก
- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาคณะกรรมการต่างๆ ที่มหาเถรสมาคมได้แต่งตั้งไว้แล้วเพื่อปรับปรุงใหม่

๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติและประสานงานของคณะสงฆ์ (ที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม มติ มหาเถรสมาคม ๒๐/๒๕๔๗ วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๘)

๒๐ กันยายน ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาการจัดสร้างพุทธมณฑลประจำจังหวัด

๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์ การอนุมัติหนังสือเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร (ศตภ.)

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการอำนวยการโครงการพัฒนาสุขภาพพระภิกษุ - สามเณร โรงพยาบาลสงฆ์ กระทรวงสาธารณสุข

๙ ธันวาคม ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการกลั่นกรองการรับบำเหน็จบำนาญพนักงานศาสนการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๘

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นคณะทำงานพิจารณาจัดตั้ง ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนกลาง และประจำจังหวัด

๑๐ มกราคม ๒๕๔๙

- เป็นคณะผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวงไปเปิดสอบธรรมสนามหลวง ครั้งที่ ๓/๒๕๔๘ ณ วัดภาวนา ฮ่องกง เขตปกครองพิเศษ เมืองฮ่องกง วันที่ ๑๑ - ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙

๒๙ - ๓๑ มกราคม ๒๕๔๙

- เป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไปประชุมใหญ่สามัญประจำปี ๒๕๔๙ ของพระธรรมยุต ณ วัดธัมมธโร นครแคนเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย

๑๐ เมษายน ๒๕๔๙

- เป็นคณะผู้แทนเดินทางไปประชุมใหญ่สามัญประจำปีคณะสงฆ์ธรรมยุตในประเทศสหรัฐอเมริกา ครั้งที่ ๒๒/๒๕๔๙ ณ วัดพุทธบูชา เมืองแอตแลนต์ตา รัฐจอร์เจีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ ๑๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๕๔๙

๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๙

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนมหาเถรสมาคม ไปร่วมพัฒนาสุขาสาธารณะภายในวัดและสถานที่ทำงาน ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข "โครงการส้วมสะอาด - เพียงพอ - ปลอดภัย" และได้รับการประกาศเกียรติคุณจากกระทรวงสาธารณสุขให้เป็น Toilet Ambassador

๒๑ สิงหาคม ๒๕๔๙

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการผู้ประสานทั้งในการตรวจต้นฉบับ และการจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๙

- เป็นผู้แทนคณะสงฆ์เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในการประชุมสามัญครั้งที่ ๕ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ณ สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ณ วัดจงลี่ญาณวราราม เมืองเถาหยวน

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนมหาเถรสมาคม ในการลงนาม - ข้อตกลงความร่วมมือ MOU ๘ องค์กรร่วมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ในโครงการราชธรรมราชทัณฑ์ ของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม

๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๙

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาการจัดกิจกรรม ร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ มติ มหาเถร สมาคม ๒๘/๒๕๔๙ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๙

๑๙ มกราคม ๒๕๕๐

- มหาเถรสมาคมมอบให้เป็นผู้ประสานงานให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ แก่เจ้าคณะผู้ปกครองในการที่คณะสงฆ์ทั่วประเทศเจริญพระพุทธมนต์ และเจริญจิตภาวนาเพื่อถวายพระพรชัยมงคลและถวายเป็น พระราชกุศล แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดปี พ.ศ. ๒๕๕๐ จำนวน ๙ ครั้ง

๓๑ มกราคม ๒๕๕๐

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียง พระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัด
- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิม พระเกียรติ เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ ในโครงการไถ่ชีวิตโค - กระบือ

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาการเผยแผ่พระธรรม ในพระพุทธศาสนา ตามพระราชประสงค์

๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐

- มหาเถรสมาคมมอบหมาย ให้เป็นผู้พิจารณาการเผยแพร่ข่าวสาร เกี่ยวกับกิจการงานของมหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์ทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์

๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๐

- ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมให้ไปเป็นประธานเปิดอบรมพระจริยานิเทศก์ ในโครงการประชุมสัมมนาพระจริยานิเทศก์ประจำปี ๒๕๕๐ ณ วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๐

- มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ

๓๑ มกราคม ๒๕๕๐

- มหาเถรสมาคม แต่งตั้งให้เป็น ประธานคณะทำงานการจัดตั้งสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มติ มหาเถรสมาคม ๓/๒๕๕๐ ที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๐

๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๒

- มหาเถรสมาคม แต่งตั้งให้เป็น ประธานคณะทำงานการจัดตั้งสถานีเผยแพร่ภาพและเสียง (วิทยุโทรทัศน์) DDTV มติ มหาเถรสมาคม ๑๗/๒๕๕๒ วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๒

การงานพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๒๖

เป็นกรรมการมูลนิธิหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ

เป็นกรรมการมูลนิธิโรงเรียนวัดสัมพันธวงศ์ สังกัดกรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๘

เป็นกรรมการมูลนิธิสุจิณโณอนุสรณ์

เป็นกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระสังฆราชวาสนะมหาเถระ

พ.ศ. ๒๕๕๓

เป็นกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

การพระราชพิธีที่เนื่องด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์

๕ มกราคม ๒๕๓๙

ถวายพระธรรมเทศนา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องมาฆะกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จพระราชดำเนิน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชพิธีมาฆบูชา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

๓ พฤษภาคม ๒๕๔๐

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องเทวธรรมกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

๓ พฤษภาคม ๒๕๔๔

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องกตัญญูกตเวทีกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทร-วินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๖

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องปิยมหาราชาสัปปุริสกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วันปิยมหาราช ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

๓ มีนาคม ๒๕๕๐

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องจาตุรงคสันนิบาตกถา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วันมาฆบูชา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องธรรมจริยกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๐

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องกตัญญูกตเวทีกถา แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล พิธีเจริญพระพุทธมนต์ และทรงสดับพระธรรมเทศนา เนื่องในโอกาสวันมหาปวารณา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ (เป็นการส่วนพระองค์) ณ พระอุโบสถวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องภูมิสิริมังคลกถา แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล พิธีเจริญพระพุทธมนต์ และทรงสดับพระธรรมเทศนา เนื่องในโอกาสวันอาสาฬหบูชา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ (เป็นการส่วนพระองค์) ณ วัดไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องสันติสุขกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

๔ กันยายน ๒๕๕๒

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องสามัคคีกถา แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล พิธีเจริญพระพุทธมนต์และทรงสดับพระธรรมเทศนา เนื่องในวันธรรมสวนะ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ (เป็นการส่วนพระองค์) ณ อุโบสถวัดพระรูป ตำบลช่องสะแก อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๓ พฤษภาคม ๒๕๕๔

ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องขันติธรรมกถา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

และได้ถวายพระธรรมเทศนา ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบรมราชานุเคราะห์อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก

การต่างประเทศ

มหาเถรสมาคม อนุมัติให้เป็นผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวงไปเปิดสอบธรรมศึกษาในต่างประเทศ มี

- สหรัฐอเมริกา
- เขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน
- ประเทศมาเลเซีย
- ประเทศเยอรมนี
- ประเทศอังกฤษ

ได้เดินทางไปทัศนศึกษา นมัสการสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล แดนพุทธภูมิ ดูงานเผยแผ่พุทธศาสนา เดินทางไปประชุมกับชาวพุทธนานาชาติในต่างประเทศ ไปฉลองศรัทธาเยี่ยมชาวพุทธในประเทศต่างๆ คือ

- สหรัฐอเมริกา หลายสิบรัฐ
- ประเทศอังกฤษ
- ประเทศเยอรมนี
- ประเทศแคนาดา
- ประเทศออสเตรเลีย
- ประเทศอิตาลี
- ประเทศฝรั่งเศส
- ประเทศสวิตเซอร์แลนด์
- ประเทศตุรกี

- ประเทศออสเตรีย
- สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์
- ประเทศเกาหลี
- ประเทศญี่ปุ่น
- ประเทศอินเดีย
- ประเทศเนปาล
- ประเทศภูฏาน
- สาธารณรัฐประชาชนจีน
- สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)
- ประเทศสิงคโปร์
- ประเทศเขมร
- ประเทศลาว
- ประเทศศรีลังกา
- ประเทศมาเลเซีย
- ประเทศพม่า

กิจกรรมพิเศษด้านสาธารณประโยชน์

พ.ศ. ๒๕๒๐

- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วาสนมหาเถระ มีพระบัญชาให้เป็นผู้แทนฝ่ายสงฆ์ ไปร่วมกับ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นกรรมการก่อสร้างพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดยมี กรป. กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด เป็นผู้ดำเนินงานต่างๆ ให้พุทธมณฑลเป็นพุทธสรณียสถาน ให้มีความสวยงามเป็นศรีสง่าของพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน
- เป็นแม่งานพัฒนาวัดสัมพันธวงศ์ ให้สะอาด สวยงาม ร่มรื่น จัดปลูกต้นไม้ยืนต้น ไม้ประดับ สร้างสนามหญ้า ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของพุทธบริษัททั้งใกล้และไกลวัด ที่เข้ามาหาความสงบภายในวัด ให้ได้พักผ่อนและมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นรมณียสถานอันสุขสงบแห่งหนึ่งของเขตสัมพันธวงศ์

- เป็นผู้เริ่มและดำเนินการจัดหาทุน เพื่อจัดอบรมลูกเสือชาวบ้านค่าย-สัมพันธวงศ์ รวม ๒ รุ่น มีลูกเสือชาวบ้านเข้ารับการอบรมประมาณ ๑,๐๐๐ คน

พ.ศ. ๒๕๒๑

- จัดหาทุน และออกแบบจัดสร้างเหรียญหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ แบบ "เราสู้" เพื่อแจกแก่ทหาร ตำรวจ พลเรือน ที่ปฏิบัติหน้าที่ป้องกันภัยของประเทศชาติบ้านเมือง
- เป็นกรรมการและผู้ดำเนินการจัดงานบำเพ็ญกุศลถวาย พระคุณเจ้าหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๘
- เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต จัดสร้างเหรียญประดับพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. เพื่อสร้างเป็นที่ระลึกสำหรับสมนาคุณแก่ผู้บริจาคทรัพย์ร่วมสร้างอาคารสุจิณฺโณ ณ โรงพยาบาลมหาราช จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทุนทรัพย์จากผู้ศรัทธาประมาณ ๙๐ ล้านบาท ประเดิมเริ่มการก่อสร้างอาคารสุจิณฺโณ สูง ๑๕ ชั้น ซึ่ง พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ อดีตนายกรัฐมนตรี ได้อนุมัติงบประมาณของทางรัฐบาลสมทบ รวมเป็นค่าก่อสร้างอาคารสุจิณฺโณ ๒๕๑ ล้านบาทเศษ อาคารสุจิณฺโณเสร็จสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘
- เป็นผู้ริเริ่มและเป็นกรรมการดำเนินการจัดงาน เชิญชวนศิษยานุศิษย์พระคุณเจ้าหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ประชาชนชาวพุทธเข้าร่วมประกอบกิจกรรม ส่งเสริมพระพุทธศาสนา จัดงานสัปดาห์วันวิสาขบูชารำลึกเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ บริเวณท้องสนามหลวงและกรมประชาสัมพันธ์ ถนนราชดำเนิน มีเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช วาสนมหาเถระ ทรงเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ มี ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ ซึ่งนับเป็นการชุมนุมชาวพุทธมากเป็นประวัติการณ์ เป็นครั้งประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เพื่อให้มีการสวดมนต์ไหว้พระ จัดนิทรรศการ และปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา เป็นพุทธบูชาที่ยิ่งใหญ่ในรอบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

- เป็นผู้ริเริ่มหาทุน จัดงานทอดผ้าป่าสามัคคี รวบรวมทุนทรัพย์เพื่อสนองโครงการจัดสร้างพุทธมณฑล โดยจัดสร้างสวนธรรมพระคุณเจ้าหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ แต่งสถานที่ปลูกหญ้าปลูกต้นไม้ให้เป็นที่ร่มเย็นสำหรับปฏิบัติธรรมบนเนื้อที่ ๘๐ ไร่ ณ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๒๘
- เป็นผู้ดำเนินงาน และเป็นกรรมการที่ปรึกษาโครงการจัดสร้างวัตถุมงคลคุ้มเกล้า ของมูลนิธิคุ้มเกล้าฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อหาทุนทรัพย์ สมทบการจัดสร้างอาคารคุ้มเกล้า และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช กองทัพอากาศดอนเมือง ซึ่งสามารถชักชวนประชาชนให้ร่วมกุศลจิต บริจาคทรัพย์เพื่อการรักษาพยาบาลได้ทุนทรัพย์ประมาณ ๑๐๐ ล้านบาทเศษ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗
- เป็นกรรมการดำเนินงานร่วมจัดสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช วาสนมหาเถระ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นอนุสรณ์ในวโรกาสที่เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วาสนมหาเถระ เจริญพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔
- เป็นผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิสุจิณฺโณอนุสรณ์ และเป็นกรรมการบริหารมูลนิธิ โดยมี พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิฯ
- เป็นที่ปรึกษาและดำเนินงานจัดสร้างหอธรรมหมื่นปี จัดให้มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นที่ วัดโพธิ์กั๊กสี ประเทศสิงคโปร์ เป็นวัดพระสงฆ์จีนฝ่ายมหายาน ซึ่งในงานพุทธบริษัทชาวสิงคโปร์ ได้อาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร พร้อมด้วยพระอนุจรอีก ๑๕ รูป พุทธบริษัทจากประเทศไทยอีก ๕๐ คน เดินทางไปร่วมงานมหกรรมของชาวพุทธ ณ ประเทศนั้น และท่านประธานสงฆ์จีนได้อาราธนาสมเด็จพระญาณสังวรไปประทานโอวาทในมหาสมาคมอีกหลายแห่ง

- เป็นกรรมการและผู้ดำเนินงานจัดสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่-หน้าตัก ๘๐ นิ้ว ปางสุโขทัย เชียงแสน พระพุทธชินราช จำนวน ๕ องค์ ซึ่งมี ฯพณฯ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ อดีตนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน เพื่ออัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดพระสงฆ์จีนฝ่ายมหายาน ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
- เป็นกรรมการและผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ
- เป็นกรรมการและผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิโรงเรียนวัดสัมพันธวงศ์ สังกัดกรุงเทพมหานคร
- เป็นกรรมการที่ปรึกษาของสมาคมสัมพันธวงศ์
- เป็นที่ปรึกษาสำนักส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา (สำนักพิธีการ) บริษัท เครือเจริญโภคภัณฑ์

พ.ศ. ๒๕๔๙

- เป็นที่ปรึกษาคณะทำงานโครงการบรรพชา อุปสมบท เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

กิตติบัตร

๑ มกราคม ๒๕๐๘

- เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ญาโณทยมหาเถระ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ทรงตั้งให้เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

๓๐ ธันวาคม ๒๕๑๐

- เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช อุฏฐายีมหาเถระ วัดมกุฏกษัตริยาราม ทรงตั้งให้เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๙

- เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วาสนมหาเถระ วัดราชบพิธ ทรงตั้งให้เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๑

- ได้รับกิตติบัตรสำเร็จการอบรมวิชาการอนามัยในบ้าน หลักสูตรเคหพยาบาล ของสภากาชาดไทย

๒๐ ธันวาคม ๒๕๓๒

- เจ้าพระคุณ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงตั้งให้เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

๑ เมษายน ๒๕๓๖

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชให้ประกาศนียบัตรเป็นผู้สำเร็จการอบรมหลักสูตร "การพัฒนาผู้บริหารองค์กรการกุศล" รุ่นที่ ๑

๕ กรกฎาคม ๒๕๓๗

- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ประทานเกียรติบัตรเป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจดีมากด้าน "มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี"

๗ มิถุนายน ๒๕๓๘

- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ประทานเกียรติบัตรเป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจดีมากด้าน "การประชาสัมพันธ์"

๙ กรกฎาคม ๒๕๓๙

- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ประทานเกียรติบัตรเป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจดีมากด้าน "การประสานงาน"

๘ ตุลาคม ๒๕๔๐

- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ประทานเกียรติบัตรเป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจดีมากด้าน "มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี"

๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๑

- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ประทานเกียรติบัตรเป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจดีมากด้าน "การประชาสัมพันธ์"

๕ กรกฎาคม ๒๕๔๓

- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ประทานเกียรติบัตรเป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจดีมากด้าน "การประชาสัมพันธ์"

๒๓ เมษายน ๒๕๕๔

- คณะกรรมาธิการศาสนา ศิลปและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ถวายประกาศเกียรติคุณ และถวายโล่รางวัลพุทธคุณูปการวัชรเกียรติคุณ โดย เจ้าประคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มีบัญชาให้เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมณศักดิ์

๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๙

- ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระครูฐานานุกรมที่ **"พระครูสังฆบริหาร"** ฐานานุกรมของ พระเดชพระคุณ พระมหารัชชมังคลาจารย์ (เทศ นิทฺเทสกเถระ) เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

- ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระครูฐานานุกรมที่ **"พระครูปลัด"** ฐานานุกรมของ พระเดชพระคุณ พระเทพปัญญามุนี (เฉย ยสเถระ) เจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์

๕ ธันวาคม ๒๕๑๙

- ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก (ผจล.ชอ.) ราชทินนามที่ **พระครูวิบูลศีลวงศ์**

๕ ธันวาคม ๒๕๒๔

- ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ (ผจล.ชพ.) ในราชทินนามเดิม

๕ ธันวาคม ๒๕๒๘

- ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานตั้งสมณศักดิ์ **เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ** ราชทินนามที่ **พระวิบูลธรรมาภรณ์**

๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕

- ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ **เป็นพระราชาคณะ ชั้นราช** ราชทินนามที่ **พระราชธรรมาภรณ์ สุนทรกิจสาธิต ธรรมิกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๙

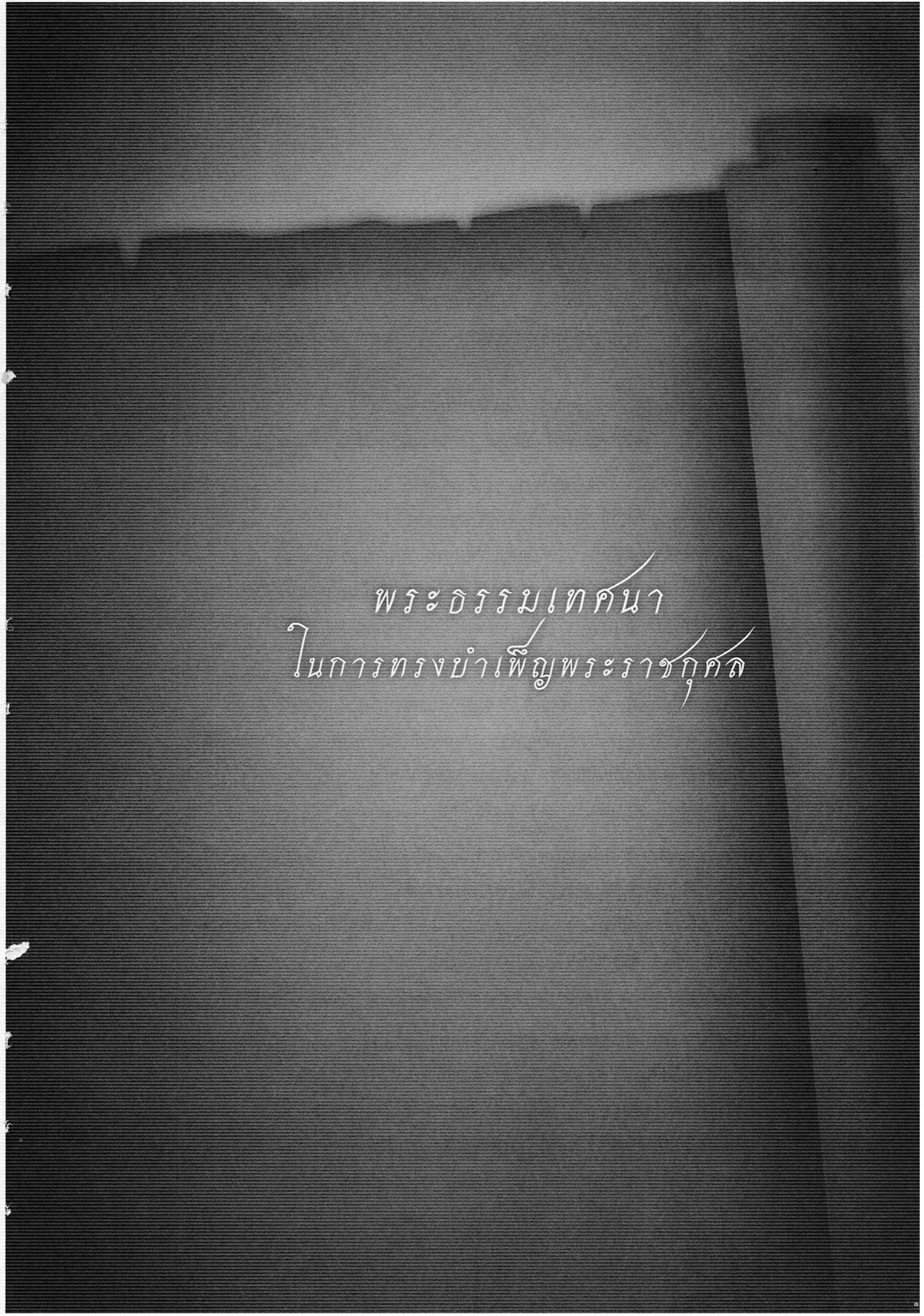
- ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ ในมหามงคลกาญจนาภิเษก **เป็นพระราชาคณะ ชั้นเทพ** ราชทินนามที่ **พระเทพรัชมงคลเวที ญาณวาทีธรรมวินิต วิศิษฐ์กาญจนาภิเษกสาทรยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

๕ ธันวาคม ๒๕๔๔

- ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ **เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม** ราชทินนามที่ **พระธรรมกิตติเมธี ศรีปริยัติโสภณ วิมลศีลาจารวราภรณ์ สุนทรอรรถสาธิต ยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระครูปลัดกิตติคุณวัฒน์**

๕ ธันวาคม ๒๕๕๓

- ทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ **เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นหิรัญบัฏ ในราชทินนามที่ พระพรหมเมธี สีลาจารวัตรวิมล โสภณปริยัติดิลก สาธกธรรมวิจิตร พิพิธศาสนกิจจาทร ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระครูปลัดสุวัฒนเมตตาคุณ**

พระธรรมเทศนา
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

พระธรรมเทศนาถวายในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

หน้า

พระธรรมเทศนา*

พรหมวิหารธรรมกถา

พระราชธรรมาภรณ์ (จำนงค์ ธมฺมจารี)

วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

วันศุกร์ ที่ ๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

เวลา ๑๘.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร

อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกาติ.

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพรหมวิหารธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ในการพระราชกุศลที่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภถึงการสวรรคต แห่งสมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย ตามวิธีทักษิณานุปทานปัจโจปการกิจในพระพุทธศาสนา ตามกำลังสูงส่งแห่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมประจำพระราชหฤทัย ว่าทรงเป็นบุพการินี ผู้มีพระอุปการคุณแก่พระองค์ยิ่งกว่าผู้อื่น อีกทั้งทรงพระคุณแก่ประชาราษฎร์ และแก่บ้านเมือง เป็นอเนกปริยาย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประดิษฐานพระบรมศพไว้ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายเป็นลำดับมา

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพระองค์นั้น ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนพระองค์ท่านอีกแล้ว ไม่ว่าจะทรงอยู่ในพระวัยใด ก็ไม่มีผู้เสมอเหมือน

---

* ถ้อยคำและอักขรวิธีตรงตามต้นฉบับ

ตั้งแต่ทรงเยาว์พระชันษาจนสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพก็ตาม ไม่มีชีวิตผู้ใดเปรียบได้นอกจากพระปุพเพกตปุญญตาเท่านั้นที่คอยหนุนนำพระชนม์ชีพ ให้ผ่านพ้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นภัย ทรงได้รับความปลอดโปร่งเกษม แล้วทรงนำมามอบให้แก่ชาวไทยทุกถ้วนหน้า พระองค์ทรงเป็นอภิปูชนียบุคคลแห่งแผ่นดิน ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ อันได้บังเกิดประโยชน์สุขแก่บ้านเมืองและประชาชนเป็นอเนกปริยาย มีพระราชหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณ ทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไป

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนี ที่ควรอัญเชิญมาเฉลิมพระเกียรติไว้ ณ มหาสมาคมแห่งนี้ คือวิถีชีวิตของสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนี พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เป็นชีวิตแบบอย่างที่ทรงคุณค่า และมีพระราชคุณูปการ เป็นประโยชน์อเนกอนันต์ ต่อประชาชน ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ และต่อชาวโลก จากชีวิตหญิงธรรมดาสามัญผู้หนึ่ง สู่ชีวิตการเป็นสะใภ้หลวงในพระบรมราชจักรีวงศ์ สู่ชีวิตการเป็นพระมารดาที่ต้องฟูมฟักอภิบาลพระราชโอรสธิดา อย่างโดดเดี่ยว ทุกข์ยาก ลำบาก ด้วยความอดทน อดกลั้น อดออม ถนอมความรู้สึก แห่งความเป็นขัตติยนารีพระองค์หนึ่งในบรรดาสตรีไทย ผู้ถึงพร้อมด้วยเสน่หานุภาพ อัจฉริยภาพ มีพระราชประวัติที่บริสุทธิ์ งดงามประดุจดังเพชรน้ำเอกที่ทรงคุณค่า สมตามพระพุทธภาษิตที่ว่า คนดีเหมือนดอกบัว แม้เกิดจากโคลนตมใต้น้ำก็ยังสามารถชูดอกขึ้นมาเบิกบานงดงามเหนือผิวน้ำได้ ทรงเป็นที่รักเทิดทูนของประชาชนอย่างยิ่ง ทรงดำรงฐานะเป็นทั้งแม่และพ่อของพระราชโอรสพระราชธิดา ขณะที่มีพระชนมายุเพียง ๒๙ พรรษา ทรงรับหน้าที่อบรมเลี้ยงดูพระราชโอรสพระราชธิดาพระองค์น้อยมาโดยลำพังพระองค์ ต้องรับผิดชอบต่อสุขภาพอนามัยและเจริญวัย ซึ่งเป็นภาระที่หนักมิใช่น้อยเลย และที่นับว่าเป็นพระราชภาระที่หนักยิ่งกว่าภาระของแม่ใดๆ ก็เพราะว่า พระราชโอรสพระราชธิดาที่ทรงอภิบาลรับผิดชอบนั้น เป็นพระประมุขของประเทศถึง ๒ พระองค์ เพราะฉะนั้น การอภิบาลรักษาและการถวายการอบรมสั่งสอน จึงมีความยากและมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีประสบการณ์ชีวิตในด้านต่างๆ เป็นอันมาก จึงกล่าวได้ว่า ประสบการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาในพระชนม์ชีพเหล่านี้ ได้มีส่วนอย่างสำคัญต่อพระราชดำริสร้างสรรค์ และเป็นที่มาแห่งพระคุณธรรม

ประจำพระชนม์ชีพอีกหลายประการ ดังจะเห็นได้ว่า พระราชอัธยาศัยและพระราชจริยาวัตรหลายประการ ในสมเด็จบรมบพิตรพระองค์นั้น ได้ส่งผลไปถึงพระราชอัธยาศัย พระราชจริยาวัตร ของพระราชโอรสธิดา เช่น ทรงตั้งพระราชหฤทัยอบรมปลูกฝังพระราชโอรสธิดาให้สนพระทัยในเรื่องการเกษตร ทรงปลูกต้นไม้ ตกแต่งต้นไม้ ปลูกป่า ด้านการแพทย์ ทรงตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ ใช้อักษรย่อว่าหน่วยแพทย์ พอ.สว. และจัดตั้งมูลนิธิเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ในด้านการศึกษา ทรงจัดตั้งโรงเรียนชาวเขาและชาวเราในถิ่นทุรกันดาร นับได้ ๑๘๕ โรงเรียน ด้านการกีฬา ทรงกีฬาได้หลายอย่าง กีฬาที่สมเด็จย่าโปรด คือเปตอง ซึ่งกีฬาเปตองนี้ สมเด็จย่าทรงนำมาเป็นแบบอย่างให้คนไทยได้รู้และสนใจเล่นเป็นพระองค์แรก ดังนี้เป็นต้น งานอดิเรกที่สมเด็จย่าโปรด คือการถ่ายรูป และถ่ายภาพยนตร์ เป็นต้น ทรงอุทิศพระองค์เป็นตัวอย่างให้ประจักษ์แก่ชาวไทย ทำให้ผู้คนที่ใกล้ชิดและศึกษาพระราชประวัติต่างประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์ และถวายพระนามว่า “แม่ฟ้าหลวง” หรือพระแม่เจ้าของชาวไทยทุกคน ไม่ว่าจะเป็นราษฎรชายแดน หรือชาวภูเขา ข้าราชการทหาร ตำรวจ จนเป็นเหตุให้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญรอยตามพระยุคลบาท ด้วยการทุ่มเทกำลังพระวรกาย และพระราชหฤทัยอุทิศพระองค์เพื่อความเป็นอยู่ดี มีสุขของราษฎรทั่วประเทศ การใช้หลักวิชาการอันทันสมัย และทรงใช้แผนที่ของภูมิประเทศที่เสด็จไปประกอบเป็นหลัก จึงเห็นได้ว่าเสด็จพระราชดำเนิน ณ ที่ใด จะทรงมีสิ่งของประจำพระองค์ ประดุจอัฐบริขารของสงฆ์ คือ ทรงมีแผนที่ กล้องถ่ายภาพ ดินสอที่มียางลบด้วย เมื่อทรงพบเห็นอะไร ก็ทรงขีดเขียนบนแผนที่เช่นเดียวกับ สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น พระองค์ทรงเข้าพระราชหฤทัยถึงความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของประชาชนผู้ยากไร้ ผู้อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญ พวกเขาเหล่านั้นขาดอะไร ต้องการอะไร จะพระราชทานสิ่งนั้นให้สมประโยชน์แก่เขาเหล่านั้น ทรงพอพระราชหฤทัยที่จะเสด็จไปในถิ่นชายแดนถิ่นทุรกันดารเป็นส่วนใหญ่ ดังที่มีพระราชดำรัสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ความตอนหนึ่งว่า *“การที่ข้าพเจ้าออกเยี่ยมจังหวัดชายแดน ก็เพราะระลึกอยู่เสมอว่า ข้าราชการและประชาชนในจังหวัดชายแดนนั้นย่อมได้รับความสะดวกสบายน้อยกว่าผู้ที่อยู่ในเมืองหลวง ต้องปฏิบัติหน้าที่ห่างไกลความเจริญ ซึ่งไม่เคยชินมาก่อน ย่อมทำให้ได้รับความทุกข์ยากตรากตรำลำบาก ข้าพเจ้าใคร่ที่จะได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริง เพื่อที่จะช่วยเหลือ ข้าพเจ้าจึงได้*

เยี่ยมตามที่ต่างๆ ขอให้ท่านทั้งหลายได้ทราบด้วยกันว่า ข้าพเจ้าระลึกถึงการปฏิบัติหน้าที่ในความยากลำบากของท่านอยู่เสมอ และยินดีให้ความช่วยเหลือแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์ต่อประเทศชาติของเรา" ดังนี้

พระราชกรณียกิจของสมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นั้น อาจจะมีบางคน หรือหลายๆ คนมองไปว่าก็เป็นเรื่องพื้นๆ ธรรมดาๆ ซึ่งอันที่จริงก็เป็นเช่นนั้น และความพื้นๆ หรือความเป็นธรรมดานี้เอง เป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งในการดำรงพระชนม์ชีพของพระองค์ มองกันให้ลึกซึ้งแล้ว จะประจักษ์ว่า การดำรงพระชนม์ชีพอย่างเรียบง่ายนี้ ได้ก่อให้เกิดเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ และประชาชนอย่างล้นพ้น กล่าวได้ว่า พระองค์ท่านทรงล้อมรั้วบ้านเล็กบ้านใหญ่ เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก ทั้งมองเห็นได้ถนัดตา เพราะมีบริเวณพื้นที่จำกัด แต่การล้อมรั้วป่าทั้งป่านั้นย่อมทำได้ยากเย็นเพียงใด ทั้งไม่มีใครคิดว่าจะทำได้แค่ไหน เพียงใด แค่ข้ออุปมาด้วยการล้อมรั้วป่าทั้งป่านี้แหละ คือพระราชกรณียกิจที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระองค์นั้นได้ทรงปฏิบัติมาตั้งแต่เริ่มแรกตราบจนถึงวันสวรรคต โดยมิได้สนพระราชหฤทัยว่าใครจะมองเห็นหรือไม่ เพราะฉะนั้น พระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ทรงปฏิบัตินั้น ต้องใช้พระวิริยะอุตสาหะ อย่างที่ใครคาดคิดไม่ถึง และน้อยคนจะทำได้ เพราะต้องประกอบไปด้วยพระเมตตา พระกรุณาธิคุณและพระขันติคุณอันใหญ่หลวง

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงงามไปด้วยพระราชจริยาวัตร ทรงเป็นแบบอย่างของพุทธมามกะ ผู้บริหารธรรมปฏิบัติ เป็นสมเด็จบรมราชมารดาสุดประเสริฐของพระบรมกษัตริย์ธรรมิกมหาราช เป็น "สมเด็จย่า" พระผู้อันประชาชนเทิดไว้เหนือเศียรเกล้า และทรงเป็น "แม่ฟ้าหลวง" ของปวงประชาชายแดนพระราชอาณาจักร ทรงเป็นสมเด็จ "พระนารีรัตน์" ซึ่งในโลกนี้แสวงหาได้ยากยิ่ง ทรงปฏิบัติหน้าที่ของสมเด็จพระบรมราชชนนี แม่ผู้ประเสริฐสุดเปรียบเสมือนเป็นพระพรหม ผู้เปี่ยมไปด้วยเมตตาธรรม อนุเคราะห์สงเคราะห์อภิบาลพระราชโอรสธิดาด้วยชีวิต และที่ทรงปฏิบัติได้ดียิ่งเช่นนี้ เพราะทรงเห็นแก่บ้านเมือง แก่แผ่นดินในภายหน้าว่า จะได้มีพระมหากษัตริย์ พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ที่เป็นสิริมงคลมิ่งขวัญสง่างามแก่บ้านเมือง ทรงบำเพ็ญสอดคล้องกับพระพุทธภาษิต ที่ได้พระราชทานอัญเชิญเป็นบทอุเทศว่า **พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร** แปลความว่า มารดาบิดา ผู้อนุเคราะห์ (เลี้ยงดู) บุตรของตน พระตถาคตกล่าวว่าเป็นพระพรหม เป็นบุรพาจารย์ และเป็นพระอรหันต์ ของบุตรทั้งหลาย ดังนี้

โดยเนื้อความแห่งพระพุทธภาษิต สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องมารดาบิดาว่าเป็นอภิปูชนียบุคคล คือเป็นพระพรหมของบุตรธิดา พระพรหมมีธรรมะคือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นเครื่องอาศัย และเป็นองค์คุณเครื่องดำเนินชีวิต อย่างประเสริฐ ๔ ประการ ที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม ซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายยกย่องสรรเสริญว่าเป็นนิยยานิกธรรม ธรรมะที่ทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากทุกข์ พรหมวิหารธรรม ก็เป็นนิยยานิกธรรมหมวดหนึ่ง คือเป็นหลักธรรมะที่บุคคลประพฤติปฏิบัติแล้ว ได้ประสบกับความสุขที่แท้จริง และทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสูงเสมอด้วยพรหม คือมีใจปราศจากพยาบาท ความมุ่งร้ายผู้อื่น ปราศจากวิหิงสา ความซ้ำเติมผู้อื่น ปราศจากอรติ ความไม่ยินดีด้วยความสุขความเจริญของผู้อื่น ปราศจากปฏิฆะความคับอกคับใจ

ณ โอกาสนี้ จักรับพระราชทานวิสัชนาพรหมวิหารธรรม ข้อที่ว่าด้วยเมตตา ความตั้งใจปรารถนาให้คนและสัตว์ทั้งหลายมีสุข เป็นหลักธรรมที่สำคัญ อันสมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพระองค์นั้น มีพระราชหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตาธรรม มีพระเมตตาธรรมเป็นปุเรจาริก ทรงเป็นพระเมตตาธรรมจาริณีบรมราชชนนี มีพระพักตร์ยิ้มแย้มเสมอ ชวนให้เกิดความเลื่อมใส และจงรักภักดีของปวงชนชาวไทยทั้งมวล อันพระเมตตาธรรมชักนำ จึงทรงใส่พระราชหฤทัยในความทุกข์สุขของพสกนิกร มีน้ำพระทัยกว้างขวาง ชอบช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ให้ได้รับความสุข ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ผู้ค้ำจุนโลก สมด้วยธรรมภาษิตที่ว่า **โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา** เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก ดังนี้

เมตตาเป็นมนุษยธรรม คนมีเมตตาเป็นคนมีจิตใจสูง ไม่มีความโหดร้าย ไม่มีความอาฆาตพยาบาท ไม่มีจิตอิจฉาริษยาใคร ไม่เอารัดเอาเปรียบใคร เป็นคนซื่อตรงทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นคนมีปากกับใจตรงกัน ชาวไทยโดยทั่วไป เป็นคนมีมนุษยธรรม เห็นคนตกทุกข์ได้ยากก็ให้ความช่วยเหลือ ด้วยปัจจัย ๔ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย ยารักษาโรค เห็นคนต่างชาติพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนเพราะถูกข้าศึกรุกรานหลบหนีภัยมา ก็ให้ความช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เพราะเห็นแก่มนุษยธรรม เมืองไทยจึงได้รับการสรรเสริญไปทั่วโลก ว่าเป็นเมืองมีมนุษยธรรม เมตตาสร้างสังคมให้มีความสงบสุข เมตตาเป็นสาราณียธรรม คือเป็นเครื่องให้ระลึกนึกถึงกัน รักใคร่กัน เคารพกัน สงเคราะห์กัน ไม่วิวาทบาดหมางใจกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จะทำจะพูดจะคิดในเรื่องอะไรก็ไม่ขัดแย้งกัน โดยอาศัยหลัก

สามัคคี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนหมู่มาก ให้โน้มน้าวเข้าหากัน ไม่แก่งแย่งกัน ด้วยการกระทำ ด้วยความคิด และด้วยความเห็น อันที่จริงแล้ว สามัคคีนั้นเป็นธรรมะของหมู่ มิใช่ธรรมะของคนผู้เดียว หมู่ที่มีสามัคคีย่อมเจริญรุ่งเรือง หมู่ที่ปราศจากความสามัคคี ก็ย่อมถึงซึ่งความเสื่อม ข้อนี้นำให้สันนิษฐานว่า สามัคคีถ้าไม่มีเมตตาพรหมวิหารธรรมเป็นเครื่องอุ้มชู คือเป็นแกนในแล้ว จักง่อนแง่นไม่มั่นคง ส่วนสามัคคีที่มีเมตตาเป็นเครื่องอุปการะคอยสนับสนุน จักแน่นหนาถาวร เท่ากับโลหะธาตุบางชนิด คือแร่ทอง แร่เงิน แร่ทองคำ หลอมลงในเบ้าอันเดียวกัน แล้วเทลงในแม่พิมพ์อันเดียวกัน ยากนักที่จะทุบต่อยให้แตกจากกันได้ ดังนั้น หมู่คณะที่มุ่งความมั่นคง จึงควรอบรมเมตตาธรรม ให้เป็นแกนของสามัคคีไว้ จะได้ไม่แตกสลายพินาศไป ซึ่งมีนิทัศนอุทาหรณ์อุปมาอุปไมย ชี้ให้เห็นได้คือ เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีผู้เป็นเจ้าครองนครแห่งกรุงไพสาลี แคว้นวัชชี มีลัทธิปกครองแคว้นโดยสามัคคีธรรม แม้จะเป็นแคว้นเล็ก ก็ยังรักษาความเป็นเอกราช คือความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ไว้ได้สิ้นเจียรกาล ก็เพราะความสามัคคีธรรมเป็นเหตุโดยแท้ พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ทรงผ่านพิภพแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นแคว้นที่มีอำนาจ ได้กรีฑาทัพเข้าย่ำยีบุกรุกบ้านเมืองของกษัตริย์ลิจฉวีหลายครั้งก็ไม่สมความมุ่งหมาย ภายหลังส่งวัสสการ-พราหมณ์ ผู้เป็นมหาอำมาตย์ เป็นคนเจ้าเล่ห์เพทุบาย ไปยุยงเหล่าลิจฉวีกษัตริย์ ด้วยอุบายให้แตกสามัคคี เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีแต้มต่ำกว่า ก็พากันหลงกโลบายของวัสสการพราหมณ์ สามัคคีอันเป็นหลักสำคัญของการปกครอง ก็แตกหักพังพินาศออกเป็นส่วนๆ ไม่มีทางที่จะประสานกันเข้าให้สนิทได้ดังเดิม พระเจ้าอชาตศัตรู จอมมคธรัฐทรงทราบแล้ว ได้ยกทัพไปปราบ ก็ยึดนครได้โดยง่ายดาย นี้ก็แสดงให้เห็นว่า กษัตริย์ลิจฉวีเกิดแตกสามัคคี เสียความเป็นเอกราช ก็เพราะต่างพากันไม่มีแกน คือสามัคคีธรรมขาดเมตตาพรหมวิหารธรรมเป็นคุณเครื่องสมานให้สนิทสนม กลมเกลียวกันนั่นเองเป็นเหตุ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงอานิสงส์แห่งการเจริญเมตตาพรหมวิหารธรรม ว่าเป็นคุณธรรมเครื่องค้ำจุนโลก ๑๑ ประการ คือ หลับก็เป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของพวกมนุษย์และอมนุษย์ เทพยดาทั้งหลายย่อมอภิบาลรักษา ไฟหรือยาพิษหรือศัสตราทำอันตรายไม่ได้ จิตย่อมตั้งมั่นโดยเร็ว สีหน้าย่อมเบิกบานผ่องใส เป็นผู้มีสติไม่หลงตาย เมื่อยังไม่สำเร็จมรรคผลเป็นธรรมอย่างยิ่งในปัจจุบัน ย่อมบังเกิดในพรหมโลก ดังนี้

สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สนพระราชหฤทัยศึกษาและปฏิบัติหลักธรรมหมวดที่ว่าด้วยพรหมวิหารธรรมด้วยพระองค์เอง มาเป็นเวลาช้านาน ทรงประจักษ์ในผลดีของการปฏิบัติเมตตาธรรมนี้มาโดยตลอด ว่าเป็นคุณธรรมจำเป็นในการดำเนินชีวิตของคน ไม่ว่าจะเป็นคนระดับไหน เพราะเป็นเรื่องที่ใครๆ ก็ต้องยอมรับว่า อยากให้ทุกคนมี และแสดงคุณธรรมเหล่านี้ต่อตนเอง ฉะนั้นในทางกลับกัน เราก็ต้องมี และแสดงต่อคนอื่นด้วย เมื่อทุกคนต่างมีเมตตาพรหมวิหารธรรมต่อกัน ก็ย่อมจะไม่รังเกียจเดียดฉันท์กัน ไม่มีอคติล่อลวงกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ถึงกับทรงบันทึกเป็นจดหมายเหตุเป็นแนวพระราชดำริว่า ควรจะได้เผยแพร่ธรรมะหมวดนี้ ให้คนทั่วไปได้เข้าใจ และพยายามปฏิบัติตามสามารถ เพื่อผลดี คือความสุขของชีวิตของตนเอง และของสังคมด้วย สมเด็จบรมบพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น เมื่อมีพระชนม์ชีพอยู่ในโลก ทรงเป็นพระพรหมบรมราชินีของปวงประชาโดยทั่วไป บัดนี้ สมเด็จบรมบพิตรพระองค์นั้นได้เสด็จสู่สวรรค์ครรไล เป็นการจากไปเพียงพระสรีรสังขาร แต่พระเกียรติคุณแห่งความดีทั้งปวง หาได้เสื่อมสลายจากจิตใจของพสกนิกรชาวไทยไม่ ยังประทับแนบแน่นอยู่ในดวงใจของคนไทย ตราบนานแสนนาน

ขออำนาจพระราชกุศลทั้งมวล ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญพระราชทานทูลถวาย ด้วยพระทัยกอปรด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาคุณนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ อำนวยวิบากสมบัติอิฏฐวิบูลย์มนุญผลในสุคติสัมปรายภพ สมพระราชปณิธานปรารภ แด่สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จย่าของปวงประชาชาวไทย จงทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา เพื่อเพิ่มพูนพระราชกุศลทักษิณานุปทานส่วนธัมมัสสวนมัย และพระอัปปมาทธรรมให้ไพบูลย์ พระสงฆ์สมณศักดิ์ฐานานุกรมจตุรวรรค จะรับพระราชทานสวดพระธรรมคาถาโดยสรภัญญวิธีในมหาสมาคม ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นประธาน ณ กาลบัดนี้

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพรหมวิหารธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ขอยุติลงคงไว้ด้วย ประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

มาฆบูชากถา

พระเทพรัชมงคลเวที (จำนงค์ ธมฺมจารี) วัดสัมพันธวงศ์

ถวายในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชา

ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

วันศุกร์ ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๐

เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

สพฺพปาปสฺส อกรณํ
กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ
เอตํ พุทฺธานสาสนํ ติ

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในมาฆบูชากถา ฉลองพระเดชพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในอภิลักขิตสมัยที่กำหนดว่า วันมาฆบูชา อันเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ได้เวียนมาบรรจบครบรอบอีกวาระหนึ่ง ซึ่งเป็นนิพัทธจริยาสัมมาปฏิบัติที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเช่นนี้เสมอมาโดยพระราชประเพณีประจำปี ด้วยทรงพระราชศรัทธาในพระรัตนตรัย ตามแบบอย่างสัปบุรุษพุทธบริษัททั้งหลาย พระราชกุศลเช่นนี้ จะเป็นพระราชพาหะนำพระราชหฤทัย ให้ทรงน้อมรำลึกถึงพระคุณพระรัตนตรัย แล้วทรงพระราชศรัทธาปสาทะในธรรมะปฏิบัติ ทั้งทรงเป็นนิติแบบอย่างอันดี ให้ปวงประชาพุทธบริษัททุกหมู่เหล่าน้อมจิตที่จะอนุวัตรตามพระราชปฏิปทา ด้วยได้เห็นพระราชจริยาสัมมาปฏิบัติที่มีพระนมัสศรัทธาปสาทะในพระบวรพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง อันเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลที่ยิ่งใหญ่ไพศาลแก่อาณาจักรและพุทธจักร

ด้วยวันนี้ เป็นวันมาฆปูรณมีดิถีเพ็ญพระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ เป็นดิถีที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นวันที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกระทำวิสุทธอุโบสถ ทรงแสดงพระโอวาทปฏิโมกข์ ในที่ประชุมพระอริยสงฆ์องค์อรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป เรียกวันมหาสันนิบาตการประชุมใหญ่ในวันนั้นว่า “จาตุรงคสันนิบาต” ซึ่งเป็นการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

- เป็นวันเพ็ญพระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ เป็นองค์อันหนึ่ง
- พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย เป็นองค์อันหนึ่ง
- พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันตขีณาสพ ทั้งสิ้น เป็นองค์อันหนึ่ง
- และพระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ อุปสัมปทา คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทที่พระบรมศาสดาเป็นผู้ประทานให้เอง เป็นองค์อันหนึ่ง

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเห็นการประชุมในวันนั้นเป็นอัศจรรย์ ทรงถือว่าเป็นวันสำคัญ เป็นวันประดิษฐานพระพุทธศาสนา จึงทรงแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ อันเป็นพระโอวาทที่เป็นแม่บทแห่งพระธรรมคำสั่งสอน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก ใจความแห่งโอวาทปาฏิโมกข์นั้นมีข้อที่สำคัญพอสรุปได้ ๖ ประการ คือ

๑. ทรงแสดงขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ว่าเป็นบรมตบะ คือเป็นคุณธรรมเครื่องเผาผลาญอันยอดเยี่ยม

๒. ทรงแสดงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาว่า “พระนิพพาน” นั้นเป็นธรรมอันยอดเยี่ยม

๓. ทรงแสดงถึงบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นบรรพชิตหรือสมณะ จึงต้องเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนทำร้ายคนอื่น สัตว์อื่น

๔. ทรงวางหลักคำสอนที่สำคัญเรียกว่า หัวใจพระพุทธศาสนา ไว้เป็น ๓ ประการ คือ

- การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑
- การยังกุศล คือทำความดีให้ถึงพร้อม ๑
- การทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส ๑

๕. ทรงกำหนดคุณลักษณะที่เป็นคุณสมบัติของนักเผยแผ่พระศาสนาไว้ คือ

๑) ไม่กล่าวร้ายใคร
๒) ไม่เบียดเบียนทำร้ายใคร
๓) มีระเบียบวินัยสำรวมตนดี
๔) รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร
๕) ยินดีที่นอนที่นั่งอันสงัด
๖) บำเพ็ญภาวนารักษาจิตให้เป็นสมาธิ ดังนี้

พระโอวาทปาฏิโมกข์นี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทานในท่ามกลางหมู่พระสงฆ์สาวก โดยทรงกำหนดนโยบายที่เป็นหลักในการประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย และมีพระพุทธประสงค์จะให้การเผยแผ่พระศาสนาเป็นไปในแนวทางเดียวกัน คล้ายกับจะเป็นคำสอนสำหรับพระสงฆ์ แท้จริงแล้วหัวใจของพระศาสนาที่ทรงวางกำหนดในวันมาฆบูชาครั้งนี้ ทรงวางไว้สำหรับพุทธบริษัทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้ เป็นข้อธรรมที่เหมาะแก่พุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัยที่มุ่งหวังความสุข ความเจริ–ญ ทั้งแก่ตนและแก่หมูคณะตลอดถึงแก่ชาวโลก

ณ โอกาสนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา พระโอวาทปาฏิโมกข์ข้อที่เป็นหัวใจของคำสอนทั้ง ๓ ประการ ตามบทพระบาลีที่ได้อัญเชิญเป็นนิเขปบทเบื้องต้นว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ

แปลความว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง การยังกุศลคือความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพุทธะ ท่านผู้รู้ทั้งหลาย ดังนี้

บาป หมายความว่า สิ่งที่เป็นความชั่วหยาบ กุศลก็หมายความว่า ดี คนเราที่เกิดมาในกุศลชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ อย่างไรก็ตาม เมื่อยังไม่ประพฤติเสียหายก็ไม่เป็นคนบาป เมื่อยังไม่ได้ทำดี ก็เป็นกลางๆ แต่เมื่อทำบาปประพฤติเสียหายจึงเป็นคนไม่ดี เมื่อทำดีจึงเป็นคนดี พระพุทธศาสนามุ่งให้คนประพฤติดี สอนไม่ให้คนประพฤติหยาบช้า ที่เรียกว่าความชั่วร้าย เพราะคนที่ไม่ประพฤติชั่วร้ายแล้ว ตนเองก็ไม่ทำตนให้เสียหาย ไม่ทำผู้อื่น หรือใครที่เข้ามาเกี่ยวข้องผูกพันให้เสียหาย เดือดร้อนเกิดทุกขเวทนาทั้งกาย จิตใจ คือไม่ทำตนของตนให้เสียหาย เลวทราม ผิดไปจากความเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้น ความเสียหาย เดือดร้อน ที่เรียกว่า บาป จึงเหมือนกันกับของที่สกปรก มนุษย์ทุกคนถ้ายังไม่มีสิ่งสกปรกเข้ามาแปดเปื้อนร่างกาย ร่างกายก็ไม่สกปรก แต่ถ้ามีของสกปรกมาแปดเปื้อนร่างกาย ร่างกายก็สกปรก ข้อนี้ฉันใด บาปคือความชั่วร้าย เมื่อบุคคลยังไม่ทำให้เกิด บุคคลผู้นั้นก็ยังไม่เป็นคนชั่วร้าย เมื่อทำให้เกิดประพฤติเสียหายในตน ก็เป็นคนชั่วร้าย บุคคลที่ทำตนให้เสียหายชั่วร้ายคือประพฤติทุจริต ทุจริตทางกายเรียกว่ากายทุจริต ทุจริตทางวาจาเรียกว่าวาจาทุจริต ทุจริตทางใจเรียกว่ามโนทุจริต จริตะแปลว่าประพฤติ ทุแปลว่าชั่วแปลว่าร้าย แต่ละคนจะทำความชั่วร้ายหรือประพฤติทุจริตทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ต้องมาจาก

มโนทุจริต คือใจคิดผิด คิดร้าย คิดไม่ดี เป็นพื้นฐานก่อน แต่ถ้าใจดี คิดดี เป็นมโนสุจริตแล้ว ก็ไม่ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต เพราะฉะนั้น กายทุจริต วจีทุจริตจึงสืบมาจากมโนทุจริต เมื่อบุคคลไม่ทำบาปคือความชั่วร้ายหรือทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ บุคคลก็ไม่เป็นคนชั่ว คนเลว คนบาปลงไปกว่าพื้นเพเดิม ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน แต่เพียงเท่านี้ ยังไม่ยกฐานะของบุคคลให้ดีขึ้น สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงพระโอวาท ข้อที่ ๒ อีก

ความว่า การยังกุศลคือความดีให้ถึงพร้อม โดยสรุปก็คือธรรมะที่เป็นปฏิปักขนัยที่ตรงกันข้ามกับการทำบาป ดังถวายวิสัชนามาโดยสังเขปนั้น ข้อนี้เป็นการบ่งชัดว่า นอกจากไม่ทำความชั่วร้ายบาปกรรมแล้ว ยังจะต้องทำความดีให้ปรากฏเหมือนบุคคลที่ชำระร่างกายของตนให้สะอาดแล้ว แต่เพื่อความหมดจดงดงามแห่งสังขาร ชีวิตร่างกายในส่วนที่เป็นวัตถุธรรม ก็จะต้องแต่งอีกจึงจะเกิดความงดงามฉันใด แม้ในส่วนที่เป็นภายใน ที่เป็นสังขาร ร่างกาย และจิตใจก็เช่นเดียวกันเมื่อบุคคลเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแล้ว เป็นการเว้นจากการทำความบาปในเรื่องนั้นๆ แต่เพื่อให้เกิดความงดงามของจิตใจของตน และเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีผลชอบ ตามที่ทรงแสดงว่าให้เป็นประโยชน์ตนและเป็นประโยชน์ผู้อื่น บุคคลจะต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา เพิ่มเข้าไปในการที่ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต นี้คือความงดงาม บุคคลต้องมีความดีความงามในทางจิตใจเป็นประการสำคัญ จะต้องฝึกหัดปฏิบัติในทางที่ดีที่ชอบ ที่เป็นประโยชน์คือ กุสลสฺสูปสมฺปทา การทำความดีทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ให้ปรากฏชัดขึ้นมาจึงจะตรงกับพุทธประสงค์ในหลักคำสอน ข้อที่ ๒

ในข้อที่ ๓ สุดท้าย สจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วหลักการนี้นับว่าเป็นหลักการที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธ-ศาสนาเป็นจิตนิยม คือนิยมในเรื่องจิตเป็นข้อสำคัญ เมื่อนิยมในเรื่องจิตเป็นความสำคัญ พระพุทธองค์ทรงชี้ชัดลงไปว่า คนเรามีจิตใจเป็นใหญ่เป็นประธาน การแสดงออกทางกาย ทางวาจา ต้องมาจากจิต เมื่อปรุงจิต ทำจิตให้ดีแล้ว การแสดงออกก็เป็นไปในทางดี ทางชอบ ทรงแสดงในคัมภีร์พระธรรมบทว่า มโนปุพฺพํ คมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ มีใจประเสริฐสุดสำเร็จด้วยใจ เมื่อใจถูกอาสวกิเลส ความเศร้าหมองเข้าควบคุม ใจก็แสดงไปในทาง

ที่ไม่ดี ไม่ชอบ แต่ถ้าถูกธรรมะที่ดีที่ชอบเข้าควบคุม เป็นจิตที่ปลอดโปร่งแจ่มใส กายวาจาก็แสดงออกมาในทางดี ทางชอบ ข้อนี้ปรากฏเห็นได้ชัดว่า ขณะใดแม้มีกิเลสแต่เพียงน้อย เช่น ความหงุดหงิด ความไม่พอใจ ความห่วงใยเล็กๆ น้อยๆ ปรากฏขึ้นที่ดวงใจ ใจจะไม่สบาย จะไม่ยอมรับรู้สิ่งใดๆ วิธีปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงได้มีหลักการละเอียดอ่อนเอาไว้มากในเรื่องการประพฤติปฏิบัติทางจิต ซึ่งสรุปเอาไว้ในหลักการทำสมาธิบ้าง สมถกรรมฐานบ้าง วิปัสสนากรรมฐานบ้าง โดยตรงก็คือ ปรุงใจ ยกจิตใจให้อยู่เหนือกิเลส หักห้ามใจไม่ให้อยู่ภายใต้กิเลส เมื่อบุคคลมีจิตใจมั่นคงหนักแน่น ชนะกิเลสได้แล้ว จิตก็ย่อมจะผ่องแผ้ว ตรงตามหลักธรรมที่ทรงมุ่งหมายทุกประการ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ นี้เป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

หลักธรรมคำสอนทั้ง ๓ ประการ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การยังกุศลคือความดีให้เกิดมีขึ้น การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส เป็นบุคคลอันล้ำเลิศ ให้เกิดโสตถิสิริสวัสดิ์ แก่ท่านผู้ได้บำเพ็ญ จึงได้ชื่อว่าโอวาทปาฏิโมกข์ มีนัยดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ พระสงฆ์มีสมณศักดิ์ ผู้ได้มาสันนิบาตสมาคมในมงคลสมัยมาฆบูชานี้ มีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นอุดมมงคล และเป็นที่พึ่งอันสูงสุดของทวยเทพ และมวลมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิถวายสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล

พระธรรมเทศนา เทวธรรมกถา
พระเทพรัชมงคลเวที วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
ถวายในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันเสาร์ ที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐
เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา สุกฺกธมฺมสมาหิตา
สนฺโต สปฺปุริสา โลเก เทวธมฺมาติ วุจฺจเรติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในเทวธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแด่พระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงปรารภมงคลสมัยกาล ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มาโดยอุดมสุขสิริสวัสดิ์ นิราศสรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย ทรงอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการ แห่งสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกๆ พระองค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน อันเป็นเบื้องต้นแห่งการพระราชพิธีฉัตรมงคล เฉลิมราชสมบัติสิริรัชพรรษาขึ้น ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยนี้ เจ้าพนักงานผู้เตรียมการได้เชิญพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร และเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร คู่พระบรมอัฐิ ประดิษฐานในพระที่นั่งบุษบกมาลา ประกอบด้วยเครื่องบรมอิสริยราชูปโภค พร้อมสรรพ ครั้นแล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวาย สมเด็จพระบรมราชบูรพการีด้วยกำลังพระกตัญญูกตเวทิตาคุณ ซึ่งทรงมีบริบูรณ์ในพระราชหฤทัย ตามภูมิธรรมแห่งสาธุชน ต้องตามพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา ความว่า กตัญญูกตเวที เป็นภูมิแห่งสาธุชน ดังนี้

สมเด็จพระบรมราชบูรพการี ทุกพระองค์ ได้มีพระราชคุณูปการเป็นอเนกอาทิทรงกอบกู้ประเทศชาติ ให้เป็นเอกราชสืบถึงปัจจุบันกาล ทรงพระปรีชาอุตสาหะวิริยภาพ สถาปนากรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา นี้ได้งดงามรุ่งเรืองดุจเมืองแห่งเทพนิยาย สรวงสวรรค์ ที่สำคัญยิ่ง คือได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นปฐมบรมมหากษัตริย์ ปฐมบรมจักรีวงศ์ในสยามรัฐมณฑลประเทศ ทรงเกื้อกูลประเทศชาติให้เจริญ ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามาโดยลำดับ ทุกรัชกาล ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุข และทรงเป็นมิ่งขวัญอาณาประชาราษฎร์ เป็นต้น เพราะทุกพระองค์นั้น ล้วนมีสายพระเนตรที่ยาวไกล ทรงทราบถึงสิ่งที่จะอำนวยสุขประโยชน์ ให้เกิดแก่พระองค์และบุคคลอื่น ทรงพยายามให้พสกนิกรเว้น ละ เลิก สิ่งที่จะก่อให้เกิดทุกข์โทษ ให้ยึดหลักหิริโอตตัปปธรรม เป็นต้น ด้วยพระราชดำริอันชอบประกอบด้วยเหตุและผล ทรงดำรงพระองค์เป็นเช่นเทพ หรือเทพยดา ปกปักรักษาอาณาประชาราษฎร์ ให้อยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขโดยถ้วนหน้า ตรงตามพระพุทธนิพนธ์คาถา ที่ได้รับพระราชทานอัญเชิญมาเป็นบทนิกเขปเบื้องต้นว่า หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา เป็นต้น ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยหิริโอตตัปปะ มั่นอยู่ในสุกกธรรม เป็นสันตบุคคล เป็นสัตบุรุษในโลก ท่านกล่าวว่าเป็นผู้ทรงเทวธรรม ดังนี้

คำว่า เทวธรรม แปลว่า ธรรมะของเทพหรือเทวดา เทพนั้นต่างโดยคุณสมบัติเป็น ๓ คือ สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ อุปัตติเทพ เทวดาโดยกำเนิด วิสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ พระราชา พระราชินี พระราชกุมาร พระราช-กุมารี เป็นต้น ชื่อว่า สมมติเทพ เพราะโลกสมมติว่าเป็นอย่างนั้น จำเดิมแต่ครั้งพระเจ้ามหาสมมติราช พระเจ้าแผ่นดินองค์แรกในชมพูทวีป โดยพระคุณสมบัติเป็นเหตุ เทวดาผู้เกิดมีกำเนิดในเทวโลก ชื่อว่า อุปัตติเทพ พระขีณาสพ ชื่อว่าวิสุทธิเทพ ในบรรดาเทพทั้ง ๓ นั้น ทรงถือเทวธรรมเป็นหลัก ในการดำเนินปฏิปทาจริยาวัตร เทวธรรมนั้นประกอบไปด้วย หิริโอตตัปปธรรม สุกกธรรม สันติธรรม และสัปปุริสธรรม ในพระคาถานี้ยกหิริโอตตัปปธรรมเป็นประธาน เป็นสมุฏฐานให้เกิดกุศลธรรม ในวโรกาสนี้ขอพระราชทานถวายวิสัชนาเทวธรรมตามลำดับคือ

หิริโอตตัปปธรรม ได้แก่ หิริ เป็นชื่อของเจตนาที่ละอายต่อความประพฤติทุจริต โอตตัปปะ เป็นชื่อของเจตนาที่กลัวต่อความประพฤติเช่นนั้น ทั้ง ๒ ประการนี้เป็นคุณธรรมรักษาใจให้คงที่ทั้งในที่แจ้งและในที่รโหฐาน บุคคลยังมีความพอใจในการประพฤติทุจริต ไม่กระทำการทุจริตต่อหน้าบุคคลอื่น เพราะความกระดากอายเช่นนี้ ไม่ชื่อว่าประกอบด้วยหิริ ชื่อว่ายังดีกว่าบุคคลที่ไม่มีความกระดากอาย บุคคลใดไม่กล้าประพฤติทุจริต ด้วยสำคัญว่าไม่สมควรแก่ชาติสกุล เช่นนี้ ชื่อว่ามีความละอายยังไม่จัดว่าประกอบด้วยหิริอย่างแท้จริง เพราะยังปรารภตนเป็นใหญ่ มิได้นิยมในคุณธรรมเป็นเบื้องหน้า ส่วนบุคคลที่มีความเกลียดชังต่อทุจริตเป็นนิสัย ดุจบุคคลรักสิ่งของงดงาม เกลียดสิ่งของโสโครกฉันนั้น เช่นนี้ ชื่อว่าประกอบด้วยหิริอย่างแท้จริง โอตตัปปะ ความเกรงกลัวไม่กล้าทำบาปเพราะกลัวผู้ใหญ่บังคับบัญชาจะลงโทษ เช่นนี้ ยังไม่ประกอบด้วยโอตตัปปะ ชื่อว่ายังดีกว่าบุคคลผู้ไม่กลัวบาป ส่วนผู้ที่มีปรีชาเห็นชัดว่า สัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรมที่ทำ มีความกลัวต่อผลกรรมที่ทุจริต แม้เล็กน้อยก็ไม่กล้าทำ ดุจบุคคลผู้ขาดต่ออสรพิษไม่กล้าเข้าใกล้ เช่นนี้ ชื่อว่าเป็นโอตตัปปะโดยแท้

คุณธรรมคู่นี้ เป็นปัจจัยให้ประกอบคุณงามความดี เหตุให้เกิดสุขสำราญ อุ้มสัตว์โลกไว้มิให้ตกต่ำ สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสว่า เป็นธรรมะที่คุ้มครองโลก ถ้าชาวโลกไม่นับถือคุณธรรมคู่นี้เป็นวิหารธรรม ต่างก็จะเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบแก่งแย่งชิงดีมากยิ่งขึ้น ที่โลกสุขสงบอยู่ได้เพราะคุณธรรมคู่นี้ป้องกันอยู่โดยแท้ อนึ่ง หิริโอตตัปปะได้ชื่อว่าเป็นทรัพย์อันประเสริฐ สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ว่า สิริโภคานมาสโย ศรีคือมิ่งขวัญ เป็นที่มานอนแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลาย หิริมีความเคารพตนเป็นที่ตั้ง คือมีความละอาย ส่วนโอตตัปปะ มีความเคารพผู้อื่นเป็นที่ตั้ง คือมีความเกรงกลัว คุณธรรมคู่นี้อยู่ที่ใด ศีลก็มีอยู่ที่นั้น เพราะหิริโอตตัปปะเป็นกัลยาณมิตรของศีล

สุกกธรรม แปลว่า ธรรมะที่ขาว คือที่สะอาดเป็นธรรมที่ทำให้ผ่องแผ้ว โดยความคือ ละทุจริต ประกอบสุจริต บุคคลที่ทำไม่ดี พูดไม่ดี คิดไม่ดี ชื่อว่าเป็นผู้มัวหมองโดยความประพฤติ แม้จะมีรูปงาม มีวิชาความรู้ มีทรัพย์สมบัติ มียศศักดิ์ก็แก้ไม่ได้ เปรียบเหมือนดอกไม้ที่มีสีสวยงาม แต่กลิ่นไม่สะอาด แรกเห็นก็พอใจ พอเข้าใกล้ได้กลิ่นก็สิ้นอาลัย ข้อนี้ฉันใด บุคคลผู้ทำดี พูดดี คิดดี ท่านกล่าวว่าเป็น

ผู้ผ่องแผ้วโดยความประพฤติ แม้จะไม่มีรูปสมบัติ โภคสมบัติและอิสริยสมบัติก็ตาม แต่ก็มีจริยาเป็นอลังการ เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นที่สรรเสริญของพุทธาทิบัณฑิต เปรียบเหมือนดอกไม้ ที่ไม่วิจิตรงดงาม แต่กลิ่นหอม แม้แรกเห็นจะไม่พอใจ แต่พอเข้าใกล้ได้กลิ่น ก็สิ้นรังเกียจ กลับนิยมพอใจ อยากได้ไว้ส่งกลิ่น ข้อนี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น ถ้าสมบูรณ์ทั้ง ๒ อย่าง ก็งามทั้งทางโลกทั้งทางธรรมดุจดอกไม้สีสวยกลิ่นหอมเป็นที่ต้องตาต้องใจ ของบุคคลทั่วไปฉันนั้น ซึ่งได้มีคุณธรรมข้อต่อไปที่ว่าความประพฤติดี ต้องมีความสงบกำกับ

สันติธรรม ความสงบแห่งจิตนั้น จัดเป็นสำคัญทั้งทางโลกทางธรรม ธรรมะที่ทำให้จิตสงบได้ คือสติและสัมปชัญญะ สติ คือความระลึกได้ สัมปชัญญะ คือความรู้ตัว สตินั้นเป็นไปในกิริยาที่ทำ พี่พูด ที่คิด เมื่อจะทำการอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี เมื่อจะพูดอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี เมื่อจะคิดอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ให้นึกได้ก่อนแล้วจึงทำ จึงพูด จึงคิด ทำพลาด พูดพลาด คิดพลาด ก็เพราะขาดสติ สัมปชัญญะนั้นเป็นไปในกิจการอันเดียวกับสติ แต่โดยอาการต่างกัน สติให้นึกได้เมื่อทำ เมื่อคิด สัมปชัญญะนั้น ให้รู้ตัวในเวลากำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด อนึ่ง สตินั้นจำต้องปรารถนาในขณะเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส นึกอะไรๆ เพื่อป้องกันความยินดี ความเสียใจ มิให้เกิดขึ้นครอบงำในขณะนั้นๆ ท่านจึงกล่าวว่า สติเป็นคุณรักษาทวารทั้ง ๖ ถ้าขาดสติสัมปชัญญะ ความรู้สึกก็ไม่เกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ความรู้ที่อบรมก็หาประโยชน์มิได้ เพราะฉะนั้น สติสัมปชัญญะจึงจัดเป็นสำคัญในการปฏิบัติ ใจที่มีสติสัมปชัญญะเข้ากำกับ ย่อมรู้จักเพื่อจะยั้งและเลือกส่วนที่ดี เป็นไปเพื่อความสงบระงับ กิริยาที่ทำ ถ้อยคำที่พูดของบุคคลผู้ที่มีใจสงบย่อมเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ไม่วิปริตแปรผัน ต้องด้วยวจนประพันธ์พุทธสุภาษิตว่า สุเขน ผุฏฺฐา อถวา ทุกฺเขน น อุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ ความว่า บัณฑิต สุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง ดังนี้ ฉะนั้นผู้ที่ประพฤติธรรมดำเนินตามทางสงบอย่างนี้ เมื่อยังอยู่ในโลกความเกี่ยวกับโลกก็จำต้องมี เหตุดังนั้น จึงต้องมีความรู้ความประพฤติตามทางที่นิยมของโลกและความประพฤตินั้นเป็นสุจริต ไม่ผิดจากธรรมคุณเช่นนั้นเป็นธรรมะของสัตบุรุษ เรียกว่าสัปปุริสธรรม

สัปปุริสธรรม คือธรรมะของสัตบุรุษ มี ๗ ประการคือ ธมฺมญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือรู้จักทางแห่งความเสื่อมและความเจริญ อตฺถญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักผล เมื่อความเสื่อมความเจริญเกิดขึ้น ทราบว่านี้ดี นี้ไม่ดี แล้วค้นหาสมุฏฐานจนจับเหตุอันเป็นต้นเค้าได้ อตฺตญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักตน สมบูรณ์ด้วยชาติสกุล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร แล้วประพฤติตนให้สมควรแก่ฐานะ มตฺตญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือรู้จักพอดี ในการแสวงหา การรักษา การบริโภค กาลญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักกาลอันสมควร ในการประกอบกิจการนั้นๆ ปริสญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชนและกิริยาที่จะต้องประพฤติต่อประชุมชนนั้นๆ ปุคฺคลญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคล ว่าผู้นี้เป็นคนดีควรสมาคม ผู้นี้ไม่ดีไม่ควรสมาคม และรู้จักอัธยาศัย ความประพฤติดี ความสามารถของบุคคลนั้นๆ คุณธรรมทั้ง ๗ ประการนี้เป็นธรรมดาของสัตบุรุษ คือคนดีเชิดชูให้มีสง่าราศีทั้งทางโลกทั้งทางธรรม จัดเป็นคุณสำคัญที่นิยมนับถือของบัณฑิต

หิริโอตตัปปธรรม สุกกธรรม สันติธรรม สัปปุริสธรรม มีอรรถาธิบายตามที่ได้ถวายวิสัชนามานี้ ชื่อว่าเทวธรรม เพราะเป็นคุณอุปถัมภ์ผู้ประพฤติ ให้เป็นคนชั้นสูงในหมู่มนุษย์และเป็นเหตุแห่งความเกิดในเทวโลก ทั้งเป็นเหตุแห่งความบริสุทธิ์ บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้ ท่านกล่าวว่าเป็นผู้ทรงคุณธรรม โดยความก็คือมีคุณสมบัติสำหรับผู้ดี ความเป็นผู้ดีย่อมเป็นปรารถนาของมนุษย์ โดยสมมุติมีสูงต่ำตามชาติสกุลเป็นต้น ผู้อยู่ในสกุลสูง ย่อมมีธรรมสำหรับประพฤติดี สมควรแก่ฐานะของตนคือเทวธรรม ถ้าบุคคลตั้งอยู่ในเทวธรรม ก็จัดว่าเป็นผู้ดี เพราะเทวธรรมเป็นเครื่องประดับสำหรับคนทุกชั้น บุคคลผู้มีสกุล ต้องมีธรรมะสำหรับประดับสกุล บุคคลผู้มียศ ก็ต้องมีธรรมสำหรับประดับยศ บุคคลผู้มีสกุลต่ำและไร้ยศ จะเป็นผู้มีชื่อเสียงปรากฏ เป็นที่นิยมนับถือของประชาชนได้ ก็เพราะทรงคุณธรรมสมตามพระบาลีที่ยกเป็นนิกเขปบทเบื้องต้น แปลความว่า บุคคลเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยหิริโอตตัปปะ มั่นอยู่ในสุกกธรรม เป็นสันตบุคคล เป็นสัตบุรุษในโลก ท่านกล่าวว่าเป็นผู้ทรงเทวธรรม ดังนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญและทรงอุทิศถวาย

สมเด็จพระบรมราชบูรพการี ทั้งนี้ จงสัมฤทธิ์วิบากสมบัติ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขสมบูรณ์ แด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการี สมตามพระบรมราชอุทิศทุกประการ

ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย ซึ่งเป็นอโนปไมยปสาทนียฐาน จงอภิบาลรักษา สมเด็จบรมบพิตรมหาราชาธิราช พร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงแคล้วคลาดอุปัทวะเป็นต้นนิราศไกล อารมณ์ใดซึ่งไม่พอพระราชหฤทัย ไม่ทรงพระราชประสงค์ อารมณ์นั้นจงห่างไกลอย่าได้มาแผ้วพานพระบาทยุคล คุณสมบัติเหล่าใด พอพระราชหฤทัย คุณสมบัติเหล่านั้น จงสำเร็จดั่งพระราชประสงค์ ทุกราตรีทิวาวาร ทอดพระเนตรเห็นแต่สรรพกิจการที่ดีงาม เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญเป็นนิตย์ ไพโรจน์ด้วยพระราชวรฤทธิ์ และพระราชอิสริยยศ เกียรติคุณบุญบารมี ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยนิรัตสัยบุญเขต แลด้วยอำนาจพระราชกุศลอันพิเศษ ที่ได้ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปแล้วในสมัยนั้นๆ เป็นนิจกาล เพื่อทรงอภิบาลประเทศชาติราชสกุลวงศ์ พระพุทธศาสนา แลประชาราษฎร ให้ถาวรและเจริญยิ่งใหญ่ไพศาลตลอดนิรันดรกาล

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่ตั้งปณิธานเหล่านี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมดังพระราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในเทวธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระธรรมเทศนา กตัญญูกตเวทีกถา
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน วันฉัตรมงคล
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันพฤหัสบดี ที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔
เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที
พระเทพรัชมงคลเวที (จำนงค์ ธมฺมจารี) วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

เทฺวเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา ทุลฺลภา โลกสฺมึ กตเม เทฺว โย จ ปุพฺพการี โย จ กตญฺญูกตเวที อิเม โข ภิกฺขเว เทฺว ปุคฺคลา ทุลฺลภาโลกสฺมินฺติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีอนุรูปแด่พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงปรารภมงคลสมัยกาล ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มาโดยอุดมสุขสิริสวัสดิ์ นิราศสรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย ทรงพระราชอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการแห่งสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ในพระบรมจักรีวงศ์ทุกๆ พระองค์ อันได้มีมาด้วยดีแก่ประเทศชาติและประชาชน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน เป็นส่วนสักการบูชา เป็นบูรพภาคแห่งการพระราชพิธีสมโภชพระสิริราชสมบัติฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าพนักงานผู้เตรียมการได้อัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบูรพการีขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร และอัญเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิ ประดิษฐานในพระที่นั่งบุษบกมาลา ประกอบด้วยเครื่องอิสริยราชูปโภคพร้อมสรรพ ครั้นแล้ว เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ด้วยกำลังพระกตัญญูกตเวทิตาคุณ ซึ่งทรงมีบริบูรณ์ในพระราชหฤทัย ตามภูมิธรรมแห่งสาธุชน ต้องตามพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า ภูมิเว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวที เป็นภูมิธรรมแห่งสาธุชนดังนี้

สมเด็จพระบรมราชบูรพการีทุกพระองค์ ได้มีพระราชคุณูปการกิจแก่ประเทศชาติราษฎรมาแล้วเป็นอย่างดี ทุกพระองค์ได้ทรงบริหารไทยรัฐราชธานี ให้แคล้วคลาดจากภัยพิบัติอันตราย ทั้งภายนอกภายใน ให้ประชาชนชาวไทยได้มีอิสระเสรียังยืนมั่นคง ดำรงความเป็นเอกราช มีอธิปไตยสมบูรณ์ ทรงปกครองรักษาความเป็นเอกราชมิให้ดับสูญ เป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบันกาลที่ยาวนานถึง ๒๒๐ ปี ให้ชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้สมโภชเฉลิมฉลองกัน ณ บัดนี้ เพียงเท่านี้ก็นับว่าเป็นพระเดชพระคุณล้นพ้นที่จะพรรณนา สมควรแก่ความเคารพนับถือ แสดงความกตัญญูกตเวทิตา ถวายความจงรักภักดี เพราะสมบัติทั้งหลายบรรดามี สมบัติคือชาติ ความเป็นไทย เป็นยอดสมบัติที่ควรหวงแหนสงวนรักษา ด้วยว่า เมื่อชาติไร้เอกราชอธิปไตยแล้ว สมบัติอื่นๆ ก็ไร้ค่า หมดความหมาย ทรัพย์สินเงินทองข้าวของที่สะสมไว้ ถึงมีก็เหมือนไม่มี แม้จะมีวิธีซ่อนเร้นเก็บไว้ในที่อื่นใดก็สู้มีอย่างไทยๆ ใช้สอยอย่างไทยๆ ไม่ได้ อุปมาเหมือนยืมอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดในร่างกายของคนอื่นเขาเอามาใช้ ต้องด้วยพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง คงจะต้องบังคับขับไส เคี่ยวเข็ญเย็นค่ำร่ำไป ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย” ดังนี้ แม้ศาสนธรรมที่พระบรมศาสดาตรัสไว้ เมื่อชาติไร้อิสระเสรี ศาสนาก็มีแต่จะดับสูญอันตรธานไป การที่ชาติไทยและพระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงยั่งยืน ทำให้พิจารณาเห็นพระคุณาลังการในสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ที่ทรงบำเพ็ญปฏิบัติมาแล้วว่า ทรงดำเนินพระบรมราโชบาย เป็นประโยชน์ เป็นธรรมทุกประการ ทรงปกครองบริหารประเทศชาติ ด้วยพระบารมีธรรม พระขันติธรรม นำให้เกิดพระปรีชาหลักแหลมสมสมัย มีพระอนาคตังสญาณเห็นกาลไกล ทรงสมบูรณ์ด้วยพระวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล มีพระอัจฉริยภาพที่หลักแหลมเกินสามัญมนุษย์จะพึงมีได้ เปรียบเสมือนนายเรือผู้ชาญฉลาด สามารถนำเรือคือรัฐนาวา ชื่อสยามประเทศ ฝ่ามรสุมให้แล่นไปถึงที่ประสงค์ โดยปราศจากอันตราย ฉะนั้น การที่สมเด็จพระบรมราชบูรพการี ทรงปกครองประเทศชาติ ราษฎร ด้วยพระบารมีธรรมนี้แล ควรที่เราท่านทั้งหลาย จักได้แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อสมเด็จพระบรมราชบูรพการีทุกๆ พระองค์ ตามพุทธศาสโนวาท ที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสยกย่องไว้ว่า บุพการีและกตัญญูกตเวที เป็นบุคคลที่หาได้ยาก ต้องด้วยนัยพุทธภาษิตอุเทศแปลความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๒ จำพวกเหล่านี้ หาได้ยากในโลก คือบุพการี บุคคลผู้นำอุปการะก่อนหนึ่ง กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว แลประกาศอุปการะที่ท่านทำแล้ว คือตอบแทนคุณท่านหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๒ จำพวกเหล่านี้แล หาได้ยากในโลก ดังนี้

อันประชาชนชาวไทย กล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่นับถือบุคคล ๒ จำพวก คือ บุพการี และกตัญญูกตเวที ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธศาสนา ที่ทุกคนได้นับถือมาตลอดเวลาช้านาน

บุพการี คือบุคคลผู้ทำอุปการะก่อน ส่วนกตัญญู คือบุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้ว กตเวที คือประกาศอุปการะที่ท่านทำแล้วให้ปรากฏ หมายความว่าปฏิบัติตอบแทน กตัญญูและกตเวทีเป็นคำที่ใช้ร่วมกัน หมายถึงบุคคลประเภทที่ ๒ บุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ตาม เมื่อทำอุปการะก่อนโดยมิใช่เป็นการตอบแทน แต่เป็นผู้ให้ก่อนทีเดียว ชื่อว่าบุพการี ส่วนบุคคลใดที่ได้รับอุปการะของท่าน แล้วรู้คุณของท่านและไม่ลบหลู่คุณของท่าน ประกาศให้ปรากฏในโอกาสอันควรประกาศตอบแทนคุณท่าน ด้วยการให้ทำสิ่งที่เป็นไปเพื่อสุขประโยชน์แก่ท่าน เป็นการปฏิการคือตอบแทน ชื่อว่ากตัญญูกตเวที สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคล ๒ จำพวกนี้หาได้ยาก ท่านอธิบายว่า บุคคลเป็นอันมากควรจะปฏิบัติตนเป็นบุพการีแต่ไม่ปฏิบัติ เพราะจิตใจถูกครอบงำด้วยตัณหา คือ ความดิ้นรนทะเยอทะยานอยากแต่ได้ ไม่ปรารถนาจะเป็นผู้ให้ แต่บุคคลที่ผู้ควรจะเป็นกตัญญูกตเวทีแต่ไม่เป็น เพราะจิตถูกครอบงำด้วยอวิชชา คือความไม่รู้ โดยตรงคือไม่รู้คุณท่าน ลบหลู่คุณท่าน อีกอย่างหนึ่ง เพราะบุคคล ๒ จำพวกนี้ ที่เกี่ยวข้องกันโดยฐานเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง มีจำนวนจำกัด คือมารดาบิดากับบุตรธิดา มารดาและบิดาเป็นบุพการี ก็มีเพียงหนึ่งเท่านั้น คือ มีมารดาและบิดาท่านละ ๑ คน เท่านั้น จะมากไปกว่าหนึ่งไม่ได้

โดยฐานะที่เกี่ยวข้องกันดังนี้ พึงจำแนกแสดงบุคคลทั้งสองจำพวกนี้ได้ ๔ คู่ คือ มารดาบิดากับบุตรธิดาคู่ ๑ ครูอาจารย์กับศิษย์คู่ ๑ พระมหากษัตริย์กับพสกนิกรคู่ ๑ พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับพุทธศาสนิกชนคู่ ๑ มารดาบิดาเป็นผู้ทำอุปการะก่อนแก่บุตรธิดา เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูอุปถัมภ์ จึงได้ชื่อว่าบุพการีของบุตรธิดา ฝ่ายบุตรธิดาเมื่อระลึกรู้คุณของมารดาบิดา ไม่ลบหลู่ แต่แสดงคุณให้ปรากฏ ปฏิบัติสนองคุณท่าน ชื่อว่าเป็นกตัญญูกตเวทีในมารดาบิดา ครูอาจารย์

เป็นผู้ทำอุปการะก่อนแก่ศิษย์เพราะได้ปราสาทวิทยาการต่างๆ ให้ แลอบรมด้วยคุณงามความดีต่างๆ จึงได้ชื่อว่าเป็นบุพการีของศิษย์ ฝ่ายศิษย์ เมื่อระลึกรู้คุณ ไม่ลบหลู่แต่แสดงคุณให้ปรากฏ เคารพสนองคุณของท่าน ชื่อว่าเป็นกตัญญูกตเวทีในครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ทรงทำอุปการะก่อนแก่พสกนิกรเพราะทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจโดยธรรม ยังให้เกิดความสุขความเจริญแก่พสกนิกร ชื่อว่าทรงเป็นบุพการีของพสกนิกร ฝ่ายพสกนิกร เมื่อระลึกรู้คุณพระมหากรุณาธิคุณไม่หมิ่น ลบหลู่ประกาศความจงรักภักดี ปฏิบัติตอบแทนพระมหากรุณาตามฐานะ ชื่อว่าเป็นกตัญญูกตเวทีในพระมหากษัตริย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงทำอุปการะก่อน แก่เวไนยนิกรเพราะได้มีพระมหากรุณาแสดงธรรมสั่งสอน โปรดให้พ้นจากทุกข์ ให้ได้รับสุขประโยชน์ตามภูมิชั้น ชื่อว่าทรงเป็นบุพการีแห่งพุทธศาสนิกชนทั่วไป ฝ่ายพุทธ-ศาสนิกชน เมื่อระลึกรู้พระคุณไม่ลบหลู่ต่อพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตามควรแก่กรณี บูชาด้วยอามิสบูชาแลปฏิบัติบูชา ดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนาชื่อว่ากตัญญูกตเวทีในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

แสดงโดยสรุป บุคคลผู้ที่ให้ก่อนด้วยเมตตากรุณา ชื่อว่าบุพการี ฝ่ายบุคคลที่ได้รับแล้วให้ตอบแทนในภายหลัง ชื่อว่ากตัญญูกตเวที ผู้ที่ลุอำนาจแห่งตัณหา คือความอยากแต่ที่จะได้ หรืออยากแต่จะเป็นผู้แบมือรับ ไม่อาจจะสละให้แก่ใครได้ ย่อมเป็นบุพการีไม่ได้ พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้อบรมพรหมวิหารธรรม มีเมตตากรุณา เป็นต้น และสังคหวัตถุ คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้แก่การให้ การเจรจาเป็นที่รัก ความประพฤติประโยชน์ และความวางตนสม่ำเสมอ ฝ่ายผู้ที่มีอวิชชาหนาแน่น รับอุปการะของท่านแล้วก็ไม่รู้คุณท่าน ต้องการที่จะทวงให้ได้มากยิ่งขึ้น ครั้นไม่ได้ตามปรารถนา ก็กลับโกรธลบหลู่คุณของท่าน ดังนี้ ก็เป็นกตัญญูกตเวทีไม่ได้

พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้อบรมสติปัญญาให้สำนึกรู้จริงในคุณค่าของท่านผู้มีคุณและปฏิบัติตอบแทนตามหลักสังคหวัตถุนั้นแหละ เมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมหมู่ชนจึงดำเนินไปด้วยดี มีความสุขความเจริญ เหมือนดังล้อรถที่มีเพลาย่อมหมุนนำรถไปได้ ฉะนั้น ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธศาสนา และความรับปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน บุคคล ๒ จำพวกนี้ จึงยังหาได้อยู่ในประชาชนชาวไทยอันอาจหาได้ยากในที่อื่น สังคมอื่น ธรรมนี้จึงรักษาชนผู้ประพฤติธรรม ให้มีความสงบสุขดังที่ปรากฏเห็นได้ชัด

ส่วนที่ลุอำนาจ เป็นทาสตัณหาและอวิชชาโมหะ หากไม่มีธรรมะเป็นเครื่องยับยั้งใจ ย่อมปฏิบัติตรงกันข้าม คือเป็นเวรี และปฏิเวรีต่อกัน เวรีนั้นคือบุคคลผู้มีเวร และก่อเวรขึ้น ได้กระทำเบียดเบียนชีวิตร่างกาย ทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงวงศ์สกุล เพื่อประโยชน์ของตน ส่วนผู้ที่ได้รับเบียดเบียนจากผู้ก่อเวร แล้วกระทำเวรนั้นๆ ตอบแทน เช่นว่าเขาเบียดเบียนชีวิตร่างกายมา ก็เบียดเบียนเขาตอบแทน เขาเบียดเบียนทรัพย์มา ก็เบียดเบียนทรัพย์เขาตอบแทน เป็นการแก้แค้นดังนี้เป็นต้น เรียกปฏิเวรี เวรีนั้นในภาษาไทยเรียกไพรี ที่แปลว่าศัตรู ปฏิเวรีนั้นก็เท่ากับปฏิไพรี คือเป็นศัตรูตอบ เวรีหรือไพรี ก็ตรงกันข้ามกับบุพการี ปฏิเวรีหรือปฏิไพรี ก็ตรงกันข้ามกับกตัญญูกตเวที

โลกในยุคปัจจุบัน คนเป็นไพรีและปฏิไพรีต่อกันนั้นมีมาก หรือเรียกว่าหาได้ง่าย เพราะโดยมากเป็นผู้ลุอำนาจ เป็นทาสของตัณหาอวิชชา คือ โลภ โกรธ หลง หาได้ง่าย ส่วนผู้ปฏิบัติตนเป็นบุพการี และกตัญญูกตเวทีต่อกัน คือประพฤติดีมีเมตตากรุณาต่อกันมีน้อย ดังที่เรียกว่าหายากตามพระพุทธภาษิต และการที่ตรัสไว้ดังนี้ ก็เพื่อสะกิดใจบุคคลทุกคน ให้ได้สติ มีความระลึกได้ถูกต้องเป็นสัมมาสติคือระลึกชอบ อันเป็นเหตุให้ปฏิบัติได้ถูก ไม่ลุอำนาจ ไม่เป็นทาสของตัณหา อวิชชา เมื่อมีสติจะได้ปัญญาเป็นแสงสว่าง ให้เห็นทางปฏิบัติที่ถูกชอบ คือที่เป็นความดีทั้งหลาย มีเมตตากรุณา มีสังคหวัตถุธรรม คือทาน ปิยวาจา เป็นต้น เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ อันจะนำให้อยู่ด้วยกันโดยสันติ มีความสุขความเจริญ ทุกคนระลึกให้เป็นสัมมาสติได้ เพราะเป็นเรื่องของจิตใจ ที่อาจน้อมจิตใจให้คิดไปในทางสงบเท่านั้น คือสงบระงับจิต ที่เร่าร้อนกระวนกระวายใจ ให้สงบลง ซึ่งมีแนวคิดที่จะนำไปสู่สัมมาสติดังเช่นคิดดูว่า

๑. เราทั้งหลายเป็นอะไรกัน ถ้าคิดด้วยความโกรธ ก็จะได้คำตอบว่า เป็นศัตรูกัน โกรธเกลียดกัน ซึ่งจะต้องเอาชนะกันให้ได้ แม้ด้วยการใช้กำลังประหัตประหารกัน แต่ถ้าคิดด้วยใจที่สงบ ก็จะได้คำตอบว่า เราเป็นพี่น้องกัน ร่วมชาติศาสนา พระมหากษัตริย์เดียวกัน หรือแม้แต่ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน บรรพบุรุษสตรีของเรา ได้เสียสละทุกอย่าง รักษาสถาบันต่างๆ ของชาติไทยไว้ให้แก่เรา เราทั้งหลายจึงเหมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ผู้ที่เป็นใหญ่ ก็เป็นเหมือนพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ผู้ที่เป็นเด็กกว่าก็เป็นเหมือนลูกหลาน ไม่ใช่ใครที่ไหน ความระลึกได้

อย่างนี้จะทำให้จิตใจอ่อนโยนลง จะทำให้เกิดความคิดที่ปรองดองกัน สมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๒. อนึ่งเราทั้งหลายกำลังจะทำอะไรแก่กัน ถ้าตอบด้วยความโกรธ ก็จะได้คำตอบว่า เราจะต้องไม่ยอมกันเด็ดขาด จะต้องบังคับเอาสิ่งที่เราต้องการ หรือจะไม่ยอมให้ทุกอย่าง แม้ด้วยการใช้กำลัง แต่ถ้าคิดด้วยใจที่สงบ ก็จะมองเห็นว่าเราทั้งหลายต่างเป็นญาติกันทั้งหมด มิใช่ใครอื่นที่ไหน ควรที่จะผ่อนปรนกัน สมมติว่าผ่อนความต้องการของตนบ้าง ทำใจเป็นกลางต่อกัน ฟังเหตุผลที่พึงเป็นไปได้ เพราะการที่ดึงดัน เอาแต่ใจของตนฝ่ายเดียวนั้น ยากที่จะตกลงกันได้ หลักของความสามัคคีประการหนึ่งก็คือ ความรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือเอาใจเราไปใส่ใจเขา แต่จะต้องทำใจให้สงบก่อน จึงจะเกิดความคิดผ่อนปรน ประนีประนอมดังกล่าวได้

๓. อนึ่ง เราทั้งหลายกำลังมุ่งอะไร เพื่ออะไร สิ่งที่มุ่งนั้นถ้าไม่ขัดกัน ก็ไม่เกิดปัญหาขัดแย้งกัน แต่ถ้าขัดกัน ก็เกิดปัญหาขัดแย้ง แต่ก็จะต้องมีจุดมุ่งหมายว่าเพื่ออะไร เมื่อมีจุดมุ่งหมายเป็นอันเดียวกัน เช่น เพื่อชาติ ก็น่าที่ทุกฝ่ายจะพากันเสียประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม คือชาติ อันหมายถึงประชุมชนทั้งหมด พร้อมทั้งสถาบันทั้งหลายของชาติ ด้วยสันติวิธี พยายามหาทางปฏิบัติโดยสันติ ทุกๆ คนย่อมรวมอยู่ในชาติ ต่างเป็นกำลังของชาติ ดังที่เราเรียกกันว่า "พลเมือง" จึงต้องรักษาตนไว้ให้ดีด้วยกัน การที่จะมาทำลายกันเองลงไป เท่ากับเป็นการทำลายกำลังของชาตินั่นเอง ทำให้ชาติอ่อนกำลังลง และเราทั้งหลาย ต่างก็มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุขของชาติ ผู้ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม วางพระองค์เป็นกลางจริงๆ เป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงสุด เมื่อเกิดเหตุที่จะทำให้ชาติไทยเสียหาย พระองค์มีพระราชหฤทัยวิตก ห่วงใยเป็นอันมาก ทรงพระมหากรุณาแผ่ไปอย่างยิ่ง ถ้าเหตุการณ์ที่น่าจะรุนแรงขึ้นเพียงใด ความปริวิตก ที่เป็นทุกข์ ก็ย่อมจะพึงเกิดขึ้นในพระราชหฤทัยเพียงนั้น จึงควรที่ทุกๆ ฝ่าย จะรำลึกถึงพระมหากรุณา และปฏิบัติผ่อนปรนกัน ด้วยมุ่งประโยชน์แก่ประเทศชาติ อย่าร่วมช่วยกันย่ำยี ทำลายขวัญของคนในชาติ อันเป็นส่วนรวมเป็นที่ตั้งและระลึกถึงคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้ใช้สัมมาสติเป็นเครื่องเตือนจิตให้สงบระงับ

แนวคิดทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นแนวคิดที่ทำให้เป็นสัมมาสติ ให้ปฏิบัติถูกชอบ ฉะนั้น ทุกคน ทุกฝ่ายจงพากันยับยั้ง ถึงจะต้องใช้เวลาสักหน่อย ก็ยังดีกว่าที่ทำอะไรลงไป ด้วยความผลุนผลันพอให้จิตใจที่ตึงเครียดผ่อนคลายให้จิตสงบ และคิดตามแนวที่รับพระราชทานถวายวิสัชนาแล้วนั้น หรือแนวทางที่จะนำไปสู่ความมีเหตุผลที่ดีกว่า ย่อมจะได้สัมมาสติและปัญญา ในอันที่จะแก้ไข ผ่อนปรน นำไปสู่วัตถุประสงค์ ที่ต้องการร่วมกันได้โดยสวัสดี ก็จะชื่อว่า ได้ปฏิบัติธรรม นำให้เป็นกตัญญูกตเวทีแด่องค์พระมหากษัตริย์ พระประมุขแห่งชาติด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญและทรงอุทิศถวาย แด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการี ทั้งนี้ จงสัมฤทธิ์วิบากสมบัติ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขสมบูรณ์ แด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการีสมตามพระบรมราชอุทิศทุกประการ

ขอสมเด็จพระบรมราชบูรพการีทุกพระองค์ ได้ทรงทราบด้วยทิพยญาณแล้ว ทรงพระโสมนัสอนุโมทนา และทรงประสาธน์ประสิทธิ์พิพิธพรชัยมงคล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ พระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงพระสถาพรนิรมล ทรงบรรลุถึงความเกษมสวัสดิ์ พิพัฒนะอุดมมงคล ยิ่งยืนนาน

รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ในกตัญญูกตเวทีกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติด้วยเวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

ปิยมหาราชาสัปปุริสกถา
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
วันปิยมหาราช
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันพฤหัสบดี ที่ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖ เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ น จนฺทนํ ตครมลฺลิกา วา
สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายตีติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในปิยมหาราชาสัปปุริสกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาพระราชกุศลราศีทักษิณานุปทานบูชาสักการกิจ วันปิยมหาราช ซึ่งเป็นอภิลักขิตสมัยคล้ายวันเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ อันเป็นอภิลักขิตโอกาสเตือนพระราชหฤทัย ให้ทรงพระอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการอันยิ่งใหญ่ในพระองค์ ที่ได้ทรงบำเพ็ญมา ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล อัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ขึ้นประดิษฐานบนพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร แวดล้อมด้วยเครื่องขัตติยราชูปโภค และอัญเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิ ประดิษฐานบนพระที่นั่งบุษบกมาลา สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ทรงพระราชอุทิศถวายส่วนพระราชกุศลทั้งนี้ เพื่อเป็นผลสัมฤทธิ์พระราชหิตสุขแด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการี เป็นมหากิจกุศลราศีวิเศษ พึงมีโดยฐานะนิยม สำเร็จด้วยพระคุณธรรมส่วนพระกตัญญูกตเวทิตาและพระเชษฏฐาปจายนธรรม ตามสัปปุริสวิสัยบรมราชประเพณี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า เสด็จอุบัติมาสู่พิภพรัชสีมาอาณาจักรไทย เสด็จเถลิงถวัลย-ราชสมบัติ เป็นพระบรมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๑ ตลอดระยะเวลา ๔๒ ปี ที่ทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติ ทรงเสริมสร้างปลูกฝังความมั่นคงให้แก่พระราชอาณาจักร ด้วยทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ ล้วนแต่เป็นคุณประโยชน์ไพศาล แก่ประเทศชาติและประชาชนชาวไทยอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาตั้งแต่มีพระราชภาระเป็นพระมหากษัตริย์ ได้ทรงศึกษาวิธีการบริหารราชการแผ่นดิน ให้ได้รับผลดีที่สุด ทรงดำเนินการแบบประนีประนอม ยอมสละสิทธิประโยชน์ส่วนน้อย เพื่อรักษาสิทธิประโยชน์ส่วนใหญ่ คือเอกราชของชาติไทยไว้ด้วย ณ กาลครั้งนั้น เป็นเวลาที่นานาประเทศรอบดินแดนแคว้นไทย ตกอยู่ในห้วงมหันตรายภายนอก หากดำเนินวิเทโศบายไม่ทันต่อสภาวการณ์แล้ว อิสรภาพจะสูญไปเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ประเทศไทยยังคงความเป็นไทย รักษาเอกราชของชาติไทยมาด้วยดีถึงทุกวันนี้ ก็ด้วยอาศัยพระบรมเดชะบารมี วรปรีชาญาณของสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์นั้น

ความจริงในระยะต้นศตวรรษ อันเป็นปัจจุบันสมัย ที่สมเด็จพระมหาราชเจ้าเสด็จผ่านพิภพเสวยสวรรยาธิปัติ วิวัฒนาการของประเทศไทยยังอยู่ในระบบโบราณ ซึ่งในขณะเดียวกัน โลกภาคตะวันตกกำลังรุ่งเรืองโรจน์ ด้วยความเจริญแผนใหม่ ทำให้พื้นปฐพีมณฑล อันมีอาณาบริเวณไพศาล แคบเข้าโดยปริยาย ชาติใดประเทศใดในภาคตะวันออก ไหวตัวไม่ทัน ก็ไม่สามารถดำรงความเป็นอาณาจักรอิสระไว้ได้ กระแสคลื่นแห่งสิ่งที่ขนานนามกันว่า อารยธรรม แผ่รัศมีไปทั่วโลก ประเทศไทยในสมัยนั้น ก็ต้องเผชิญกับเหตุการณ์คับขัน หมิ่นต่อมหาภัยไร้อิสรภาพเช่นกัน ทรงพิจารณาด้วยพระสุขุมคัมภีรญาณตระหนักแน่ว่า ถ้าไม่แก้ไขกลไกการปกครองประเทศ ให้สอดคล้องต้องตามสากลนิยมแล้ว ก็ยากที่จะนำประเทศชาติให้ดำรงมั่นคงและนำไปสู่ความวัฒนาถาวร เทียบกับนานาอารยประเทศที่เจริญได้

พระราชกรณียกิจที่สำคัญ ได้แก่การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ทรงประกาศตั้งกระทรวง ๑๒ กระทรวง แทนระบบจตุสดมภ์ ออกพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ ทรงจัดตั้งกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ตั้งโรงเรียนหลวง ตั้งกรมการศึกษาธิการ ตราพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลในเมือง และหัวเมือง ปรับปรุงระบบภาษีอากรและการคลังของประเทศ ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์

อันเป็นต้นกำเนิดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ตราพระราชบัญญัติจัดการศาลสถิตยุติธรรม ตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งและอาญา ตั้งโรงเรียนนายร้อย นายเรือ ตำรวจภูธรและตำรวจภูบาล การคมนาคม ทรงสร้างถนนสายสำคัญๆ ในพระนคร เช่น ถนนราชดำเนิน เป็นต้น ให้มีการคมนาคมโดยทางรถไฟสายนครราชสีมาเป็นแห่งแรก ให้มีการไปรษณีย์ โทรเลข การป่าไม้ การเหมืองแร่ การชลประทาน การสุขาภิบาล เป็นต้น การพระศาสนา ทรงสร้างวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดเทพศิรินทราวาส และวัดนิเวศธรรมประวัติ ทรงสถาปนามหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาจุหาลงกรณ-ราชวิทยาลัย ทรงสร้างพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต การปกครองคณะสงฆ์ให้สงฆ์ปกครองสงฆ์กันเอง

มีพระบรมราชโองการประกาศเลิกทาส ซึ่งเป็นงานสำคัญของแผ่นดิน ตรากฎหมายให้ประชาราษฎร์พ้นจากความเป็นไพร่ ให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วหน้า เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาทรงปฏิบัติเป็นพระราชจริยาวัตรและใช้เป็นหลักในการบริหารประเทศ อาทิ ราชสังคหวัตถุ ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตรโดยบริสุทธิ์บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า จึงได้ถวายพระราชสมัญญาว่า “สมเด็จพระปิยมหาราช” ซึ่งมีความหมายว่า พระมหาราชาผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งของปวงชนชาวไทยอย่างแท้จริง

อนึ่ง ในมหามงคลวโรกาสที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียติคุณ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีผลงานดีเด่นประจำปี ๒๕๔๔ - ๒๕๔๕ ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ในสาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และการสื่อสาร พระเกียติคุณนี้ นับเป็นเกียรติประวัติอันยิ่งใหญ่ของชาติไทย และเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานวันพระบรมราชสมภพครบ ๑๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราช ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย คณะรัฐบาลได้ขอพระราชทานพระวโรกาส ประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณ แสดงความปลื้มปีติโสมนัส และถวายความจงรักภักดีในพระเกียติคุณ ที่องค์การสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศยกย่องพระเกียติคุณ ให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระปิยมหาราช มีพระบรมราชวิเทโศบายว่าโลกนี้กว้างใหญ่ไพศาล คนเราเกิดมาคนเดียว แต่ไม่อาจอยู่คนเดียวได้ การบริหารเริ่มต้นที่ให้บริการ การปกครองเริ่มต้นที่ให้คนปกครองตน การปกครองตน เริ่มต้นที่การให้คนเข้าใจกันและมีส่วนร่วมในงานของแผ่นดิน อุปกรณ์ที่สำคัญในการปกครองตน คือหลักสามัคคีธรรมทางพระพุทธศาสนา การปกครองต้องอาศัยความร่วมมือจากคนรอบด้าน ตามในพุทธสุภาษิตที่ทรงตรัสไว้ว่า สุขา สังฆัสสะ สามัคคี มีความหมายว่า ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะคือส่วนรวมทำให้สังคมสงบร่มเย็นเป็นสุข สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงนำหลักสามัคคีธรรมมาใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน จนก่อให้เกิดหิตประโยชน์ เกื้อกูลต่อประเทศชาติบ้านเมืองจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงสร้างความสามัคคี ผูกมิตรไมตรีกับนานาอารยประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่ามิตรแท้หรือกัลยาณมิตร มีความหมายเท่ากับชีวิตทั้งชีวิต การเป็นอยู่ในโลกจำเป็นต้องมีมิตรแท้ไว้คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์นั้น มีสายพระเนตรที่ยาวไกล ทรงเปิดรับอารยธรรม วัฒนธรรม ศิลปกรรม ประเพณีต่างๆ จากโลกกว้าง ทรงส่งพระราชโอรสไปศึกษาวิชาการในต่างประเทศ ทั้งในยุโรปและอเมริกา แม้พระองค์เอง ก็ได้เสด็จไปเจริญสัมพันธไมตรีในต่างประเทศ ทั้งในเอเชียและยุโรป ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นมิตรกับผู้นำชาติต่างๆ ข้อนี้เป็นเหตุให้ได้รับผลดีมาถึงทุกวันนี้

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ทรงตระหนักถึงเหตุผลสำคัญ ๒ ประการคือ เพื่อป้องกันประเทศชาติโดยไม่ต้องใช้อาวุธยุทโธปกรณ์ หากแต่ทรงใช้ไมตรีจิตเป็นอาวุธ และเพื่อปรับปรุงประเทศชาติให้ทันสมัยเพื่อนำความเจริญนั้นๆ มาปรับปรุงรัฐสีมาอาณาจักรไทย ให้

เจริญวัฒนาสถาพร โดยเชิญผู้ชำนาญการจากมิตรประเทศ ให้มาเป็นที่ปรึกษาราชการงานเมืองมากท่าน

ในการที่ "ทรงคบฝรั่ง" จึงเป็นไปเพื่อสร้างมิตรไมตรี เพราะที่ใดมีไมตรีจิต ที่นั่นย่อมมีสันติภาพ เพียงผู้นำไม่กี่คนสนทนาเข้าใจกัน ราษฎรอีกหลายร้อยล้านคนก็มีความอุ่นใจเกิดสันติสุข พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำการปฏิรูประบบราชการ โดยมีพระราชประสงค์ว่า สิ่งใดที่จำเป็นจะต้องทำการนั้นในปัจจุบันและอนาคต ที่จะให้สมบูรณ์ เกิดมีขึ้นในประเทศ จะทรงกำหนดแผนหลักและให้ปฏิบัติการนั้นทันที ทั้งนี้ เพื่อให้พสกนิกรของพระองค์ได้รับสิ่งที่ต้องประสงค์นั้น คือประโยชน์แห่งอนาคตในเวลานั้น เพื่อให้ได้มาเป็นปัจจุบันในเวลานี้ นับได้ ๑๑๑ ปี จากวันที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ การปฏิรูประบบราชการในยุคนั้น เป็นเหตุผลสำคัญที่ทรงนำพาประเทศชาติและประชาชน ให้ก้าวมาสู่โลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคง นับได้ว่า สัมพันธไมตรีระหว่างชนชาติ ณ วันนั้น ได้บังเกิดผลขึ้นในวันนี้ ให้มีการประชุมผู้นำเขตเศรษฐกิจ ๒๑ เขต หรือ เอเปค ที่คณะรัฐบาลได้จัดให้มีขึ้นเมื่อ ๒ วันที่ผ่านมา ล้วนแต่เป็นผลสืบเนื่องจากพระบรมราชวิเทโศบายและแนวพระราชดำริ ของสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งคณะรัฐบาลจัดการประชุมได้ยิ่งใหญ่มโหฬาร เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม สมบูรณ์ บริบูรณ์เป็นที่ขจรขจายชื่อเสียงของประเทศชาติไปทั่วโลก

สรุปความว่า สรรพความสุข ความเจริญ และวัฒนธรรม พระเกียติประวัติ พระเกียติคุณ และราชสดุดี แห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ตามที่ได้ถวายวิสัชนามาโดยลำดับ เป็นผลสืบมาแต่พระราชกรณียปฏิบัติของพระองค์ นำมาซึ่งความเกษมสันต์สวัสดี แก่ประชานิกรชาวไทย ที่พระเกียรติประวัติ แห่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์นั้น ได้ขจรขจายไปทั่วทุกทิศเพียงใด เมื่อเสด็จสวรรคตล่วงลับไปสู่ปรโลก ก็นำมาซึ่งความวิปโยคโศกาดูรใหญ่หลวง แก่พสกนิกรชาวไทยเพียงนั้น พระราชสมภพของพระองค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ปวงประชา ดังรับพระราชทานสังวรรณนามาฉะนี้ สมด้วยสดุดีพุทธนิพนธ์คาถา ว่า

ทุลฺลโภ ปุริสาชญฺโญ น โส สพฺพตฺถ ชายติ
ยตฺโต โส ชายตี ธีโร ตํ กุลํ สุขเมธติ

แปลความว่า ชายชาติบุรุษอาชาไนยหาได้แสนยาก เพราะว่า ท่านไม่อุบัติบังเกิดในที่ทั่วไป ท่านผู้ทรงปัญญาอาชาไนย เมื่อเกิดในชาติตระกูลใด ชาติตระกูลนั้นประสบแต่สรรพสิริสุขสวัสดี ฉะนี้

สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าพระองค์นั้น ทรงพระปัญญาสามารถปราดเปรื่องทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม ทรงทำซึ่งสารประโยชน์ ดำรงพระองค์อยู่ในปฏิปทาของสัปปุรุษ ต้องด้วยพุทธนิพนธ์คาถาว่า

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ

ท่านผู้ใดประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ทั้งฝ่ายโลกียะและโลกุตตระ

โส ตาทิโส สปฺปุริโส วิจกฺขโณ อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน

ท่านผู้นั้นเป็นสัปปุรุษทรงวิจารณปรีชา สามารถกำประโยชน์แห่งตนไว้ได้ในโลก ฉะนี้

อันองค์คุณแห่งท่านผู้เป็นสัปปุรุษ ตามพุทธประสงค์ประการต้น ได้แก่ศรัทธา ความเชื่อต่อกฎแห่งกรรม คือ ทำดีผลดีตามสนอง ทำชั่วก็มัวหมอง มีวิปฏิสารเป็นผล สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงล้วนมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรมเมื่อประกอบกรรมทำไว้อย่างใด ผลกรรมก็ย่อมจะบังเกิดมีเป็นเช่นนั้น ท่านผู้เป็นสัปปุรุษย่อมบังคับใจ ให้อยู่ในคลองธรรมสัมมาจารี มีหิริโอตตัปปะ ปราบกิเลสหยาบทางไตรทวาร กล่าวคือ สมาทานศีลสำรวมตนมั่น ในกายสุจริต วจีสุจริต เว้นผิดประพฤติชอบ ประกอบด้วยความพากเพียร เพ่งพินิจพิจารณาศึกษาหาความรู้ เป็นอาภรณ์ประดับกาย เมื่อถึงคราวต้องเผชิญภยันตรายร้ายกาจ ก็สามารถกำจัดพิบัติภัยให้สิ้น ประสบแต่สวัสดิภาพ ท่านผู้ทรงคุณธรรม เป็นพาหุสัจจบุคคลเช่นนี้ ย่อมไม่มีมัจฉริยะ ตระหนี่ตน หากเห็นแก่ประโยชน์ของประชุมชนเป็นใหญ่กว่าประโยชน์ใดๆ อาจเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างทั้งภายใน ภายนอก เป็นมหาบริจาคะ โดยที่สุดแม้แต่อำนาจ อันเป็นสิ่งสุดประสงค์ของสัตว์นิกร ทั้งนี้ สำเร็จด้วยปรีชาญาณ รู้เท่าทันในสภาวการณ์ ทั้งส่วนอดีต ปัจจุบัน และอนาคต กำหนดคำนึงถึงสารประโยชน์ส่วนใหญ่ ยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน บุคคลผู้เป็นสัปปุรุษเช่นนี้ แม้จะล่วงลับดับชีวิตไปแล้วช้านานเพียงใด แต่ผลแห่งคุณความดี ก็ยังฟุ้งขจรขจายอยู่มิรู้จืดรู้จาง เป็นที่

ประทับใจของปวงชน ยิ่งกว่ากลิ่นแห่งสุคนธชาติ บุปผามาลัย สมด้วยนัยพระพุทธภาษิตที่อัญเชิญเป็นบทนิกเขปเบื้องต้นว่า

น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ น จนฺทนํ ตครมลฺลิกา วา
สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายติ ฯ

แปลความว่า กลิ่นดอกไม้ กลิ่นจันทร์ กฤษณา และกระลำพัก หอมหวนทวนลมหาได้ไม่ ส่วนกลิ่น (คือคุณความดี) ของสัปปุรุษ เป็นวัตถุสะอาด ขจรกลิ่นเป็นที่ชื่นชูใจของบุคคลทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย กลิ่นสุคนธชาติเช่นว่านั้น มีอันดำรงทรงสภาพอยู่ได้ ก็ชั่วระยะเวลาอันสั้น ครั้นล่วงกาลผ่านไปเพียงเล็กน้อย ก็ย่อมแปรสีสิ้นกลิ่น ถึงความเป็นบุปผาเหี่ยวแห้ง ร่วงโรยไร้ค่า แม้ในเวลาที่พรั่งพร้อม ด้วยกลิ่นหอม กล่อมใจให้เบิกบาน กลิ่นนั้นก็ขจรขจายไปได้แต่ในที่ตามลมเท่านั้น ไม่อาจส่งกลิ่นหอมที่ทวนลมได้ พระบุญญาธิการและพระเกียรติคุณของสมเด็จบรมบพิตรพระปิยมหาราชเจ้า ทรงดำรงพระองค์เป็นสัปปุรุษชาติอาชาไนย เพราะอาศัยสัปปุริสธรรมประจำพระองค์ สมดังที่ได้พระราชทานถวายวิสัชนามา ณ เบื้องต้นนั้น พระองค์ทรงประกอบกิจเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ ตลอดทั้งสามกาล คือทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ปรากฏเกียรติกำจรฟุ้งตรลบทั่วทิศานุทิศ ทั้งในที่ทวนลมและตามลม สมดังพุทธภาษิตนิพนธ์คาถา รับพระราชทานถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

พระราชกุศลราศีทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอุทิศถวาย สนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า พร้อมทั้งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ขอสมเด็จบรมบพิตรทั้งสามพระองค์ทรงทราบด้วยพระทิพยญาณวิถีแล้ว ขอจงทรงอนุโมทนา บันเทิงพระราชหฤทัย ในพระปัตตานุโมทนามัยกุศล สำเร็จเป็นวิบูลย์ผล ประโยชน์สุขโดยสมควรแก่ฐานะนิยมในสัมปรายภพ และขอเดชะแห่งอำนาจพระราชกุศล ส่วนกตัญญูกตเวทิตาเชฏฐาปจายธรรม ทั้งนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ เป็นธรรมิกปฏิพาหโนบาย กางกั้นซึ่งสรรพอุปัทวะให้บำราศพินาศไป ยังพระองค์สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ให้ทรงมีพระสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลผ่านพิภพปฐพีมณฑล รัชสีมา

อาณาจักรไทย ให้ทรงพระเจริญด้วยพระชนมายุยิ่งยืนนาน เพียบพูนไพบูลย์ด้วยจตุรพิธพรชัย โดยเทศนานัยบรรหาร รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในปิยมหาราชาสัปปุริสกถา เป็นปสาทนียกถาอนุโมทนา ประดับพระปัญญาบารมี ยุติด้วยเวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา จาตุรงคสันนิบาตกถา
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วันมาฆบูชา
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง
วันเสาร์ ที่ ๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ขนฺตี ปรมํ ตโปตีติกฺขา
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโตติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในจาตุรงคสันนิบาตกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถานุโมทนา เนื่องในอภิลักขิตสมัยพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนาวันหนึ่ง สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชกุศลมาฆบูชา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จบรมบพิตรสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จแทนพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามพระราชประเพณีประจำปี นำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลที่ยิ่งใหญ่แก่อาณาจักรและพุทธจักร หาที่สุดมิได้

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญโดยกำลังพระบารมี และอัปปมาทธรรม ในลักขิตสมัยมาฆบูชานี้ เป็นปฏิปทาให้เกิดอัฏฐวิบูลย์มนุญผล คืออายุ วรรณะ สุขะ ยศ และสวรรค์ เป็นไปโดยชอบ ต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานพรรณนาจตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมใหญ่ที่เป็นเหตุอัศจรรย์ตามพุทธประวัติว่า

ครั้งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีพระกรุณาและพระปรีชาญาณกว้างใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นพระศาสดาอุดมเอกในโลก เสด็จประทับอยู่ ณ เวฬุวนาราม กรุงราชคฤห์ พระนครหลวงแห่งมคธชนบท ในวันมาฆปูรณมีดิถีแห่งมาฆมาส คือเดือน ๓ ภายหลังจากการตรัสรู้แล้ว ๙ เดือน ได้มีการประชุมสาวกสงฆ์ครั้งยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต แปลว่าการประชุมมีองค์ ๔ คือ

๑. พระสงฆ์สาวกผู้เข้าประชุมมีจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์อยู่จบพรหมจรรย์ทั้งสิ้น

๒. พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา ผู้ได้รับอุปสมบทจากสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกรูป

๓. พระสงฆ์สาวกเหล่านั้น มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย

๔. สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประทานพระบรมพุทโธวาท เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ คือหัวใจของพระพุทธศาสนา

โอวาทปาฏิโมกข์ที่เป็นพระบรมพุทโธวาท ย่อหัวใจของพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักคำสอน มี ๓ พระคาถากึ่ง ในพระคาถาแรก แสดงข้อที่ว่าด้วยขันติ คือความอดทน เป็นตบะอย่างยอดยิ่ง ท่านผู้รู้กล่าวว่า พระนิพพานเป็นธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา บรรพชิตผู้ฆ่าผู้อื่น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

ข้อที่ทรงยกขันติคือความอดทนขึ้นตรัสว่า แสดงให้เห็นว่า ศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นไปเพื่ออดทนต่อเย็นร้อน หิวกระหาย ทนต่อคำให้ร้ายใส่ความ ด่าว่า และทุกขเวทนา ที่แรงกล้าซึ่งเกิดแต่ความเจ็บไข้ได้ป่วย

ข้อที่ทรงสรรเสริญนิพพานว่าเป็นธรรมที่เป็นยอดนั้น แสดงให้เห็นว่า ผลแห่งการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาที่สูงยิ่งนั้น คือการระวังรักษาจิตมิให้ตัณหา คือความทะยานอยากผูกมัดรัดตรึงไว้

ข้อที่ทรงตรัสตำหนิบรรพชิตผู้ฆ่าสัตว์ ผู้เบียดเบียนสัตว์ ว่าไม่ใช่สมณะนั้น แสดงให้เห็นว่าศาสนธรรมของพระพุทธองค์เป็นไปเพื่อมีเมตตา กรุณา ในหมู่มนุษย์และสัตว์ทั้งปวง ดังนี้

ณ โอกาสนี้ จักขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาศาสนธรรมที่ว่าด้วย ขันติ คือ ความอดทน ความอดกลั้น เป็นบารมีธรรม ที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกขันติเปรียบเสมือนแผ่นดิน ธรรมดาแผ่นดินบุคคลทั้งหลายย่อมทิ้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ลงบนแผ่นดิน แต่แผ่นดินไม่ยินดีต่อของที่สะอาด และไม่ยินร้ายต่อของที่ไม่สะอาด ที่บุคคลทิ้งลงไป คงเฉยปกติไม่สะดุ้งสะเทือนฉันใด ขันติของพระโพธิสัตว์ก็ฉันนั้น ขันติตามหลักที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ท่านกำหนดไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ธิติขันติ คืออดทนต่อความยากลำบาก ตรากตรำ ในการประกอบกิจการงานเลี้ยงชีพ หรือในหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเองและต่อผู้อื่น โดยการทำหน้าที่ของตนด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้านไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ยากลำบากตรากตรำ แม้จะหนาวร้อน หรือจะต้องประสบกับปัญหาหรืออุปสรรค ก็ไม่บ่นไม่น้อยใจ ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง และเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดเป็นสันติสุขทั้งแก่ตนเอง แก่ครอบครัว แก่หมู่คณะขององค์กร หรือหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบและแก่สังคมประเทศชาติโดยส่วนรวม

๒. อธิวาสนขันติ คือความอดทนต่อทุกขเวทนา หรือความเจ็บไข้ เมื่อถึงคราวเจ็บไข้ได้ป่วย ก็อดทน อดกลั้นต่อทุกขเวทนา ไม่บ่น ไม่ร้องไห้ ไม่ท้อแท้ ด้วยเห็นสัจธรรมว่า สังขารหรือรูปนามทั้งหลาย ย่อมมีทุกข์ประจำ คือ ย่อมมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่เองโดยธรรมชาติ และย่อมเป็นสภาพที่เป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยงเป็นทุกขัง คือเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา คือ ไม่มีแก่นสารสาระในความเป็นตัวตนบุคคล เรา เขา ของเรา ของเขา หรือของใครผู้ใดที่เที่ยงแท้ถาวรทั้งสิ้น เมื่อเห็นสภาวธรรมและสัจธรรม ด้วยปัญญาอันเห็นชอบอย่างนี้ ย่อมข่มทุกขเวทนาได้ด้วยสติสัมปชัญญะ อันสัมปยุติด้วยสมาธิและปัญญา เห็นชอบตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้

๓. ตีติกขาขันติ คือความอดทน อดกลั้นต่อถ้อยคำเสียดสี นินทาว่าร้าย ก้าวร้าว ล่วงเกินต่างๆ จากผู้อื่น ก็อดทน อดออม อดกลั้น อดใจ หรือหยุดใจไว้ได้ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบและเจริญปัญญาเห็นแจ้งในสภาวธรรม และอริยสัจธรรม ตามธรรมชาติที่แท้จริง ตามที่แสดงในข้อที่ ๒ จึงอดกลั้นได้ ด้วยความสงบใจ และสงบกิริยาวาจา ไม่ลุแก่อำนาจแห่งความโกรธ แล้วแสดงการโต้ตอบที่รุนแรงอันจะนำไปสู่การทะเลาะวิวาทได้ สมตามนัยพระพุทธดำรัส ที่ทรงตรัสไว้ในวันทรงแสดงพระโอวาทปฏิโมกข์ ที่ได้อัญเชิญเป็นบทอุเทศข้างต้น แปลความว่า

ขันติ คือความอดทน อดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า พระนิพพานเป็นบรมธรรมอันเอก ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าสมณะ ดังนี้

๕. อดทนต่อความมุ่งมั่นกระทำความดี ละเว้นความชั่ว เพื่อเจริญบุญกุศลคุณความดีให้สูงยิ่งๆ ขึ้นไป เป็นบารมีธรรม คือคุณความดีอย่างยิ่งยวด ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี และอุเบกขาบารมี ให้เจริญแก่กล้าขึ้นเป็นอุปบารมี และปรมัตถบารมีครบสมบูรณ์ ๑๐ ประการ รวมเป็นบารมี ๓๐ ทัศ อันเป็นพื้นฐานสำคัญให้สามารถบำเพ็ญสมณธรรมถึงความบรรลุมรรคผลนิพพาน ที่สุดแห่งทุกข์ทั้งปวง และเป็นบรมสุขอย่างถาวรต่อไปในที่สุด สมดังพระพุทธดำรัสว่า

ขนฺติ ธีรสฺส ลงฺกาโร ขนฺติ ตโป ตปสฺสิโน
ขนฺติ พลํ ยตีนํ ขนฺติ หิตสุขาวหา.

แปลว่า ความอดทนเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ความอดทนเป็นตบะของผู้พากเพียร ความอดทนเป็นพลังของนักพรต ความอดทนย่อมนำประโยชน์สุขมาให้ ดังนี้

หัวใจของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์นี้ สมเด็จพระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทานแก่พระสงฆ์สาวก ที่มาประชุมจาตุรงคสันนิบาต คล้ายจะทรงยกไว้เป็นพระโอวาทสำหรับบรรพชิตโดยเฉพาะ แต่ก็เหมาะสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป จึงพึงนำไปประพฤติปฏิบัติ เพราะเมื่อนำหลักคำสอนที่เป็นอมตสัจจธรรม ไปปฏิบัติแล้ว ผู้นั้นย่อมถึงซึ่งความเจริญรุ่งเรือง มีจิตใจแจ่มใสกล้าหาญ ถึงซึ่งความเกษมสุขทุกทิวาราตรี

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระมหากรุณาธิคุณแก่สัตว์โลกทุกถ้วนหน้า โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ได้โปรดประทานหลักธรรม คำสอน ที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยเหตุและผล ถูกต้องตามหลักการและวิธีการ มีนามเรียกขานว่า พระโอวาทปาฏิโมกข์ มีใจความโดยสังเขปดังถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ผู้มาประชุมสันนิบาตในอภิลักขิตกาลมาฆบูชานี้ จะได้สมานฉันท์ ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัยซึ่งมีพระพุทธ-

มหามณีรัตนปฏิมากรเป็นประธาน ปรากฏเป็นมงคลอันสูงสุดของทวยเทพเทวาและมวลมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ถวายแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้พระธรรมอันสูงสุดแล้ว ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือเป็นสรณะอันประเสริฐให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างไพศาลแก่ผู้เลื่อมใสด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคทั้งหลายจงอย่าได้ถูกต้องพ้องพาน จงบำราศไกลจากสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้งสองพระองค์ กับทั้งพระราชโอรส พระราชธิดาขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขเกษม ความเป็นผู้มีพระชนมายุยืนนาน และความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งปวง อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลย์ผลทั้งสุขโสมนัสสวัสดิมงคลในที่ทุกสถาน จงบังเกิดมี จงเป็นไปเป็นนิตยกาล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กับทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ และรัฐบาลผู้บริหารประเทศขอเทพเจ้าทั่วจักรราศีผู้สิงสถิตในรัฐมณฑล ตั้งต้นแต่พระราชนิเวศน์ ตลอดเขตรัฐสีมา ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงบูชาแล้ว ด้วยธรรมพลีและอามิสพลี จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษา สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งรัฐมณฑล ด้วยอันนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฏฐวิบูลย์ผลเป็นหิตานุหิตประโยชน์ และคอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺสมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระราชประสงค์ จงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในจาตุรงคสันนิบาตกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา ธรรมจริยกถา
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน วันฉัตรมงคล
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันพฤหัสบดี ที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสํ โส ธมฺเม สุจิณฺเณ น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารีติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปพระราชกุศลทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ทรงปรารภมงคลสมัยกาล ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มาโดยอุดมสุขสิริสวัสดิ์ นิราศสรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย ทรงพระอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการ แห่งสมเด็จพระบูรพมหากษัตราธิราชเจ้า และสมเด็จพระบูรพอัครมเหสี ผู้ทรงเป็นพระราชบูรพการี และพระราชบูรพการินีในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์ ซึ่งปฏิบัติเป็นนิพัทธกิจบูรพภาคเบื้องต้น เนื่องในการพระราชพิธีฉัตรมงคลประจำปี มีพระราชประสงค์ให้สำเร็จเป็นหิตสุข สมควรแก่ฐานะ ในสัมปรายภพทุกประการ ด้วยน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมล้น ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมและอปาจยนธรรมที่มั่นคง

การพระราชกุศลทั้งปวง ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศถวาย แด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการี และสมเด็จพระราชบูรพการินี เป็นนิพัทธกาลตลอดมานั้น จัดเป็นทักษิณาบุญที่จะเนื่องหนุนให้สำเร็จเป็นประโยชน์สุขยิ่งขึ้นไปในสัมปรายภพ แด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการีและสมเด็จพระราชบูรพการินีทุกพระองค์ ที่ทรงพระอนุสรณ์ถึง ด้วยกำลังพระกตัญญูกตเวทิตาคุณ ซึ่งทรงมีบริบูรณ์ในพระราชหฤทัย ต้องตามนัยพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า

ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญู กตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิธรรม อันประเสริฐของสาธุชนดังนี้

สมเด็จพระบรมราชบูรพการี และสมเด็จพระราชบูรพการินี แห่งไทยรัฐราชธานีสยามประเทศ ทุกพระองค์ ทรงพระราชคุณูปการกิจ เป็นอเนกอนันต์แก่ประเทศชาติ ราษฎรเป็นอย่างดี ทุกพระองค์ ทรงบริหารสรรพกิจราชการ ด้วยหลักธรรมาภิบาล ให้ประเทศไทยราชธานีแคล้วคลาดจากภัยพิบัติอันตราย ทั้งภายนอกภายใน ให้ประชาชนชาวไทยมีอิสระเสรี ยังยืนมั่นคงดำรงความเป็นเอกราช มีอธิปไตยสมบูรณ์ เป็นมรดกตกทอดถึงปัจจุบันกาล ที่ยาวนานมาถึง ๒๒๕ ปี สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า และสมเด็จพระอัครมเหสี ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์นั้น ทรงเป็นอภิปูชนารหบุคคล ผู้ควรแก่เครื่องราชทักษิณาสักการะ ที่ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศแล้วนี้ทุกประการ ด้วยว่า เมื่อทรงพระชนม์อยู่นั้น ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล แก่ประเทศชาติบ้านเมือง แก่พระพุทธศาสนา และพสกนิกรชาวไทย เป็นเหตุให้ประเทศชาติพระศาสนา พสกนิกร และพระราชวงศ์ ดำรงสถาพร เจริญรุ่งเรือง ต่อเนื่องมาตราบเท่าทุกวันนี้ และที่ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจเป็นประโยชน์ต่างๆ ตลอดมาได้นั้นก็ด้วยทุกพระองค์ ทรงธำรงมั่นอยู่ในพระคุณธรรมเป็นแนวปฏิบัติ อันพระคุณธรรมที่ทรงถือปฏิบัติมั่นอยู่นั้นมีมากประการ

ณ โอกาสนี้ จักขอรับพระราชทานถวายวิสัชนา ธรรมจริยกถา หลักธรรมที่ว่าด้วยความดี ที่บุคคลควรนำมาประพฤติปฏิบัติพอเป็นนิทัศน์นัย ซึ่งได้อัญเชิญมาเป็นนิกเขปบทเทศนาข้างต้นว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี เป็นอาทิ แปลความว่า ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ นี้เป็นอานิสงส์ในธรรม ที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมไม่ไปสู่ทุคติ ดังนี้ ธรรมะ คำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคำสอนที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอ เพราะว่าธรรมะย่อมอำนวยประโยชน์สุขได้ทุกเวลา คือไม่เลือกกาลเวลา พระพุทธภาษิตบทนี้ พระพุทธองค์มุ่งหวังจะให้บุคคลเข้าถึงและปฏิบัติธรรมในเบื้องต้น ต่อแต่นั้นสภาพที่เรียกว่า ธรรมะนั้น จึงจะบันดาลความสุขให้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม พระธรรมและวินัยของพระพุทธองค์เป็นของดีวิเศษ เป็นสิ่งอำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติตาม ให้ได้รับผลคือความสุข

และเข้าถึงวิมุตติได้ในที่สุด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกคุณลักษณะพระธรรมวินัยเป็นเสมือนน้ำทะเล ที่มีผืนแผ่นน้ำอันกว้างใหญ่ไพศาล สุดที่จะประมาณคณานับได้ ทะเลนั้น มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก ทะเลเมื่อยามคลื่นสงบ จะแลเห็นพื้นน้ำที่ใสสะอาด สามารถมองดูได้คล้ายแผ่นกระจก แต่เมื่อลมแรงพัดจัดกล้า จะแลเห็นเป็นคลื่นใหญ่น้อยทยอยเข้ากระทบฝั่ง เปรียบเสมือนจิตใจของสัตว์โลกทั้งหลาย เมื่อยามไม่มีราคะ โทสะ และโมหะ เข้าครอบงำ ย่อมเป็นน้ำใจที่นิ่งสงบน่าชื่นชม แต่เมื่อยามที่ราคะ โทสะ และโมหะ เข้าครอบงำถึงที่สุดแล้วก็ไม่ต่างอะไรกับคลื่นลมในทะเลที่พัดแรงกล้านั้นเลย

ท้องทะเลนั้นมีคุณประโยชน์หลายประการ สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์จึงได้ตรัสเรื่องทะเลที่กว้างใหญ่ไพศาล เทียบเคียงกับพระธรรมวินัยของพระองค์ โดยกำหนดว่าทะเลนั้น มีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ คือ

(๑) ทะเลลุ่มลึกลงไปตามลำดับ เหมือนพระธรรมวินัยมีสิกขาบท เป็น ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นข้อปฏิบัติที่ลุ่มลึก ภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติรักษาศีล ฝึกสมาธิ แล้วเจริญภาวนา

(๒) ทะเลตั้งอยู่โดยปกติ แม้จะมีคลื่นลมแรงจัดเท่าใด ก็ไม่อาจล่วงฝั่งไปได้ เหมือนพระธรรมวินัยที่มิได้มีภิกษุลบล้างยกเลิกสิกขาบท ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว

(๓) ทะเลนั้นไม่สกปรก แม้มีสิ่งที่ไม่สะอาดโยนทิ้งลงไป สิ่งของนั้นๆ จะลอยไปมา ที่สุดจะถูกคลื่นพัดซัดเข้าหาฝั่ง เหมือนพระธรรมวินัยที่เป็นของสะอาดบริสุทธิ์ หากมีผู้ทุจริตประพฤติผิดพระธรรมวินัย เข้ามาแอบแฝงอยู่ ระเบียบแห่งสิกขาบทของพระธรรมวินัย ย่อมขับต้อนเขาออกไปจากหมู่คณะ

(๔) ทะเลย่อมเป็นที่รวมแห่งแม่น้ำทั้งหลาย เหมือนพระธรรมวินัยซึ่งเป็นที่รวมกุลบุตรที่มาจากสกุลต่างๆ ให้มีความเป็นอยู่เสมอกัน ไม่เหลื่อมล้ำ เหมือนน้ำทะเลที่กลืนน้ำจืดจากแม่น้ำต่างๆ ให้มีรสชาติความเค็มเป็นรสเดียวกัน

(๕) ทะเลไม่รู้จักพร่องหรือเต็ม แม้ฝนจะตกหรือแม่น้ำต่างๆ จะไหลลงสู่ทะเล ทะเลก็ไม่รู้จักเต็มหรือพร่อง เหมือนพระธรรมวินัยมีพระนิพพานรับไว้ได้หมด ถึงจะมีผู้ไปนิพพานมากต่อมากก็ไม่รู้จักพร่องหรือเต็ม

(๖) ทะเลนั้นมีรสเค็มเป็นอันเดียวกัน คือจะเป็นทะเลในถิ่นแคว้นใด ความเค็มก็จะเสมอกันหมด เหมือนพระธรรมวินัยมีรสอันเดียวกันคือความหลุดพ้น จะปฏิบัติอย่างใด ที่สุดก็ถึงวิมุตติเช่นเดียวกัน

(๗) ทะเลมีของดีๆ มากมาย เป็นที่รวมของสมบัตินานาชาติ เช่น ปะการัง แก้วมณี มุกดา ไพฑูรย์ สังข์ หยก เป็นต้น ของเหล่านี้ย่อมเกิดในทะเล ทะเลมีทรัพยากรที่เป็นธรรมชาติอยู่มาก เหมือนพระธรรมวินัยมีหลักธรรมที่เลิศและประเสริฐ คือ อริยสัจ ๔ และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นต้น

(๘) ทะเลเป็นที่อยู่ของสัตว์ใหญ่ เช่น ปลานานาชนิด อสูร นาค เป็นต้น เหมือนพระธรรมวินัยเป็นที่อยู่อาศัยของคนดี ที่ทรงคุณสมบัติพิเศษเป็นชั้นๆ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ เป็นต้น

การที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเปรียบพระธรรมวินัยของพระองค์ เหมือนดังทะเลเช่นนี้ จะเห็นได้ว่า พระธรรมคำสอนของพระองค์ มีคุณภาพดี เป็นของเลิศ ประเสริฐ เป็นคำสอนที่วิเศษยิ่ง ควรแก่การประพฤติปฏิบัติโดยแท้ ธรรมะย่อมอำนวยประโยชน์แก่ชนทุกชั้น ทุกเพศทุกวัย เช่น มารดาบิดาอาศัยธรรมะ คือ เมตตา กรุณา เลี้ยงดูบุตรธิดา สามีภรรยา อาศัยธรรมะ คือ ความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน ผู้ปกครองการงาน ข้าราชการ ครูอาจารย์ อาศัยธรรมะ คือ ความซื่อสัตย์ขยันหมั่นเพียร ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตน เคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ตรงต่อเวลา เป็นต้น ผู้ปฏิบัติตามธรรมะ ธรรมะก็ย่อมคุ้มครองรักษาผู้นั้นให้มีความสุขความเจริญ ไม่ตกไปในที่ชั่ว ตามนัยพุทธภาษิตที่ว่า ฉตฺตํ มหนฺตํ วิย วสฺสกาเล แปลความว่า เหมือนร่มคันใหญ่ ผู้ใดมีไว้กางกั้น เมื่อฝนตกแดดออก ร่มนั้นก็จะป้องกันมิให้เปียกฝนและถูกแดดเผาฉะนั้น ธรรมะนอกจากคุ้มครองผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่วร้ายแล้ว ยังสามารถเป็นยาสำหรับบำบัดโรคใจได้อีกด้วย พระพุทธองค์ตรัสว่า มนุษย์ในโลกนี้มีโรคประจำอยู่ ๒ อย่าง คือ โรคกายและโรคใจ

โรคกาย ได้แก่ความไม่สบาย เพราะเจ็บไข้หรือเป็นโรคเรื้อรัง เป็นต้น ส่วนโรคใจ ได้แก่ความเร่าร้อน กระวนกระวาย เพราะถูกเพลิงกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความริษยา อาฆาต พยาบาท จองเวร เข้ามาแผดเผาให้จิตใจเร่าร้อนเสมือนเปลวเพลิง

ความโลภ มีลักษณะทำให้จิตใจทะเยอทะยาน เห่อเหิม อยากได้ในทางที่ผิดศีลธรรม เป็นเหตุให้เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน ผู้ถูกอำนาจของความโลภครอบงำ ถ้าเป็นข้าราชการ จะประพฤติทุจริตต่อหน้าที่ ฉ้อราษฎร์บังหลวง ด้านครอบครัว จะเป็นบ่อเกิดแห่งการทะเลาะวิวาทบาดหมาง หรือหย่าร้างเลิกกัน ข้อนี้ทรงประทานธรรมสำหรับบำบัดโรค คือความโลภไว้ขนานหนึ่ง ได้แก่ ความสันโดษ ยินดีด้วยของของตน ไม่ทะเยอทะยานอยากได้ในทางที่ผิดศีลธรรม รู้จักความพอเหมาะพอดี มีขอบเขต เป็นอยู่ด้วยความพอเพียง

ความโกรธ คือความที่ใจคอหงุดหงิด ขุ่นเคือง ประสบเรื่องที่กระทบใจหรืออารมณ์ที่ไม่ชอบใจ เช่น ถูกเขานินทา ใส่ร้ายป้ายสี เป็นต้น ความโกรธเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ทำให้จิตใจเร่าร้อน ความโกรธจึงเปรียบเสมือนน้ำร้อนที่เดือดพล่าน เมื่อเอาไปรดตนเอง ตนเองก็ร้อน ไปรดคนอื่น คนอื่นก็ร้อน ไปรดต้นไม้ ต้นไม้ก็เหี่ยวเฉาตายไปในที่สุด ความโกรธทำให้คนดีกลายเป็นคนเสีย คือ เสียหน้าตา เสียข้าวของ ปกติบุคคลจะมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส เมื่อโกรธขึ้นมา กลายเป็นคนที่มีใบหน้าไม่รับแขก เป็นคนหน้าร้ายใจมาร ฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงประทานธรรมสำหรับบำบัดโรค คือความโกรธไว้ขนานหนึ่ง ได้แก่ เมตตา ความปรารถนาดี เมตตาเป็นเหตุให้อภัยกัน ไม่เบียดเบียนกันและกัน

ส่วนความหลงนั้น เป็นโรคชนิดหนึ่งที่ทำให้มืดมิด เห็นผิดเป็นชอบ ความหลงจึงเปรียบเสมือนแว่นสีเขียว โดยปกติม้าย่อมชอบกินหญ้าสีเขียวสด ไม่ชอบหญ้าแห้งฟางแห้ง บางโอกาสหญ้าสดหาได้ยาก เจ้าของจึงเอาแว่นสีเขียวสวมม้าไว้ เมื่อม้าสวมใส่แว่นสีเขียวแล้วเห็นอะไรก็สีเขียวไปหมด เจ้าของเอาหญ้าแห้ง ฟางแห้งให้กินก็เคี้ยวกินอย่างเอร็ดอร่อย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ม้าสวมใส่แว่นสีเขียว ข้อนี้ฉันใด คนทุกคนล้วนแต่ต้องการความสุขด้วยกันทั้งนั้น แต่ที่ต้องประพฤติเสียหาย ก็เพราะถูกแว่นสีเขียว คือ ความหลงเข้าครอบงำ ความหลงจึงเป็นตัวกิเลส โรคร้ายที่ฝังลึกกัดกร่อนจิตใจ ให้ลุ่มหลงมัวเมา ข้อนี้ทรงประทานธรรมะสำหรับบำบัดโรคความหลงไว้ขนานหนึ่ง คือ ปัญญา เมื่อมีปัญญาย่อมมองเห็นสิ่งทั้งหลาย ได้ตามความเป็นจริง อะไรผิด ถูก ชอบ หรือไม่ผิด ไม่ถูก ไม่ชอบ

ธรรมะนอกจากจะเป็นยาบำบัดโรคใจได้แล้ว ธรรมะยังมีคุณประโยชน์ในการครองชีพ ข้อนี้พระพุทธองค์ทรงวางหลักธรรมไว้ ๔ ประการคือ **๑. อุฏฐาน**

สัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ๒. **อารักขสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ ๓. **กัลยาณมิตตา** ความเป็นผู้มีเพื่อนที่ดีงาม ๔. **สมชีวิตา** ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์หามาได้ ไม่ฝืดเคืองนัก ไม่สุรุ่ยสุร่าย มีชีวิตอยู่แบบพอเพียง ดังนี้

อนึ่ง ธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ย่อมบันดาลความสุขกาย สบายใจให้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติได้จริง ดังพุทธภาษิตว่า ธมฺมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมอยู่เป็นสุข ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ดังนี้

ฉะนั้นผู้หวังความสุขความเจริญแก่ตน จึงควรประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จักอำนวยคุณประโยชน์ให้ได้รับความสุขกาย สุขใจ มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง สมควรแก่ภูมิธรรมที่ตนประพฤติปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้

ในวโรกาสพระราชพิธีฉัตรมงคล ขอให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า จงพร้อมใจกันถวายความกตัญญูกตเวที ความจงรักภักดี เป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ด้วยว่า ตลอดระยะเวลาที่ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงครองสิริราชสมบัติที่ยาวนานถึง ๖๐ ปี ทรงปกครองไพร่ฟ้าพสกนิกร เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทรงตั้งพระราชหฤทัยมุ่งหมายจะพัฒนาประเทศชาติ และนำพาพสกนิกรของพระองค์ ให้ก้าวพ้นความยากจน ความทุกข์ยากลำบาก ด้วยพระวิริยอุตสาหะแน่วแน่ ทรงเคียงข้างพสกนิกรของพระองค์ ทุกชั่วยามไม่เคยมีคราวใดเลย ที่จักทรงทอดทิ้งพสกนิกรของพระองค์ให้เดียวดาย ในยามที่เขาเหล่านั้น เผชิญกับสาธารณภัย ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ทรงเอื้อมพระหัตถ์แห่งพระเมตตาคุณ ช่วยเหลือเกื้อหนุนและเยียวยา ให้ได้รับพลังความเข้มแข็ง เพื่อยืนหยัดสู้ชีวิตอย่างไม่ยอมแพ้ทุกครั้ง

ภาพที่ปรากฏต่อสายตาประชาชาวโลก ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน จากวันวานมาถึงวันนี้ก็คือภาพของสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และพระราชวงศ์ทุกพระองค์ ทรงงานอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ยิ่งกว่าพระราชวงศ์ใดๆ ในโลก เพื่อแผ่นดินไทยและพสกนิกรของพระองค์ เป็นประการสำคัญ ด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศในครั้งนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ อำนวยอิฏฐวิบูลย์มนุญผล ให้เกิดเป็นทิพยสุข ทิพยสมบัติแด่สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า และสมเด็จพระบูรพอัครมเหสี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ทุกๆ พระองค์ และสมเด็จพระบรมราชชนก พระบรมราชชนนี ตามสมควรแก่คตินิยมในสัมปรายภพ ให้สมตามพระราชเจตนาปรารภที่ทรงพระราชอุทิศ จงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในธรรมจริยกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติด้วย เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา กตัญญูกตเวทีกถา
ในการที่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล พิธีเจริญพระพุทธมนต์
และทรงสดับพระธรรมเทศนา
เนื่องในโอกาสวันมหาปวารณา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑
(เป็นการส่วนพระองค์)
ณ พระอุโบสถวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
วันศุกร์ ที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศ์
กรรมการมหาเถรสมาคม
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตาติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา กตัญญูกตเวทีกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ในมหามงคลที่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และทรงสดับพระธรรมเทศนา เนื่องในโอกาสวันมหาปวารณา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ มีพระราชประสงค์ให้พสกนิกรชาวไทยดำรงตนอยู่อย่างสวัสดีมีสุข เพื่อให้พสกนิกรเหล่านั้น มีความเอื้ออาทรสมัครสมานสามัคคี ปรองดอง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และทรงปฏิบัติที่จะให้เป็นแบบอย่าง สำหรับประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมใจกันปลูกศรัทธาความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใส ในพระรัตนตรัย ชักชวนญาติสนิทมิตรสหายเข้าวัดฟังธรรม ปฏิบัติสมาธิจิต ตามกำลังความสามารถ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชศรัทธามั่นในพระรัตนตรัย ทรงสั่งสมบุญเป็นนิตย์ เต็มตามพระสติปัญญา ขณะเดียวกัน ทรงประกอบพร้อมด้วยพระสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ และพระสัมมาปัญญาอันชอบ คือมีเหตุผลที่เป็นไปตามธรรม คือความถูกแท้ มิใช่เป็นไปตามคำบอกเล่า หรือตามความคิดเห็นของคนหมู่น้อย หมู่ใหญ่ และมิได้เป็นไปตามความพอพระราชหฤทัย พระสัมมาทิฐิ พระสัมมาปัญญา เป็นเหตุแห่งการทรงปฏิบัติเอื้ออาทรถึงพรหมเทพ วิญญาณทั่วถึง มีสมเด็จพระบรมบูรพกษัตราธิราชเจ้าทุกพระองค์ มีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระศรีสุริโยทัย และสมเด็จพระบรมราชบูรพการี เป็นอาทิ

การที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่ราษฎรผู้ป่วยไข้ โครงการป่ารักษ์น้ำ เพื่อให้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ที่ทรงเห็นว่าทุกชีวิตขาดน้ำไม่ได้ และโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมอาชีพประชาชน และฟื้นฟูหัตถกรรม ในรูปแบบเครื่องใช้ เครื่องประดับ ตามแบบไทยโบราณ ทั้งให้การอบรมสั่งสอนในด้านความประพฤติ ตลอดทั้งดูแลทุกข์สุขของพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ในข้อนี้ ประชาชนชาวไทยต่างยกย่องถวายพระนามว่า ทรงเป็นพระแม่เจ้าของชาวไทย เป็นแม่ของแผ่นดิน ทรงได้รับการถวายพระเกียรติคุณ เป็นสตรีดีเด่นของโลก จากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ เป็นผู้อนุรักษ์สัตว์ป่าดีเด่นของโลก จากมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าของโลก ดังนี้เป็นต้น

คุณประโยชน์ทั้งหลาย ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงประกอบ กระทำให้เกิดมีขึ้นในแผ่นดินไทย ส่องถึงน้ำพระราชหฤทัยที่ใสสะอาด ที่ทรงกตัญญูกตเวทิตามั่นคงต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมทั้งขัตติยะราชสกุลวงศ์ แสดงให้เห็นถึงพระปัญญา พระกรุณาจิตที่ยิ่งใหญ่ ทรงแผ่พระมหากรุณาตลอดไปทั่วรัฐสีมา อาณาเขต แก่พสกนิกรและสมณชีพราหมณ์ถ้วนหน้า

โดยเฉพาะในดินแดน ๓ จังหวัดชายแดนใต้ มียะลา ปัตตานี นราธิวาส และอีก ๔ อำเภอ ของจังหวัดสงขลา มีผู้ล้มตายอย่างอเนจอนาถ มีทั้งพระสงฆ์ สามเณร ทหาร ตำรวจ ครู ประชาชน ลูกเด็กเล็กแดง ที่ถูกทำร้ายถึงแก่ชีวิต เป็นความทารุณที่โหดเหี้ยมเกินกว่ามนุษย์ทั่วไปจะกระทำได้ เขาเหล่านั้นถูกฆ่าตายทุกๆ วัน ไม่ต่างอะไรกันกับผักปลา หมู เป็ด ไก่ นับเป็นเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนจิตใจ

ของคนไทยและชาวโลก ผู้รักสันติต่างประณามต่อการกระทำที่โหดร้ายทารุณอย่างโหดเหี้ยมที่สุด สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระเมตตาพระราชทานความช่วยเหลือทุกอย่าง ด้วยน้ำพระราชหฤทัยที่เต็มเปี่ยมด้วยความกรุณาสงสารสุดที่จะประมาณได้ เหตุร้ายนั้นๆ ก็ไม่ทุเลาเบาบางลง นับวันแต่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น แม้กระนั้น สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ก็ไม่ทรงหวั่นไหว เลิกละพระราชปณิธานที่มุ่งมั่นแน่วแน่ ทรงพยายามแก้ไขเหตุร้ายให้สงบ พระราชทานความช่วยเหลือ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ประชาชนที่ตาย รอดตาย และขาดผู้เลี้ยงดูเหล่านั้น ให้อยู่รอดปลอดภัย มีชีวิตที่สุขสดใส มีที่พึ่ง สามารถประกอบอาชีพตามที่ถนัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดีงามตลอดมาถึงทุกวันนี้ ทั้งนี้ ด้วยน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาเอื้ออาทร ตลอดถึงเทพยดา นานาสัตว์ และวิญญาณสารพัด ด้วยความปรารถนาดี เป็นบุญ เป็นกุศล เป็นความกตัญญู ต่อแผ่นดินต่อมนุษย์ ต้องตามนัยพุทธนิพนธ์ภาษิต ที่ได้รับพระราชทาน ยกไว้เป็นอุเทศเบื้องต้นแปลความว่า “ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี”

ขอรับพระราชทานถวายวิสัชนา เป็นปสาทนียอนุโมทนาสืบไป

การสร้างสังคมที่ดี ให้มีศีลธรรม คุณธรรม ต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว ครอบครัวเป็นต้นกำเนิดของชีวิต ชีวิตเป็นจุดกำเนิดของศาสนา เพราะมีชีวิตจึงมีความทุกข์ เมื่อมีทุกข์ สัตว์โลกจึงแสวงหาที่พึ่ง ที่พึ่งอื่นอาจใช้เงินตราซื้อมาได้ เช่น บ้านเรือนเรือกสวนไร่นา แต่ที่พึ่งทางใจต้องอาศัยวิธีคิด วิธีคิดของมนุษย์ที่ดีนั้นเรียกว่าปรัชญา คือหลักการ หลักการที่มีความประพฤติปฏิบัติตามได้ เรียกว่า ศาสนา

โดยปกติ มนุษย์บางกลุ่มบางหมู่ ชอบคิดลบ พูดลบ ทำลบ คือคิดผิดๆ จึงเกิดทุกข์เป็นสนิมในใจ เมื่อคิดลบก็ติดลบ คิดบวกคือคิดดี ก็ได้กำไร

ความเดือดร้อน ความไม่ปกติสุขทั้งหลายทั้งปวงที่มีอยู่ในบ้านเมืองและสังคมไทย ปัจจุบัน ล้วนเกิดจากการคิดลบ คือคิดผิดของคนสองฝ่าย เมื่อต่างฝ่ายต่างเขียนเครื่องหมายลบใส่กันจึงมีแต่คนขาดทุน และในที่สุดก็ติดลบด้วยกัน ครอบครัวใดที่ลูกหลานเอาแต่คิดผิด คิดลบต่อกัน พ่อแม่ย่อมเดือดร้อน ครอบครัวย่อมระส่ำระสาย ชาติบ้านเมืองก็ไม่สงบสุข เกิดความเสียหายต่อสังคมส่วนรวม

ความกตัญญูกตเวที คือการฝึกคนให้คิดบวกต่อกัน การคิดดีคิดบวก หมายถึงการคิดแทนคุณ การแทนคุณที่สำคัญยิ่งมี ๔ ประการ คือ แทนคุณแผ่นดิน แทนคุณศาสนา แทนคุณกษัตรา และแทนค่าน้ำนม ผู้เกิดบนแผ่นดินนี้ ทุกคนต้องมีมโนปณิธาน แทนคุณ ๔ ประการ บนแผ่นดินนี้ให้ได้ จึงจะเรียกว่ามีความกตัญญูกตเวทีต่อแผ่นดินเกิด

ทุกครั้งที่คิดบวกคิดดี เราจะมองเห็นทางคืนกำไรให้แผ่นดิน การคิดบวกคิดดีจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ต่อคนอื่น การคิดบวกคิดดี จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม การคิดบวกคิดดีต่อกันเท่านั้น จึงจะรักษาตัว รักษาพระศาสนา รักษาประเทศชาติบ้านเมือง ให้เจริญมั่นคงได้

การคิดดีคิดบวก ให้คิดอย่างที่พ่อแม่หวังดีต่อลูก เพราะไม่มีพ่อแม่คนใดคิดร้ายต่อลูก เหมือนแผ่นดินไม่เคยทำร้ายผู้อยู่อาศัย ผืนแผ่นดินเหมือนพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดชีวิตเรา

แผ่นดินมีคุณลักษณะพิเศษ ๕ ประการคือ เป็นบ่อเกิดของชีวิต เป็นบ่อเกิดของรัตนชาติ มีความหนักแน่น ยินดีรองรับสิ่งสกปรกทุกอย่าง ที่ผู้อยู่อาศัยบนแผ่นดินทิ้งลง ทั้งยอมให้ขุดเจาะชอนไช แสวงหาผลประโยชน์ในแผ่นดิน และแผ่นดินยังสามารถเปลี่ยนโทษให้เป็นคุณได้ทุกเมื่อ ลักษณะทั้ง ๕ ประการนี้ ทำให้เกิดพลังบวก และพลังบวกนี้ย่อมมีอยู่ในจิตใจของพ่อแม่ทุกคน

ด้วยเหตุนี้ เมื่อสำนึกในบุญคุณของแผ่นดิน ทุกคนต้องรีบขวนขวายตอบแทนคุณ คืนกำไรให้แผ่นดิน การที่ทำให้แผ่นดินยากจน แต่ตนเองร่ำรวยก็เหมือนลูกร่ำรวย แต่ทอดทิ้งพ่อแม่ให้ลำบากยากจน การที่แผ่นดินได้รับการตอบแทนคุณ ก็เหมือนพ่อแม่ได้รับการดูแลอย่างดีจากลูก ยิ่งแผ่นดินมีคนร่ำรวยเจริญรุ่งเรือง คนที่อยู่อาศัยบนแผ่นดิน ก็ยิ่งร่มเย็นเป็นสุขเจริญรุ่งเรือง พ่อแม่เองเมื่อลูกพึ่งตนเองได้ ย่อมวางใจเป็นอุเบกขา ยิ่งลูกได้ตอบแทนพระคุณแล้ว ย่อมสบายใจ และให้ศีลให้พรแก่ลูก ลูกหลานก็จะมีความสามัคคีกัน และเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น แปลว่าความกตัญญูต่อแผ่นดิน จะทำให้แผ่นดินร่ำรวย ผู้อาศัยบนแผ่นดินก็อยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขไม่เดือดร้อนนอนทุกข์

การทดแทนคุณแผ่นดิน เริ่มต้นที่การคิดดีคิดบวก การคิดดีคิดบวกเริ่มต้นที่การจับถูกให้ได้ ไม่มีใครในโลกนี้ไม่เคยทำผิด ทุกคนอาจทำผิดมากบ้างน้อยบ้าง แต่ความผิดทุกอย่างแก้ไขได้ หากมีอุบาย เช่น พระองคุลิมาลฆ่าคนมาก แต่สุดท้ายก็พบอุบายธรรมของพระพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าไม่จับผิด แต่ทรงคิดช่วยเหลือให้องคุลิมาลพ้นอบายภูมิ

การจับผิดให้จับที่ผิดของตน ส่วนคนอื่นให้พยายามจับถูกเขาให้ได้ ผู้จับจ้องมองแต่ผิด ก็จะได้ผิดติดตัว การจับผิดดูเหมือนจะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ความจริงไม่ใช่ เพราะมนุษย์มีมันสมองก้อนโตกว่า มีสติปัญญาเหนือกว่าสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์จึงสามารถพัฒนาพฤติกรรมของตนได้สูงกว่า การมองบวกคือคิดดี เป็นการจับถูก คือจับจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม ที่เป็นธรรมชาติที่สุด ง่ายที่สุด และเป็นธรรมที่สุด เหมือนอย่างที่พ่อแม่ลูกได้ปฏิบัติดีทำดีต่อกัน

ในพระพุทธศาสนา มีข้อปฏิบัติที่เป็นฐานของสังคม เรียกว่า ศีล ๕ อันเป็นสมบัติของมนุษย์ ที่เริ่มต้นจากการมองถูกเป็นบวก เช่น ศีลข้อหนึ่ง ทรงสอนไม่ให้ฆ่า ไม่ให้เบียดเบียน แต่ให้มีเมตตาต่อคนอื่น สัตว์อื่น คือการคิดถึงอกเขาอกเรา ไม่ใช่เห็นแก่ตัว ฆ่าเพื่อตน ฆ่าเพื่อสนองกิเลสของตน จะได้ครอบครองถิ่นฐานบ้านช่อง ทรัพย์สมบัติ ถ้าบุคคลคิดถึงอกเขาอกเรา ก็จะเกิดเมตตาธรรมตามมา แปลว่าศีลกับธรรมต้องเดินทางคู่กัน

การสอนไม่ให้ลักขโมย เพราะเห็นประโยชน์ของคนอื่นเป็นหลัก ทรัพย์ของเขาไม่ใช่ของเรา ก็ไม่คิดจะลักขโมย การคิดบวกเช่นนี้ ทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่สุจริต เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างอนาคต

การสอนให้งดเว้นจากการล่วงเกินภรรยาสามีคนอื่น ทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อคู่ครอง ต่อชีวิต ต่อครอบครัว ไม่ก่อความเคลือบแคลงระแวงสงสัยต่อกัน ไม่ติดโรคร้าย ซึ่งกำลังเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศและของโลก

การสอนไม่ให้พูดเท็จ ที่เป็นคำโกหก แต่ให้มีสัจจะ คือพูดจริง เป็นการสร้างความมั่นคงในการพูด เป็นชีวิต เมื่อชีวิตได้รับการยอมรับนับถือ ก็มีเกียรติ เมื่อมีเกียรติ คนทั้งหลายก็ให้ความไว้วางใจ เมื่อมีคนไว้วางใจ ก็สามารถทำกิจการงานใหญ่ได้ จึงจะสามารถรักษาตน รักษาชีวิต ประเทศชาติ บ้านเมือง และสถาบัน

อันสำคัญยิ่ง คือพระมหากษัตริย์และพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างเช่น สมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น

คนที่ไร้สัจจะ พูดไม่จริง พูดกลับกลอก จะเป็นคนทำชั่วได้ทุกอย่าง แต่คนมีสัจจะจะไม่กล้าทำชั่วแม้แต่น้อยนิด จะไม่คิดร้ายต่อคนอื่น จะมีความกตัญญูสูง ฉะนั้น จึงเกิดพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาขึ้น เพื่อให้คนมีสัจจะต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เช่นชาวพุทธเวลาจะมีพิธีกรรม จะต้องเริ่มต้นที่สมาทานศีล นั่นก็คือต้องตั้งสัจจะ คือมีความจริงใจต่อพระรัตนตรัยนั่นเอง

ส่วนการสอนไม่ให้เสพสุราเมรัย สิ่งเสพติด เป็นการสอนไม่ให้ประมาทในชีวิต สิ่งเสพติดทำลายชีวิตได้เร็วชั่วพริบตาเดียว เมื่อรักตัวก็ต้องหลีกเว้น การรักตัวคือการมีสติ คิดดี เพิ่มพลังบวกต่อตนเอง คือคิดกลับเข้าหาคำสอนของพ่อแม่ คิดถึงครอบครัว ชื่อเสียงของวงศ์สกุล ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของตัวเอง

พระราชาทรงมีฐานะเป็นเสมือนพ่อ พระราชินีเหมือนแม่ พสกนิกรเหมือนลูก พ่อและแม่คือจุดกำเนิดของครอบครัว ประเทศชาติเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ครอบครัวเป็นต้นกำเนิดของศาสนา ศาสนาเป็นบ่อเกิดของอารยธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ลัทธิ และความนิยมเชื่อถือ

ก่อนที่ศาสดาแต่ละศาสนาจะเกิดขึ้น มนุษย์ก็มีพ่อและแม่ คอยแนะนำสั่งสอนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ พ่อแม่ได้สอนลูกให้รู้จักคำว่าผิด-ถูก-ชอบ-ชั่ว-ดี-ถี่-ห่าง-ควร-ไม่ควร ศาสนาแรกของมนุษย์ จึงได้แก่คำสอนของพ่อแม่นี่เอง มิใช่คำสอนของศาสดาองค์ใดเลย ศาสดาองค์แรกที่เกิดขึ้นในโลก ก็คือพ่อแม่นี่แล ส่วนลูกก็เปรียบได้กับศาสนิก

คำสอนของพ่อแม่ เป็นคำสอนที่ไม่มีพิษภัยต่อลูกฉันใด คำสอนของพระศาสดาในแต่ละศาสนา ก็ย่อมไม่มีพิษมีภัยฉันนั้น คำสอนใด เป็นไปเพื่อประหัตประหารทำลายลูกของตน ศาสนิกของตน ย่อมมิใช่คำสอนที่บริสุทธิ์ และไม่ใช่ศาสนา เป็นคำสอนที่ผิด พ่อแม่ไม่เคยคิดทำลายลูกของตนเองฉันใด พระศาสดาในทุกศาสนา ไม่มีคำสอนทำลายศาสนิกของตนฉันนั้น

ลูกน้อยยามเมื่อยล้าอ่อนแรง ย่อมมีแม่เป็นกำลังใจ แม้เด็กที่เกิดมาไม่เคยเห็นหน้าพ่อแม่แท้ๆ ของตนเลย ก็ยังถวิลหาความรักจากพ่อแม่ น่าเสียดายที่เวลานี้

ลูกๆ ไม่ค่อยฟังคำสอนของพ่อแม่ เหมือนศาสนิกไม่เชื่อคำสอนของพระศาสดา เพราะมองเห็นเป็นของล้าสมัย เป็นคำสอนโบราณ ลูกๆ มักจะบอกว่า พ่อแม่ชอบพูดย้ำแต่คำเดิมๆ น่าเบื่อหน่าย ไม่ตื่นเต้น ที่พ่อแม่พูดมานั้นเขารู้หมดแล้ว

คำสอนของพ่อแม่กลายเป็นเรื่องไร้สาระ ทั้งๆ ที่มีความหมายที่สุดและศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เป็นคำสอนที่พ่อแม่บรรจงสอนอย่างถนอมน้ำใจที่สุด ทุกถ้อยคำล้วนแต่กลั่นกรองพิจารณาดีแล้วทั้งสิ้น เป็นคำสอนที่เต็มไปด้วยพรอันประเสริฐจากดวงใจอันบริสุทธิ์ เพราะพ่อแม่กลัวว่าลูกจะเสียใจ เพราะกลัวว่าลูกจะท้อใจ หรือกลัวว่าลูกจะประพฤติตนไปในทางที่ผิด แต่ก็มีลูกจำนวนไม่น้อยไม่ยอมทำตามคำสอนของพ่อแม่ แต่ชอบไปทำตามคำสอนของเพื่อนเทียม ที่มีผลประโยชน์อย่างอื่นแอบแฝง เมื่อเกิดอะไรขึ้นพ่อแม่ก็ไม่พ้นผิด สังคมก็กล่าวร้าย ต่อว่าพ่อแม่เลี้ยงลูกไม่ดี

ลูกบางคนเมื่อทำผิด ก็ชอบแอบอ้างพ่อแม่เป็นตัวประกัน เพื่อให้ตนพ้นผิด แต่ความผิดที่ลูกได้กระทำลงไป พ่อแม่ไม่เคยพ้นผิดแม้แต่ครั้งเดียว

ความผิดที่ลูกก่อขึ้นมา จึงเหมือนดาบอันแหลมคม ที่ทิ่มแทงขั้วหัวใจของพ่อแม่ทุกครั้ง การตัดขั้วหัวใจของพ่อแม่ให้ตายไปครั้งเดียว ยังดีกว่าลูกจะทรมานให้เกิดความเจ็บปวดรวดร้าวตลอดเวลา ทุกข์เพราะรักเป็นทุกข์ที่ทรมาน ไม่มีทุกข์ใดจะร้าวรานไปกว่าทุกข์เพราะรัก พวกเขาไม่ทราบหรอกว่า ศาสดาที่บ้าน คือพ่อแม่ของเขานั้น จะรู้สึกกระทบกระเทือนจิตใจเพียงใด กับการกระทำของลูกๆ

ถ้าลูกไม่ทิ้งคำสอนของพ่อแม่ ลูกทุกคนจะกตัญญู จะรักพ่อแม่ รักบ้านเกิดเมืองนอน รักมาตุภูมิ แผ่นดินเกิดของตน หากคิดคำนึงถึงคำสอนของพ่อแม่เสมอ ลูกจะไม่ประทุษร้ายมาตุภูมิ เพราะการประทุษร้ายมาตุภูมิ คือการฆ่าพ่อแม่ของตัวเอง

การปฏิบัติตามคำสอนของพ่อแม่ จึงเป็นการปฏิบัติธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะคำสอนของพ่อแม่คือศูนย์รวมของความดีงามทั้งหลายทั้งปวง คำสอนของพ่อแม่จะไม่มีคัมภีร์อ้างอิง แต่ชีวิตจิตใจของพ่อแม่นั่นเองคือคัมภีร์เล่มใหญ่ที่จารึกถูกผิด รวบรวมเหตุการณ์ต่างๆ ไว้ คอยสอนลูกหลานให้เป็นคนดีมีศีลธรรม

คำสอนของพ่อแม่ จึงเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งแปลกปลอมอื่นใดเจือปน และเป็นคำสอนที่จะทำให้ลูกรักษาตัว รักษาชาติบ้านเมืองไว้ได้ เพราะพ่อแม่คือศาสดาของลูก พ่อแม่คือต้นกำเนิดของศาสนา พ่อแม่คือบ่อเกิดของอารยธรรมของโลก

การเริ่มต้นปฏิบัติธรรม จึงควรเริ่มต้นที่รักษาศีล ซึ่งพ่อแม่ได้พร่ำสอนตั้งแต่ยังดื่มนมครั้งแบเบาะ เพราะเมื่อศีลดี ก็ทำให้เกิดธรรมในจิตใจ ศีลเหมือนเขื่อน ธรรมเหมือนน้ำ เมื่อมีเขื่อนก็ทำให้มีน้ำตามมา เวลานี้คนสนใจเฉพาะน้ำ แต่ลืมเขื่อน เชิดชูคุณธรรมแต่ทิ้งศีลธรรม บรรพบุรุษสร้างชาติบ้านเมืองมาด้วยศีลธรรม แต่วันนี้จะเหลือไว้เพียงคุณธรรม ไม่แน่ใจว่าจะสอดแทรกคุณธรรมของใคร ศาสนาไหนเข้ามา

แปลว่า สังคมต้องมีศีล ต้องงดการฆ่า การเบียดเบียนกัน การลักขโมย การประพฤติผิดประเวณี การโกหกหลอกลวง และยาเสพติดให้ได้ เพราะนี่คือการสร้างเขื่อนที่มั่นคงเพื่อเก็บกักน้ำ คือธรรมไว้ให้ได้มากที่สุด คือต้องมีทั้งข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติให้ชัดเจน

ศีล มีลักษณะที่แตกต่างจากธรรม ศีลมีลักษณะในการสอนแบบยืนกราน เพราะเป็นข้อห้าม คืออย่าทำ ต้องงดเว้น ส่วนธรรมมีลักษณะเป็นคำสอน ให้เกิดปัญญา คือ ควรทำ พึงทำ ไม่บังคับ ธรรมชาติของมนุษย์ ต้องมีทั้งพระเดชและพระคุณควบคู่กันไป จะใช้เพียงอย่างเดียวไม่ได้ เพราะปัญญาไม่เท่ากัน

เมื่อชาวพุทธได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม เริ่มต้นจากพ่อแม่นำลูกไปปฏิบัติตามหลักคิดดี ทำดี พูดดี คิดบวก ทำบวก พูดบวกต่อกัน อันเป็นเหตุให้เกิดพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ โดยมีเป้าหมาย ๔ ประการตรงกัน คือเพื่อแทนคุณแผ่นดิน แทนคุณกษัตรา และแทนค่าน้ำนม ก็จะสามารถรักษาตัว รักษาพระศาสนา ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เป็นรากแก้วและองค์รวมจิตใจของพสกนิกรทั่วประเทศได้ ก็จะรักษาประเทศชาติบ้านเมือง ให้มีความเจริญมั่นคงไว้ได้อย่างแท้จริง

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเพียบพร้อมด้วยพระบารมี และพระบุญญาธิการ มีพระราชศรัทธาที่มั่นคงในพระพุทธศาสนา ในพระรัตนตรัย และมีพระพรหมวิหารธรรม ครบถ้วนบริบูรณ์ทั้ง ๔ ประการ ทรงสามารถยังหมู่ให้งาม ประเทศไทยมีชื่อเสียงขจรขจายไปทั่วสากลประเทศ เหตุเพราะมีพระปัญญาแกล้วกล้า ที่จะทรงนำในสิ่งที่ถูกที่ควร อันมีพระสัมมาสติ พระสัมมาสมาธิ เป็นหลักธรรมประคับประคองควบคู่ไปกับพระปัญญา ทรงเห็นถูกแท้แล้วตามเป็นจริง ว่าไม่เป็นทุกข์โทษภัย มีแต่เป็นคุณ เป็นประโยชน์สถานเดียว ทั้งทรงยินดีสดับรับฟังอย่างกว้างขวาง ได้เข้าพระราชหฤทัยในสิ่งอันเป็นธรรม ทำให้ทรงยินดีสดับรับฟังอย่างกว้างขวาง

ทำให้ทรงสามารถปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรมได้ ทรงยังความสุขให้เกิดแก่ชีวิตของมวลพสกนิกรมากหลาย ทั้งที่อยู่ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร และแม้ที่ห่างไกลออกไปเพียงใดก็ตาม

ขออำนาจพระราชกุศล ที่ทรงบำเพ็ญอุทิศถวาย สมเด็จพระบูรพมหาราช สมเด็จพระบรมบูรพกษัตริยาธิราช พระสยามเทวาธิราช สยามรัฐิกเทวดาทั้งปวง จงสำเร็จลุล่วง เป็นไปเพื่อหิตสุขสมบัติแก่ทุกพระองค์ พร้อมทั้งเป็นไปเพื่อเป็นเทวตาพลีธรรมบรรณาการ แด่พระสยามเทวาธิราชและสยามรัฐิกเทวดาทั้งหลาย สมตามพระราชเจตนาที่ได้ทรงอุทิศทุกประการ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา

มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรลุธรรมอันสูงสุดแล้ว ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ตาม พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้คือพระรัตนตรัย ดังนี้

เอตสฺส อานุภาเวน กตปุญฺญสฺส เตชสา

ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้ และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลบารมี ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย อันไพบูลย์ พร้อมอานุภาพ สมเด็จพระบูรพกษัตราธิราชเจ้า พระสยามเทวาธิราช พร้อมกับสยามรัฐิกเทวดาทั้งนั้น ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ จงนิราศหายจากโรคาพยาธิสรรพอุปัทวันตรายนานาประการ ตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร ที่ตามมาเบียดเบียนบีฑาพระวรกายที่ทรงพระประชวรอยู่ ณ บัดนี้ จงนิราศพ้นเวรภัยทั้งปวง ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระเกษมสำราญสวัสดี มีพระราชหฤทัยปีติปราโมทย์ทุกกาล พร้อมพระราชโอรสพระราชธิดา พระราชนัดดา พระราชวงศ์ ทั้งคณะรัฐบาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน ประชาชน สมณชีพราหมณาจารย์ อุปัทวันตรายทั้งหลาย ความขัดข้องทั้งหลาย อย่าได้พ้องพานรัฐสีมา อาณาเขตประเทศไทย ในกาลนี้ ในกาลไหนๆ สุขอันเกิดแต่ความไม่มีโรค ความไม่มีภัย ความเป็นผู้มีอายุยืน ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย ความบริบูรณ์แห่งธาตุทั้งหลาย ความสุขสวัสดี ในเหตุทั้งหลายทั้งปวง

อันเกิดจากชนจำนวนใหญ่หลวง มีจิตที่หนักแน่นในกตัญญูกตเวที รักษาศีล ๕ ประการ มิให้ด่างพร้อย ประกอบไปด้วย พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ จงมี จงเป็นไป พร้อมทุกประการ

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ　　สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ　　สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในกตัญญูกตเวทีกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

พระธรรมเทศนา ปัณฑิตากถา
ถวายในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
พระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
วันพุธ ที่ ๒๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐ น.
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

เสโล ยถา เอกฆโน　　　　วาเตน น สมีรติ
เอวํ นินฺทาปสํสาสุ　　　　น สมิญฺชนฺติ ปณฺฑิตาติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในปัณฑิตากถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาทักษิณานุปทาน อุทิศพระราชกุศลถวายแด่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งสิ้นพระชนม์มาได้ ๒๑ วันแล้ว ด้วยสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงพระอนุสรณ์ถึงพระอเนกคุณูปการ อันสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้ทรงกระทำมาก่อน เป็นส่วนแห่งพระกตัญญุตาธรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรส พระราชธิดา มีสมเด็จพระบรมบพิตรมกุฎราชกุมาร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นประธาน เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล อันเป็นส่วนแห่งพระกตเวทิตาธรรม ๒ ประการ คือ พระกตัญญูกตเวทิตาธรรมนี้ เป็นพื้นฐานที่ยืนแห่งสัตบุรุษดุจพื้นปฐพี เป็นที่ยืนอาศัยแห่งสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ทั้งหลาย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สิ้นพระชมน์เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๑ เวลา ๒ นาฬิกา ๔๕ นาที ที่โรงพยาบาลศิริราช รวมพระชันษา ๘๔ ปี

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นสมเด็จพระโสทรเชษฐภคินีอันสนิทแต่พระองค์เดียว ที่ได้ทรงร่วมสุขร่วมทุกข์กันมาแต่ยังทรงพระเยาว์ ทั้งเป็นผู้ที่ทรงเคารพนับถือในฐานะที่ทรงมีอุปการคุณมาแต่หนหลัง ได้ทรงปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์ในหลายวาระ และทรงรับเป็นพระธุระในการส่วนพระองค์สมเด็จพระบรมราชชนนี ให้ดำเนินลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งได้ปฏิบัติวัฏฐากสมเด็จพระบรมราชชนนี อย่างใกล้ชิดในที่ทุกสถาน และรักษาพยาบาลในเมื่อทรงพระประชวร โดยมิได้มีความเบื่อหน่ายย่อหย่อน ด้วยมีพระราชประสงค์จะแบ่งเบาพระราชภาระ ทำให้ทรงคลายพระราชกังวล และวางพระราชหฤทัยในการส่วนสมเด็จพระบรมราชชนนีได้เป็นอันมาก นอกจากนั้นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ยังมีพระหฤทัยเปี่ยมไปด้วยพระเมตตากรุณา ปรารถนาที่จะให้ประชาชนทุกชนชั้น ได้มีวิชาความรู้ มีฐานะความเป็นอยู่ และมีสุขภาพอนามัยที่ดีถ้วนหน้า จึงทรงพระอุตสาหะ รับเป็นพระอาจารย์สอนอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ รับบริหารกองทุนสมเด็จย่า ทรงเป็นประธานมูลนิธิ สมาคม ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สังคมสงเคราะห์ และการสาธารณสุขไว้ในพระอุปถัมภ์อีกเป็นจำนวนมาก ทรงได้รับความเคารพความจงรักภักดีอันใหญ่หลวงของปวงชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเป็นประโยชน์ในปัจจุบัน ในส่วนพระองค์ทรงพระราชศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงเชื่ออย่างมีเหตุมีผล คือ ทรงเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีพระจรรยาทางพระวรกาย พระวาจา เป็นปกติเรียบร้อยที่เรียกว่า ศีล ทรงเป็นผู้คงแก่เรียน เรียกว่า สุตะ ทรงเป็นผู้เสียสละวัตถุทานต่างๆ เรียกว่า จาคะ ทรงพระปรีชารอบรู้สิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง เรียกว่า ปัญญา คุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นประโยชน์ภายหน้า อันมีพร้อมบริบูรณ์ในพระองค์ เป็นอันว่าสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงสมบูรณ์พร้อมด้วยประโยชน์ทั้ง ๒ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า เพราะพระองค์ทรงเป็นบัณฑิต ทรงดำเนินประโยชน์กิจด้วยพระปัญญา สมตามพระพุทธวาจาที่ตรัสว่า

ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจติ.

แปลความว่า เพราะเป็นปราชญ์ที่บรรลุทั้งประโยชน์ในชาตินี้ ทั้งประโยชน์ในชาติหน้า ท่านจึงเรียกว่า "บัณฑิต" ผู้ดำเนินประโยชน์กิจด้วยปัญญา ดังนี้

การที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ แผ่ไพศาลเป็นหิตานุหิตะสัมฤทธิผลเป็นประโยชน์สุข ทั้งส่วนพระองค์และไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน รวมทั้งชาติ ศาสนา และชาวโลก เพราะทรงมุ่งสันติ ความสงบสุขของประชาชนทุกหมู่เหล่าเป็นที่ตั้ง มุ่งหวังความเจริญก้าวหน้า และความผาสุก อันเป็นสาธารณะแก่ปวงประชา ทรงอาจหาญไม่หวั่นไหวในเสียงต่างๆ ทรงทำความดีเพื่อผลดี ด้วยพระราชหฤทัยอันเอื้อเฟื้อปรารถนาดีเป็นที่สุด แม้จะมีเหตุการณ์ใดๆ กระทบพระราชหฤทัย ก็มิได้ทำให้ทรงหวั่นไหวเลิกละพระราชปณิธานมุ่งมั่น ต้องตามนัยพระพุทธศาสนาสุภาษิตที่รับพระราชทานยกไว้เป็นบทอุเทศเบื้องต้นแปลความว่า

"ภูเขาหินแท่งทึบ ไม่สั่นสะเทือนเพราะแรงลมฉันใด บัณฑิตย่อมไม่หวั่นไหวในนินทาและสรรเสริญ ฉันนั้น"

พระพุทธภาษิตนี้ ก็เช่นเดียวกับพระพุทธภาษิต หรือธรรมะทั้งปวง ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงสอน คือมีความหมายหลายระดับ ตั้งแต่ระดับตื้นถึงลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ให้ถึงซึ่งความพ้นทุกข์ได้เป็นลำดับ ตั้งแต่ทุกข์น้อย ทุกข์ใหญ่ จนถึงความพ้นทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง สำคัญที่ผู้ได้สดับตรับฟังแล้ว พึงใคร่ครวญพิจารณาอย่างประณีตรอบคอบ ประกอบพร้อมด้วยศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ที่เรียกว่าอินทรีย์ หรือพละ ๕ ประการ คือธรรมที่เป็นกำลัง ๕ ประการ ผู้มีกำลังทั้ง ๕ ประการ ย่อมสามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีคุณลักษณะ ๓ อย่าง คือทรงสอนเพื่อให้มีผู้รู้ยิ่ง เห็นจริง ในธรรมที่ควรรู้ ควรเห็น ทรงสอนมีเหตุที่อาจตรองตามให้เห็นจริงได้ และทรงสอนเป็นอัศจรรย์ คือผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์ควรแก่การปฏิบัติ

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในที่นี้ ศรัทธาคือความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าว่าทรงตรัสรู้ คือทรงรู้แจ้งจริงในทุกสิ่ง ทรงรู้แจ้งโลก ในสิ่งที่ทรงตรัสรู้ สิ่งใดที่รับสั่ง สิ่งใดที่ทรงสอน สิ่งทั้งปวงนั้น ล้วนเป็นสัจจะ เป็นความจริง เป็นความถูกต้อง

วิริยะ หมายถึง ความเพียร ความบากบั่น ในที่นี้ วิริยะคือความบากบั่นพากเพียร พยายามศึกษาใคร่ครวญตรึกตรอง ทำความเข้าใจ ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสอน ให้ได้ผลสำเร็จ

สติ หมายถึง ความรู้สึกตัว ความระลึกได้ถึงสิ่งที่ทำ คำที่พูดแล้วแม้นาน ในที่นี้ สติคือความระลึกได้ถึงสิ่งที่ทำ คำที่พูดของตนและของผู้อื่นทั้งนั้น ทั้งที่เคยได้ยิน ได้ฟัง ได้รับรู้ อันเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อนำมาประกอบความคิดของตนให้เกิดปัญญา

สมาธิ หมายถึง ความตั้งจิตมั่น ในที่นี้ สมาธิคือความสำรวมใจ มั่นคงในศรัทธา ในวิริยะ ในสติ คือมีใจเชื่อที่มั่นคงจริงในพระพุทธเจ้า ผู้ทรงตรัสรู้จริงแล้ว มีใจตั้งมั่นจริง ที่จะพากเพียรศึกษาปฏิบัติพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีใจมั่นแน่วแน่ สำรวมสติ รู้สึกตัวอยู่เสมอ ในการคิด การพูด การทำ สามารถระลึกได้ทุกเวลาถึงสิ่งที่ทำ คำที่พูดแล้วแม้นานของตน ของผู้อื่น พร้อมระลึกได้ถึงผลที่เกิดจากความคิด การพูด การกระทำนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระลึกได้ทุกเวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ อันจักนำมาซึ่งปัญญา

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความฉลาดที่เกิดแต่การเรียนและการคิด ในที่นี้ ปัญญาคือความคิด ใคร่ครวญ ข้อคำธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสอน เพื่อให้เกิดปัญญา เป็นความรู้ ความเข้าใจจริงของตน มิใช่เป็นปัญญา เป็นความรู้ของผู้อื่นที่ตนจำจดไว้

ธรรมะ คือความรู้ที่ได้ยิน ได้ฟัง ได้รู้มาแต่ผู้อื่น เป็นความรู้จริง คือปัญญาของผู้อื่น เช่นของครูอาจารย์ที่ศึกษาปฏิบัติ จนได้ความรู้จริง เป็นปัญญาของตนแล้วนำมาสอน ผู้ใดเพียงจดจำไว้ ซึ่งความรู้จริงของผู้อื่น แต่มิได้รู้จริงด้วยในเรื่องใดยังไม่มีปัญญาในเรื่องนั้นๆ

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งปวง แสดงพระปัญญาคุณของพระพุทธองค์ แม้ผู้ใดท่องจำข้อใดบทใดมาแสดงมาสอน โดยได้พิจารณาไตร่ตรอง ให้เกิดความเข้าใจ เป็นความรู้จริงของตน ผู้นั้นได้มีปัญญาในธรรมข้อนั้นบทนั้น พละคือกำลังอันเข้มแข็ง ๕ ประการ จึงเป็นความสำคัญยิ่งนัก เป็นกำลังที่จะนำให้สามารถมีปัญญา แม้เพียงในบางข้อบางบท เช่นธรรมทั้งปวงที่พระพุทธองค์ทรงภาษิตไว้

ทรงเปรียบบัณฑิตดังภูเขาหินแท่งทึบ และทรงเปรียบนินทาสรรเสริญดังแรงลม ขอพระราชทานถวายวิสัชนาด้วยสติปัญญาอันน้อย ดังนี้

ภูเขาหินแท่งทึบทั้งนั้น ไม่เคยสั่นสะเทือน แม้จะเกิดลมพายุหนักหนารุนแรงเพียงใด เมื่อลมพายุพัดผ่านพ้นไป กองอิฐหินดินทราย ต้นหมากรากไม้ แม้จะกระจัดกระจาย ถูกถอนรากถอนโคนไปตามกัน ภูเขาหินแท่งทึบก็ย่อมยังยืนตระหง่านมั่นคงเป็นที่ประจักษ์อยู่ เมื่ออิฐหินดินทรายมากมี ถูกลมพัดกระจัดกระจาย ไฉนภูเขาหินแท่งทึบจึงตั้งทะมึนมั่นคงอยู่ได้ ไม่หวั่นไหวไปตามแรงลม พิจารณารู้เหตุได้ดังนี้ ภูเขาไม่หวั่นไหวเพราะแรงลม เหตุภูเขาเป็นหินแท่งเดียวที่มีความแท่งทึบ มีความหนักแน่น ความแข็งแกร่ง และความผนึกติดกับฐานใหญ่มั่นคง คือแผ่นดินแตกต่างจากอิฐหินดินทราย ที่มิได้รวมเป็นแท่งเดียว ไม่มีน้ำหนัก ไม่ผนึกติดกับพื้นฐานใหญ่มั่นคง อิฐหินดินทรายจึงกระจัดกระจายเพราะแรงลม

พระพุทธองค์ทรงเปรียบบัณฑิตดังภูเขาหินแท่งทึบ เหตุบัณฑิตไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ นั่นก็คือ ทรงแสดงว่าบัณฑิตมีคุณลักษณะของภูเขาคือมีความหนักแน่น ความแข็งแกร่ง ความผนึกติดกับพื้นฐานมั่นคง คือความดี ความมีสติปัญญา บัณฑิตในพระพุทธศาสนา หมายถึง คนดี มีปัญญา ผู้เป็นคนดีมีปัญญาเพียงพอ ย่อมรู้ตน ย่อมเชื่อมั่นในความดีของตนว่ามีเพียงพอ จักไม่หวั่นไหวเมื่อมีผู้เจรจาเหยียบย่ำเพื่อให้ต่ำลง หรือมีผู้เจรจาส่งเสริมเพื่อให้สูงขึ้น ผู้มั่นคงในความดีของตนแล้ว มีสติปัญญาแล้ว ย่อมรู้ว่ากรรมคือการกระทำ ความประพฤติปฏิบัติของตนเองเท่านั้นที่จะเหยียบย่ำตนให้ต่ำลงได้ หรือส่งเสริมตนให้สูงขึ้นได้ ผู้ใดอื่นหาทำได้ไม่ นินทาก็ตาม สรรเสริญก็ตาม ไม่อาจทำได้ ทั้งเพื่อให้ตนต่ำลงหรือสูงขึ้น สำหรับบัณฑิต นินทาและสรรเสริญ พึงทำให้เกิดเมตตาในผู้นินทา และกตัญญูในผู้สรรเสริญ บัณฑิตมีคุณลักษณะของภูเขาหินแท่งทึบเช่นนี้

สำหรับผู้นับถือพระพุทธศาสนาทางมีอยู่แล้ว คือทางที่พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านไปแล้ว และทรงพระมหากรุณาแสดงไว้ในพระธรรมคำสอนทั้งปวง ยากง่ายสูงต่ำตามอัธยาศัย หัวใจพระพุทธศาสนา ๓ ประการ ที่โปรดประทานเป็นหลักประกาศพระพุทธศาสนาแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชานั้น คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการชำระจิตให้ผ่องใส เป็นทางปฏิบัติที่เพียงพอสำหรับความเป็นบัณฑิตในพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นบัณฑิตตามนัยแห่งพระธรรมเทศนา ที่รับพระราชทานถวายวิสัชนา ทรงมีอินทรีย์ความเป็นใหญ่ในหน้าที่ มีพละธรรม ๕ ประการ เป็นกำลังเครื่องสนับสนุน ทรงพระราชศรัทธาขวนขวายในพระพุทธศาสนา ทรงพระปรีชาสามารถในกิจการทั้งทางโลกและทางธรรม ทรงพระเมตตา พระกรุณาเผื่อแผ่ เกื้อกูล รับสนองพระราชกิจน้อยใหญ่ อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชน ต่างพระเนตรพระกรรณ ด้วยพระขันติและพระวิริยะอันใหญ่หลวง แม้เทพยดาทั้งปวงก็ชื่นชม ถึงพระพรหมก็สรรเสริญ แม้ในโลกนี้ ครั้นเมื่อพระชนม์ไปยังโลกหน้า ก็รื่นเริงบันเทิงใจในสวรรค์

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทานปัจโจปการกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสพระราชธิดา ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายกัลปนาผล เป็นปัตตานุโมทนามัย จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิผลเป็นบุญนิธิอำนวยวิบากสมบัติอิฏฐวิบูลย์มนุญผล แด่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ โดยฐานะนิยมสมตามพระราชเจตนาปรารภ จงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนา พระธรรมเทศนาในปัณฑิตากถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา สังขตธรรมกถา
แสดงในการที่สถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชนครินทร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน
ถวายพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วันพุธ ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๑ เวลา ๐๙.๐๐ น.
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร รับประทานแสดง

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โย วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในสังขตธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับปัญญาบารมี อนุโมทนาทักษิณานุปทาน ในการที่สถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรม คารวธรรม และอปจายนธรรม น้อมถวายแด่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ นับเนื่องในปัญญาสมวาร จำเดิมแต่วาระที่เสด็จสิ้นพระชนม์มา

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นพระธิดาพระองค์แรกในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เสด็จเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยโลซาน ในคณะวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาเคมี ทรงสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี และได้ทรงเข้าศึกษาหลักสูตรสังคมศาสตร์ครุศาสตร์ โดยทรงศึกษาทั้งวิชาการศึกษา วรรณคดี ปรัชญา และจิตวิทยา

เมื่อเสด็จนิวัตประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ทรงงานเป็นพระอาจารย์พิเศษสอนภาษาฝรั่งเศส ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ขอพระราชทานพระกรุณา

เป็นพระอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นพระอาจารย์บรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่คณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ท้ายสุดทรงรับทราบปัญหาของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่ขาดแคลนอาจารย์ ได้ทรงพระเมตตาเสด็จสอนวิชาภาษาฝรั่งเศส โดยประทับอยู่ในวิทยาเขตปัตตานีดังเช่นอาจารย์อื่นๆ พระเกียรติคุณของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ปรากฏชัดเจน จากการที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศ ได้ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาต่างๆ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเพื่อเป็นเกียรติ เป็นสิริมงคล แก่มหาวิทยาลัยนั้นๆ ถึง ๒๓ รายการ และเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้เสด็จไปประเทศญี่ปุ่น โดยมหาวิทยาลัยโชกะได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ มีพระบารมีเต็มเปี่ยม สมกับที่ได้ทรงอุบัติขึ้นในราชสกุล ทรงถึงพร้อมทั้งพระชาติวุฒิ พระวัยวุฒิ พระคุณวุฒิ ทรงสติปัญญาทางวิชาการ และที่สำคัญยิ่งคือ พระจริยาวัตรที่วางพระองค์ได้เหมาะสมกับพระฐานะ มีพระเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานพระยศทหารตั้งแต่พันโทหญิง เป็นพลเอกหญิง พลเรือเอก และพลเรืออากาศเอก เป็นราชองครักษ์ เป็นนายทหารพิเศษประจำกรมนักเรียนนายร้อยรักษาพระองค์

การเฉลิมพระเกียรติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือ การมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยศักดิ์ขึ้นเป็น กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๖ รอบ เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นสมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี อันสนิทแต่พระองค์เดียวที่ได้ทรงร่วมสุขร่วมทุกข์มาแต่ยังทรงพระเยาว์ และทรงรับเป็นพระธุระในการส่วนพระองค์สมเด็จพระราชชนนี ให้ดำเนินลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งได้ปฏิบัติวัฏฐากสมเด็จพระบรมราชชนนีอย่างใกล้ชิดในที่ทุกสถาน และรักษาพยาบาลในเมื่อทรงพระประชวร โดยมิได้มีความเบื่อหน่าย ย่อหย่อน ด้วยมีพระประสงค์แบ่งเบาพระราชภาระทำให้ทรงคลายพระราชกังวล และวางพระราชหฤทัยในการส่วนพระบรมราชชนนีได้เป็นอันมาก

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอันทรงคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ เป็นอเนกประการ มีน้ำพระทัยเสียสละสูงส่งต่อปวงพสกนิกร ทรงเกื้อกูลอุปถัมภ์งานในหลายด้านอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งงานที่ทรงรับสืบทอดมาจากสมเด็จพระบรมราชชนนี และงานที่ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ จึงนับได้ว่าเป็นพระบรมวงศ์ที่พสกนิกรชาวไทยเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระราชศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาโดยลำดับ เมื่อเสด็จสวรรคาลัยจากโลกนี้ไปแล้ว พระสรีระย่อมเป็นไปตามคติแห่งสังขตธรรม คือเกิดขึ้นแล้วย่อมแปรไป และในอวสานย่อมถึงความแตกดับ แต่พระเกียรติคุณย่อมจะดำรงอยู่ สถิตคู่แผ่นดินนี้ตลอดกาล ต้องด้วยพระพุทธบรรหารว่า

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

รูปกายของสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมทรุดโทรมไป ส่วนชื่อและสกุลไม่เสื่อมสูญ

สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ประทานปัจฉิมพุทโธวาทไว้ว่า หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โย วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ความว่าภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนท่านทั้งหลาย สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำประโยชน์ตนและผู้อื่น ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด

อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ เพียงเท่านี้ ก็มีความหมายรวมได้ถึงการทำประโยชน์ตนและผู้อื่น ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท คำว่า “ตน” หมายพร้อมถึงกาย วาจา ใจ การตั้งตนไว้ชอบ จึงหมายถึงการรักษากาย วาจา ใจ ให้ชอบพร้อม “ชอบ” หมายถึงปรกติเรียบร้อย สมควร ไม่ผิด การตั้งตนไว้ชอบ หรือการมีกาย วาจา ใจชอบ จึงหมายถึงการทำชอบ พูดชอบ คิดชอบ ทำสมควร พูดสมควร คิดสมควร รวมลงเป็นการทำประโยชน์ตนและผู้อื่น ด้วยความไม่ประมาท เมื่อตั้งตนไว้ชอบแล้ว จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นการทำประโยชน์ตนและผู้อื่น ด้วยความไม่ประมาท จึงกล่าวได้ด้วยว่า การตั้งตนไว้ชอบ คือความไม่ประมาท

อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ เป็นการไม่ประมาทในกิจ ๔ ประการ คือ ๑. ระวังไม่ทำความไม่ดีที่ไม่เคยทำ ด้วยความไม่ประมาท ๒. ระวังไม่ทำความไม่ดีที่เคยทำ ด้วยความไม่ประมาท ๓. ทำความดีทั้งปวงที่ยังไม่เคยทำ ด้วยความไม่ประมาท ๔. ตั้งใจรักษาความดีที่เคยทำไว้แล้ว ด้วยความไม่ประมาท

ความไม่ดีคือบาป เกิดขึ้นได้ด้วยการทำไม่ถูก ไม่ชอบ ทั้งกาย วาจา ใจ การทำไม่ถูกไม่ชอบทางกาย คือประทุษร้ายเขา เบียดเบียนเขา แยกออกได้เป็นการทำลายชีวิต และทำร้ายร่างกายผู้อื่น คดโกง ลักขโมย ถือเอาของของผู้อื่น ประพฤติผิดในบุตรภริยาผู้อื่น การทำไม่ถูกไม่ชอบทางวาจา คือพูดไม่เป็นสัจจะ ไม่เป็นเครื่องถนอมรักษาน้ำใจ ไม่เป็นเครื่องประสานสามัคคี ไม่เป็นอรรถไม่เป็นธรรม แยกออกได้เป็นการพูดเท็จ พูดยุยงให้เกิดการแตกแยก พูดเสียดแทงให้กระทบกระเทือนใจ พูดเพ้อเจ้อ การทำไม่ถูกไม่ชอบทางใจ คือมีความคิดที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เดือดร้อน ด้วยโลภะหรือราคะ คือด้วยความโลภด้วยความรักความปรารถนา โทสะ ความโกรธ โมหะ ความหลง ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี แยกออกได้เป็นการเพ่งเล็ง อยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ เป็นการพยาบาทจองเวร มีมิจฉาทิฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม

ความดีตรงกันข้ามกับความไม่ดี เป็นกุศล เกิดขึ้นได้ด้วยการทำถูก ทำชอบ ทั้งกาย วาจา ใจ การทำถูกทำชอบทางกาย คือเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ เป็นผู้ไม่ปฏิบัติตามความพอใจของตนเป็นสำคัญ แยกออกได้เป็นการขวนขวาย ช่วยป้องกันรักษาชีวิตผู้อื่น เอื้อเฟื้อเจือจาน ปฏิบัติพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ การทำถูกทำชอบทางวาจา คือพูดเป็นสัจจะ พูดดี พูดเป็นอรรถ เป็นธรรม แยกออกได้เป็นพูดรักษาสัตย์ พูดถนอมรักษาน้ำใจ พูดประสานสามัคคี พูดไพเราะ พูดมีหลักฐานไม่เลื่อนลอย การทำถูกทำชอบทางใจ คือมีสันโดษ มีเมตตา มีปัญญา แยกออกได้เป็นมีความยินดีพอใจในของของตน มีเมตตา มีสัมมาทิฐิ เห็นถูกคลองธรรม

คนทั้งปวงล้วนเคยทำบาป คือทำไม่ชอบไม่ถูกมาแล้ว ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ มากบ้างน้อยบ้าง หนักบ้างเบาบ้าง ผู้มีอัตตสัมมาปณิธิตั้งตนไว้ชอบ จักไม่ประมาท เพียรระวังไม่ทำสิ่งที่ไม่เคยทำ อันเป็นบาปอกุศล พร้อมกันนั้นก็ตั้งใจระวังไม่ทำบาปอกุศล ความไม่ดีไม่ชอบทั้งหลายที่คุ้นเคย กระทำมาแล้ว ตั้งใจด้วยความไม่ประมาท พยายามทำความดีทั้งปวงที่ยังไม่เคยทำ และรักษาความดีทั้งปวงที่มีอยู่แล้ว ทำกุศลทั้งปวงที่เคยทำแล้วต่อไป

ผู้มีอคติ ประพฤติปฏิบัติไปตามอคติ เป็นการทำไม่ถูกไม่ชอบ อคติ ๔ คือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความรักชอบ โทสาคติ ลำเอียงเพราะความโกรธ โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลงเห็นผิดจากคลองธรรม ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว การประพฤติปฏิบัติไปตามอคติย่อมไม่เป็นไปตามความถูกต้อง ไม่เป็นไปตามความยุติธรรม ไม่เป็นธรรม ผู้ตั้งตนไว้ชอบต้องเพียรระวังด้วยความไม่ประมาท ไม่ให้อคติเกิดขึ้นในใจ ไม่พูดไม่ทำไปตามอคติ ไม่ลำเอียงเพราะความรักชอบ ไม่ลำเอียงเพราะความโกรธ ไม่ลำเอียงเพราะความหลง ไม่ลำเอียงเพราะความกลัว ดังเช่นที่เคยเป็นมาแล้วอีกต่อไป เป็นการไม่ประมาท

อันความดีนั้นเป็นคุณ ยังประโยชน์ได้ เป็นสิ่งมีคุณมีประโยชน์ อยู่ในตัวเอง ความดีมีอยู่ที่ใด มีอยู่ในผู้ใด คุณประโยชน์มีอยู่ที่นั่น มีอยู่ในผู้นั้น ผู้มีอัตตสัมมาปณิธิก็คือผู้ทำความดี มีความดี จึงเป็นผู้มีคุณประโยชน์ ทำประโยชน์ตนและผู้อื่น ให้บริบูรณ์ได้ด้วยความไม่ประมาท เป็นผู้ปฏิบัติตามพระปัจฉิมพุทโธวาท ที่ได้ยกขึ้นเป็นบทอุเทศเบื้องต้นที่ว่า สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ที่จริงเรื่องความเสื่อมไปของสังขาร ก็ปรากฏให้เห็นประจักษ์อยู่เป็นนิตย์ แต่ความเห็นของปุถุชนทั้งหลาย ผู้ยังมีกิเลสเป็นความมืดปกปิดอยู่นั้น เป็นความเห็นที่ไม่ติดต่อ ไม่ยั่งยืนสืบเนื่อง จึงเป็นแบบที่ว่าประเดี๋ยวเห็น ประเดี๋ยวไม่เห็น และส่วนใหญ่ไม่เห็น จะกล่าวว่าสติเป็นเหตุสำคัญก็ถูกต้อง สติเกิดขึ้นเมื่อไร ความเห็นว่าสังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น สติขาดไป ความเห็นนั้นก็ดับไป และเมื่อสติขาดมาก ขาดนาน ความเห็นก็ดับไป ความไม่เห็นก็มีอยู่นาน ความเห็นว่า สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา สำหรับผู้ตั้งสติติดต่อกันไม่เพียงพอ จึงเหมือนไม่เห็น ไม่รู้ ความปล่อยวางสังขารเพราะเห็น เป็นสิ่งที่ต้องเสื่อมไปจึงไม่มี มีอยู่แต่ความยึดมั่นถือมั่นในสังขาร อันความเบื่อหน่ายปล่อยวางจะเกิดต่อเมื่อเห็นความเสื่อม ไม่เห็นความเสื่อมก็ไม่เบื่อหน่าย ไม่ปล่อยวาง ยึดมั่นถือมั่นอยู่ ความยึดมั่นถือมั่นเป็นความประมาทที่จะก่อทุกข์ก่อโทษให้ได้ ความยึดมั่นถือมั่นเป็นเหตุให้มีเรามีเขา มีของเรามีของเขา อันตัวเราของเราที่ยึดมั่นอยู่นี้แหละ เป็นเหตุแห่งกิเลสทั้งปวง ความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดจากความยึดว่าเป็นเราเป็นเขา และเมื่อมีความโลภ ความโกรธ ความหลงมาประกอบกับความเป็นเราเป็นเขาเข้าด้วยแล้ว ความทุกข์ความเดือดร้อนก็จะต้องเกิดตามมา ที่จริงถ้าจะยึดมั่นว่าเป็นเราเป็นเขา ควรมีสติมีปัญญาให้เพียงพอที่จะรู้ว่าเมื่อเป็นเรา ก็ต้องรัก เมื่อรักก็ต้องรักษาให้ดี ให้เป็นตัวเราที่ดี ตัวเราที่เป็น

คนดี เป็นคนมีประโยชน์ นั่นก็คือเมื่อยังยึดมั่นอยู่ตามวิสัยของปุถุชน ก็ต้องทำตนให้มีอัตตสัมมาปณิธิ คือตั้งตนไว้ชอบ สามารถทำประโยชน์ตนและผู้อื่น ให้บริบูรณ์ได้ด้วยความไม่ประมาท

อันสังขารหรือสรีระนี้ เปรียบเหมือนบ้านเรือน เป็นอัพยากตธรรม ไม่จัดเป็นบุญเป็นบาป อย่างดีเท่าที่ปรากฏให้เห็น ก็คือลักษณะภายนอกสวยงาม แตกต่างกันอย่างไรเท่านั้น ความสำคัญอยู่ที่ผู้อยู่ในบ้านเรือนนั้น ว่าเป็นใคร ถ้าเป็นผู้ประเสริฐสถานที่นั้นก็เป็นสถานที่สำคัญ เป็นที่เคารพนับถือไปด้วย เช่นเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ก็เป็นที่พิเศษ เป็นที่เคารพ ถ้าเป็นที่อยู่ของผู้ไม่มีศีลไม่มีธรรมเป็นโจรผู้ร้าย ก็เป็นที่รังเกียจ สังขารหรือสรีระก็เช่นกัน สำคัญที่ธรรมของแต่ละคนถ้าเป็นผู้มีธรรมมีความดี ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีสาระแห่งสังขารหรือสรีระไว้ได้ นอกจากธรรมแล้วไม่มีอะไรจะแบ่งสรีระให้สูงต่ำแตกต่างกันได้ เมื่อยังยึดมั่นในตัวเราของเราอยู่ ก็พึงทำตัวเราหรือสรีระของเราให้ผู้ครองคือเรานั้นเป็นผู้มีธรรมมีความดี เป็นอัตตสัมมาปณิธิ อบรมคุณสมบัติให้บริบูรณ์ เกื้อกูลผู้อื่น ทำชีวิตให้เป็นอยู่อย่างผู้มีประโยชน์ มีสาระ ไม่เสียเปล่า ให้สมควรแก่การครองสังขาร ที่มีความเสื่อมความแตกดับไปในที่สุด “ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ” สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นล้วนมีความดับเป็นธรรมดา สังขารเป็นสภาพที่ธรรมดาแต่งขึ้น จึงย่อมเป็นไปตามอำนาจของธรรมดา สิ่งซึ่งธรรมดาบันดาลให้สังขารเป็นไปนั้น มิได้มีเพียงความเกิดความดับเท่านั้น ระหว่างความเกิดถึงความดับ ธรรมดาก็ยังบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ อีกเป็นอันมาก เป็นคุณก็มี เป็นโทษก็มี ผู้ไม่มีปัญญา ย่อมไม่สามารถถือเอาประโยชน์จากสิ่งที่เป็นคุณได้ และไม่สามารถหลีกพ้นจากสิ่งที่เป็นโทษได้ ต่อเมื่อเป็นผู้มีปัญญา จึงจะสามารถถือเอาสารประโยชน์ หลีกพ้นทุกข์โทษได้มีความรุ่งเรืองสวัสดีในชีวิตสืบไป ได้ไปสู่คติที่ดี เมื่อสังขารแตกดับในที่สุด กล่าวได้ว่าผู้มีปัญญาไม่ประมาท ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้งสอง ทั้งประโยชน์ในภพนี้ทั้งประโยชน์ในภพหน้า ซึ่งลี้ลับเกินความคาดหมาย ชื่อว่าเป็นผู้มีชัยในโลกทั้งสองต้องด้วยพระพุทธภาษิตว่า “อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ” ผู้ใดบำเพ็ญบุญกุศลไว้แล้วในโลกนี้ ก็ได้ความยินดีเบิกบาน ครั้นละโลกนี้ไปแล้ว ก็ได้สุขสำราญในภพหน้า ชื่อว่าได้ความบันเทิงในโลกทั้งสอง

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นบัณฑิต มีพระราชศรัทธาขวนขวายในพระพุทธศาสนา มีพระปรีชาสามารถ

ในกิจการทั้งทางโลกและทางธรรม มีพระเมตตาพระกรุณาเผื่อแผ่เกื้อกูล รับสนองพระราชกิจน้อยใหญ่ อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และประชาชน ต่างพระเนตรพระกรรณ ด้วยพระขันติและพระวิริยะอันใหญ่หลวง แม้เทพยดาทั้งปวงก็ชื่นชม ถึงพระพรหมก็สรรเสริญ แม้อยู่ในโลกนี้ ครั้นเมื่อสิ้นพระชนม์ไปยังโลกหน้า ก็ย่อมรื่นเริงบันเทิงใจในสวรรค์

อิมินา กตปุญเญน ขออำนาจกุศลทักษิณานุปทานปัจโจปการกิจ ที่สถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บำเพ็ญกุศลอุทิศถวายกัลปนาผล เป็นปัตตานุโมทนามัย จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิผลเป็นบุญนิธิ อำนวยวิบากสมบัติ อิฏฐวิบูลย์มนุญผล แด่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ โดยฐานะนิยมให้สมตามเจตนาปรารถนาของคณะเจ้าภาพ จงทุกประการ

รับประทานวิสัชนา พระธรรมเทศนาในสังขตธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี พอสมควรแก่เวลา ขอสมมติยุติพระธรรมเทศนาลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

พระธรรมเทศนา มาตุภูมิกถา
ถวายในโอกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
พระบรมราชานุญาตให้ โสสะมูลนิธิแห่งประเทศไทย
และสมาคมธนาคารไทย เป็นเจ้าภาพ
บำเพ็ญกุศลถวายพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
วันเสาร์ ที่ ๒๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๑
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมนฺติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในมาตุภูมิกถา พรรณนาพระคุณของมารดาที่เสมอด้วยแผ่นดิน ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ โสสะมูลนิธิแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารไทย เป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลถวายพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระโสทรเชษฐภคินีนารีรัตน์ พระปิยประยูรญาติ อันสนิทแต่พระองค์เดียว ที่ได้ทรงร่วมสุขร่วมทุกข์กันมาแต่ยังทรงพระเยาว์ ด้วยพระราชหฤทัยมั่นในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม พระคารวธรรม และพระอปจายนธรรม

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์นั้น ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจ ให้บังเกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองและประชาชนเป็นอเนกประการ มีพระหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณ ทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไป ได้ตามเสด็จสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ออกไปสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ แม้ว่าสถานที่นั้นจะ

ทุรกันดาร ก็ยังเสด็จไปถึง รับพระภาระสืบสานหน่วยแพทย์ พอ.สว. ได้เสด็จออกไปเยี่ยมเยียนประชาชนผู้ประสบภัยต่างๆ ประทานทรัพย์สินเครื่องอุปโภคบริโภค แจกยารักษาโรค ช่วยเป็นธุระขจัดความทุกข์ยากของพสกนิกรโดยทั่วถ้วน ด้วยทรงมุ่งหวังที่จะให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ

ภาพของ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้เสด็จบุกป่าฝ่าดง ฝ่าแสงแดด สายฝน เพื่อทรงสำรวจพื้นที่ประกอบแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโครงการหลวงที่จะเสริมสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ แหล่งปลูกป่าถาวร เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่ประชาชนในถิ่นทุรกันดารนั้นๆ โปรดงานอดิเรกหลายๆ อย่าง เช่น งานพับดอกไม้แห้งทำบัตรอวยพรใช้ติดบนสิ่งของ พระดำริในเรื่องความรู้จักใช้ ความรู้จักพอใจ ความประหยัด และการที่ไม่ทรงอยู่นิ่งเฉย คือความขยันหมั่นเพียร ซึ่งล้วนเป็นคุณธรรมที่ตรงตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ทรงอาศัยข้อธรรมะต่างๆ เป็นเครื่องประคับประคองพระองค์ให้มีพระจริยาวัตรตรงตามหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือมีพระวิริยอุตสาหะ พระขันติ พระเมตตา กรุณา พระสติปัญญาเพื่อให้ภารกิจนั้นๆ ดำเนินลุล่วงไปด้วยดี ทรงพอพระทัยในความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายทรงยึดมั่นในหลักศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม มีพระจริยาวัตรอัธยาศัยดำเนินตามรอยสมเด็จพระบรมราชชนนีทุกประการ จึงกล่าวได้ว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงดำรงฐานะเป็นบุพการี ทรงความเป็น “แม่” โดยสมบูรณ์

คำว่าแม่ มีความหมายเท่ากับแผ่นดิน ความหมายของแม่ คือ ความหมายของแผ่นดิน เพราะแม่เป็นจุดกำเนิดชีวิตของลูก เหมือนแผ่นดินเป็นจุดกำเนิดของสัตวโลก สิ่งสำคัญและยิ่งใหญ่ทุกชนิดบนผืนโลก เราจึงเรียกว่าแม่

มนุษย์ใช้คำว่าแม่เป็นสื่อเรียกขานสิ่งสำคัญต่างๆ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นอะไร มีเพศอย่างไรก็ตาม เพราะฉะนั้นคำว่า “แม่” จึงมิใช่คำแสดงเพศ หากแต่สื่อแสดงถึงสภาวะเป็นนามธรรมอันสูงสุด เพียงคำตอบเดียวที่เด็กไร้เดียงสาเข้าใจแต่แรกเกิด คือคำว่าแม่

“แม่” ให้ความหมายของคำว่า “แม่บท แม่แบบ แม่พิมพ์” ของชีวิต เราใช้คำว่า “แม่” เรียกขานสิ่งสูงสุดโดยไม่ต้องนำเพศมาเกี่ยวข้อง เช่น แม่โพสพ แม่เรือน แม่น้ำ แม่ทัพ แม่ธรณี

แม่ของแผ่นดินก็เช่นกัน แผ่นดินมีคุณลักษณะพิเศษที่สามารถมองเป็นปรัชญามาตุภูมิได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบแผ่นดินเสมอเหมือนกับแม่ที่บ้าน

แผ่นดินแม่มีคุณลักษณะ ๖ ประการ คือ

๑. นิ่ง

๒. หนักแน่น

๓. เปลี่ยนโทษให้เป็นคุณ

๔. เป็นบ่อเกิดแห่งชีวิต รัตนชาติและทรัพย์สิน

๕. เป็นที่รองรับสิ่งสกปรกโสโครกทุกชนิด

๖. แบกรับของหนักโดยไม่ปริปากบ่น

ชีวิตของแม่เป็นชีวิตที่ช่างไม่มีอะไรแตกต่างจากแผ่นดินแม้แต่น้อย คงเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง เราท่านทั้งหลายจึงเรียกแผ่นดินว่า "มาตุภูมิ"

แผ่นดินนิ่ง อธิบายว่า ความนิ่ง ทำให้แผ่นดินมีประโยชน์ ไม่เกิดโทษ ดวงใจที่นิ่ง สงบ ทำให้ร่มเงาในชีวิตของแม่ร่มเย็น แม่ที่ไม่นิ่งสงบไม่ต่างอะไรกับคราแผ่นดินไหว

แม่เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ คำพูดของแม่เป็นคำพูดประกาศิต ไม่ว่าจะให้คุณหรือโทษ แม่จึงมีหน้าที่สำคัญคือให้พรแก่ลูก เหมือนแผ่นดินมีความนิ่งเป็นพร แผ่นดินไหวคราใดโลกต้องพังพินาศเป็นจุล ชีวิตคนและสัตว์ ทรัพย์สินเสียหายประมาณค่ามิได้

คุณลักษณะของแผ่นดินเมื่อเปรียบเทียบกับคุณธรรมของแม่ จึงไม่มีอะไรแตกต่างกัน สิ่งที่ควรตรึกไว้ในใจก็คือ การเห็นแผ่นดินนิ่ง อย่าคิดว่าแผ่นดินไม่ทุกข์ร้อน ไม่เจ็บป่วย ความนิ่งของแผ่นดินมิใช่การปล่อยโอกาสให้ชอนไชทำร้าย แสวงหาโดยไม่คิดแทนคุณ แผ่นดินจำต้องนิ่ง เพราะไม่มีสิทธิ์จะให้โทษใดๆ ต่อมวลมนุษยชาติได้ เหมือนแม่รักลูกทุกคนเท่าเทียมกัน ความนิ่งของแม่ มิใช่การนิ่งเฉย แต่เป็นความมั่นคง ปลื้มปีติและห่วงใยที่มีต่อลูก

แผ่นดินหนักแน่น อธิบายว่า แผ่นดินมีความหนักแน่นเป็นลักษณะเพื่อรักษาความสมดุลของโลก ชีวิตของแม่ต้องหนักแน่น ไม่คลอนแคลน ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับชีวิต มรสุมของโลกไม่ต่างอะไรกับมรสุมของชีวิต ไม่ว่าจะเกิดภัยพิบัติใดๆ ทั้ง

วาตภัย อัคคีภัย อุทกภัย สาธารณภัย แต่แผ่นดินที่หนักแน่นและแน่วแน่ พลีชีวิตเป็นเรือนตายให้มวลสัตว์

ชีวิตแม่ก็เช่นกันไม่ว่าจะเดือดร้อนคลอนแคลนแร้นแค้นลำบาก ไม่ว่าคราใดสุขหรือทุกข์ สงบหรือสงคราม แม่ยังหนักแน่นและมั่นคงสำหรับลูก

แม่เป็นที่พึ่งอันประเสริฐเสมอ ไม่ว่าคราใดลูกมีสุขหรือทุกข์ เพราะแผ่นดินหนักแน่น สัตวโลกจึงอบอุ่นกายใจ เพราะแม่ไม่เป็นพิษเป็นภัย ลูกๆ จึงภูมิใจในแม่ของตน

แผ่นดินเปลี่ยนโทษให้เป็นคุณ อธิบายว่า โทษกับคุณเป็นของคู่กัน คุณกับโทษเป็นเพื่อนเล่นกัน ผลัดกันแพ้ชนะ บางทีโทษก็ชนะคุณ แล้วเปลี่ยนเป็นคุณชนะโทษ แผ่นดินมีหน้าที่อย่างเดียว คือเปลี่ยนโทษให้เป็นคุณ เปลี่ยนสิ่งที่ไร้ประโยชน์ให้มีประโยชน์ เปลี่ยนขยะให้เป็นปุ๋ย เปลี่ยนสิ่งโสโครกเน่าเหม็นให้กลมกลืนกับธรรมชาติ

แผ่นดินไม่เคยให้โทษใคร เหมือนแม่ไม่เคยคิดร้ายต่อลูกของตนเอง ดวงใจของแม่ที่มีความรักต่อลูกเช่นใด ดวงใจของแผ่นดินที่มีต่อสัตวโลกก็ฉันนั้น

แผ่นดินเป็นบ่อเกิดแห่งชีวิตและรัตนชาติ อธิบายว่า สิ่งมีค่าสูงสุดคือชีวิต ได้ชีวิตมาก่อนจึงได้สิ่งอื่นตามมา เพราะมีชีวิต ทรัพย์สินสมบัติและอริยทรัพย์จึงตามมา ชีวิตคือต้นทุนของทรัพย์สินทุกอย่าง

สิ่งทั้งหลายที่มาภายหลังชีวิตที่เกิดมาแล้วคือกำไร แม้จะสูญเสียทุกอย่างไป แต่นั่นเป็นเพียงกำไรสูญหาย ตราบใดที่ชีวิตยังอยู่ เมื่อใดสิ้นชีวิตไป เมื่อนั้นชื่อว่าขาดทุน แม้จะมีกำไรสิ่งใดมากมายหลงเหลืออยู่ก็ตาม แผ่นดินให้ชีวิตสัตวโลกเหมือนแม่ให้กำเนิดชีวิตแก่ลูก

ไร้ชีวิตก็ชื่อว่าไร้ต้นทุน ชีวิตเริ่มก่อตัวที่ความเป็นแม่ แม่เป็นรัตนชาติของชีวิตของลูกทุกคน เหมือนแผ่นดินเป็นรัตนชาติของสัตวโลกทุกเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน

แผ่นดินเป็นที่รองรับสิ่งสกปรกโสโครกทุกชนิด อธิบายว่า หากคิดดูให้ดีเราคงเห็นตรงกันว่า สิ่งที่เราทิ้งลงบนแผ่นดิน ทิ้งลงในน้ำไม่มีอะไรสะอาดบริสุทธิ์ มีแต่สิ่งสกปรกโสโครก เน่าเหม็นทั้งนั้น จะมีสิ่งใดรองรับความสกปรกโสโครกได้ดีเท่ามือน้อยๆ ของแม่คงไม่มี

ความสกปรกที่ออกจากร่างกายของลูกรัก แทนที่แม่จะเบื่อหน่าย แต่กลับเป็นความสุข เป็นความน่ารัก แม่ไม่เคยรังเกียจ ไม่เคยเบือนหน้าหนี แม่เป็นผ้าขี้ริ้ว เช็ด ถู ซัก ล้าง อย่างเป็นสุข

แผ่นดินก็เช่นกัน รองรับสิ่งสกปรกโสโครกทุกชนิดได้อย่างเป็นสุข และเปลี่ยนสภาพความสกปรกให้เป็นความสะอาดน่าใช้สอย เราจะเห็นได้ว่าเมื่อเทสิ่งสกปรกเหม็นเน่าใดๆ ลงไปบนดิน สุดท้าย สิ่งนั้นก็จะกลายเป็นของดีมีคุณค่า แม่ของเราเองก็มีชีวิตเป็นดิน ทุกข์ยากลำบากใดๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต แม่ซึมซับรับไว้หมด แล้วแม่ก็จะกลั่นกรองออกเป็นสิ่งที่ดีให้ลูก ก่อนที่ลูกจะได้สัมผัสกับอารมณ์ใดๆ แม่จะต้องแน่ใจว่าไม่ก่อทุกข์เวรภัยให้เกิดมีแก่ลูก

น่าอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นคือ แม่สามารถกลั่นเลือดออกมาเป็นน้ำนมให้ลูกได้ดื่มกินเลี้ยงชีวิต เราจึงควรตระหนักคุณค่าของแม่ให้ยิ่งใหญ่เท่ากับคุณของแผ่นดิน

แผ่นดินแบกรับน้ำหนักโดยไม่ปริปากบ่น อธิบายว่า การที่แม่ไม่ปริปากบ่นไม่ว่าสุขหรือทุกข์ ในบางครั้งมิได้หมายความว่าแผ่นดินไร้หัวใจ ไม่ทุกข์ไม่ร้อน แต่เพราะทำไม่ได้ ชีวิตแม่ก็เช่นกัน มีหลายอย่างที่แม่พูดไม่ได้ บ่นไม่ได้ ยอมทุกอย่างเพื่อให้ลูกยังคงเป็นลูก แผ่นดินจึงยอมทุกอย่างเพื่อให้สัตวโลกยังคงเป็นสัตวโลก ที่อิงแอบแนบร่างอาศัยผืนแผ่นดินนี้อยู่ได้อย่างสงบสุข

ความหนักหน่วงของสิ่งทั้งหลายที่วางบนดิน ก็ไม่ต่างอะไรกับความหนักแน่นในใจที่พ่อแม่ได้รับจากลูก หากไม่เข้าใจพ่อแม่ การที่ไม่ปริปากบ่น จึงหมายถึงความรักและการปริปากสั่งสอน ก็หมายถึงความห่วงใยไม่มีสิ่งอื่นใดมากกว่านี้

เราจึงควรถนอมรักษาแผ่นดิน ปลูกเลือดรักชาติ รักแผ่นดินให้เกิดขึ้นในดวงใจของคนทุกคน เหมือนกับปลูกความรักต่อพ่อแม่ลงไปในสายเลือดของลูกทุกคน

วิธีปลูกเลือดรักแผ่นดินง่ายๆ คือการปลูกมโนธรรมสำนึก โดยไม่ขุดเจาะชอนไชแผ่นดิน เอาแต่แสวงหาผลประโยชน์ โดยไม่คิดทำนุบำรุง เช่น ไม่ตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งทำให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ เราต้องช่วยกันรักษาป่าไม้บนผืนแผ่นดินไว้ด้วยชีวิต เพราะร่มเงาของป่าไม้คือรากแก้วของแผ่นดิน เหมือนกับชีวิตของแม่ที่เป็นรากแก้วของลูกทุกๆ คน

"รักแม่... ต้องรักแผ่นดิน
บำรุงแม่... อย่าลืมบำรุงแผ่นดิน
เช็ดน้ำตาแม่... อย่าลืมเช็ดน้ำตาของแผ่นดิน
เลี้ยงดูแม่ เป็นหน้าที่ของลูกทุกคน
การรักษาแผ่นดิน เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน"

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็น "แม่" ตามนัยแห่งพระธรรมเทศนาที่รับพระราชทานถวายวิสัชนา ทรงสมบูรณ์ด้วยพระคุณธรรมความดีงามของสัมมาปฏิบัติ สมบูรณ์ด้วยศีล ๕ สมบูรณ์ด้วยทศพิธราชธรรม ๑๐ ราชสังคหวัตถุธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ และอินทรีย์ ๕ เป็นต้น มีพระราชศรัทธาขวนขวายในพระพุทธศาสนา มีพระปรีชาสามารถในกิจการทั้งทางโลกทางธรรม มีพระเมตตาพระกรุณาเผื่อแผ่เกื้อกูล ทรงรับสนองพระราชกิจน้อยใหญ่ อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชน ต่างพระเนตรพระกรรณแห่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ด้วยพระขันติและพระวิริยะอันใหญ่หลวง แม้เทพยดาก็ชื่นชม ถึงพระพรหมก็สรรเสริญ แม้ในโลกนี้ ครั้นเมื่อสิ้นพระชนม์ไปยังโลกหน้า ก็รื่นเริงบันเทิงใจในสรวงสวรรค์

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ โสสะมูลนิธิแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารไทย เป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายกัลปนาผล เป็นปัตตานุโมทนามัย จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิผลอำนวยวิบากสมบัติ อิฏฐวิบูลย์มนุญผล แด่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ โดยฐานะนิยมสมตามเจตนาปรารภ ที่คณะเจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศถวายในครั้งนี้ จงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในมาตุภูมิกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา พรหมวิหารธรรมกถา
ถวายในการที่ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
บำเพ็ญกุศลพระราชทานศพ คุณหญิงศรีสุพรรณา เกษมสันต์ ณ อยุธยา
ณ ศาลาบำเพ็ญกุศลวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร
วันอังคาร ที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

พฺรหฺมมาติ มาตาปิตโรติติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในพรหมวิหารธรรมกถา ฉลองศรัทธา ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่กุศลจริยาทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานศพ คุณหญิงศรีสุพรรณา เกษมสันต์ ณ อยุธยา เป็นส่วนบูชาธรรมพลีปัจโจปการกิจ ตามวิสัยแห่งสัตบุรุษพุทธมามกบัณฑิต อันจะพึงกระทำ เป็นส่วนชอบ ตามระบอบวิถีทางแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระดำรัสตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งมคธรัฐ ความตอนหนึ่งว่า

อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ.

ความว่า เมื่อบุคคลมาระลึกถึงคุณที่ท่านผู้ล่วงลับดับสังขารไปแล้ว ได้กระทำไว้ในกาลก่อนว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้กระทำสิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นสหายของเรา ดังนี้แล้ว พึงบำเพ็ญกุศลทักษิณา กล่าวคือ กระทำบุญแล้วน้อมจิตอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

คุณหญิงศรีสุพรรณา เกษมสันต์ ณ อยุธยา ท.จ. อายุ ๔๙ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๐๒ เป็นบุตรีของ พลเรือโท สิทธิ์ นางภรณี สุรักขกะ เมื่อจบการศึกษา เจริญวัยเป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้สมรสกับ พันเอก หม่อมหลวงระวีวัฒน์ เกษมสันต์ ณ อยุธยา รองผู้อำนวยการสำนักงานวิจัย และพัฒนาการทหาร กองทัพบก ไม่มี

บุตรด้วยกัน ได้เข้าปฏิบัติงานที่กองราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๒๘ และบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนในพระองค์เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๓๙ ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียร เกิดประโยชน์แก่กิจการงานในกองงานราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ โดยได้ตามเสด็จ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเยี่ยมราษฎรตามภาคต่างๆ และปฏิบัติงานในหน้าที่ต่างๆ ในฐานะข้าราชการกองราชเลขานุการในพระองค์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และมีความสามารถพิเศษแสดงฟ้อนรำถวายในงานต่างๆ ตามพระราชเสาวนีย์ ในกาลต่อมาคุณหญิงได้ป่วยด้วยโรคเนื้องอกในสมองมาเป็นเวลานาน ทรงรับไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด ตั้งแต่แรกป่วยจนถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่........ พฤษภาคม ๒๕๕๑

คุณหญิงศรีสุพรรณา เกษมสันต์ ณ อยุธยา เป็นกุลสตรีที่มีคุณสมบัติพร้อมบริบูรณ์ท่านหนึ่ง เป็นผู้มีปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญอันได้กระทำไว้ในปางก่อน มีรูปงดงาม มีกิริยามารยาทเรียบร้อย ได้สมรสกับนายทหาร เป็นสามีที่ดีเป็นผู้มีบุญได้ร่วมในสกุลเกษมสันต์ อันเป็นราชสกุลพระราชทาน เป็นสกุลสัมมาทิฐิเป็นพุทธมามิกา นับถือพระพุทธศาสนา มีศรัทธาปสาทะในพระรัตนตรัย มีหลักธรรมที่เป็นศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ประคับประคองตนไว้โดยชอบ ประกอบแต่คุณงามความดีเสมอมา เป็นธิดาที่ดีของมารดาบิดา มีความกตัญญูกตเวที มีอัธยาศัยเรียบร้อย มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความคิดริเริ่มที่ดี รู้จักใช้สติปัญญาให้เป็นประโยชน์ได้รับการอบรมสั่งสอนให้ดำรงตนเป็นพลเมืองที่มีเกียรติในสังคม ได้รับสนองพระราชกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ปฏิบัติกิจการต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามตลอดมา

ณ โอกาสนี้จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา พระธรรมเทศนาพรหมวิหารธรรมกถา ซึ่งได้ยกขึ้นไว้เป็นบทนิเขปเบื้องต้น แปลความว่า มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ (เลี้ยงดู) บุตรของตน พระตถาคตกล่าวว่าเป็นพระพรหม เป็นบุรพาจารย์ และเป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดาทั้งหลาย ดังนี้

โดยเนื้อความแห่งพระพุทธภาษิต สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องมารดาว่าเป็นอภิปูชนียบุคคล คือเป็นพระพรหมของบุตรธิดา พระพรหมมีธรรมะคือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นเครื่องอาศัย และเป็นองค์คุณ

เครื่องดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ ๔ ประการที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม ซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลาย ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นนิยยานิกธรรม ธรรมะที่ทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากทุกข์ พรหมวิหารธรรมก็เป็นนิยยานิกธรรมหมวดหนึ่ง คือเป็นหลักธรรมที่บุคคลประพฤติปฏิบัติได้ประสบกับความสุขที่แท้จริง และทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสูงเสมอด้วยพระพรหม คือมีใจปราศจากพยาบาท ความมุ่งร้ายผู้อื่นไม่มีจิตริษยาอาฆาตมาดร้าย ปราศจากปฏิฆะเครื่องขุ่นข้องใจใดๆ ทั้งสิ้น

พรหมวิหารธรรมข้อที่ว่าด้วยเมตตา ความตั้งใจปรารถนาให้คนและสัตว์ทั้งหลายมีสุข เป็นหลักธรรมที่สำคัญ คือมีใจที่เต็มเปี่ยมด้วยเมตตาธรรม มีเมตตาธรรมเป็นปุเรจาริก มีน้ำใจกว้างขวาง ช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ให้ได้รับความสุข ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ผู้ค้ำจุนโลก สมด้วยภาษิตที่ว่า โลโก ปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก ดังนี้

เมตตาเป็นมนุษยธรรม คนมีเมตตาเป็นคนมีจิตใจสูง ไม่มีความโหดร้าย ไม่มีความอาฆาตพยาบาท ไม่มีจิตอิจฉาริษยาใคร ไม่เอารัดเอาเปรียบใคร เป็นคนซื่อตรงทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นคนมีปากกับใจตรงกัน ชาวไทยโดยทั่วไปเป็นคนมีมนุษยธรรม เห็นคนตกทุกข์ได้ยากก็ให้ความช่วยเหลือด้วยปัจจัย ๔ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย ยารักษาโรค เห็นคนต่างชาติพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน เพราะถูกข้าศึกรุกรานหลบหนีภัยมา ก็ให้ความช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เพราะมีใจดี มีมนุษยธรรม เมืองไทยจึงได้รับการยกย่องสรรเสริญไปทั่วโลก ว่าเป็นประเทศที่มีมนุษยธรรมแห่งหนึ่งของโลก เพราะประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน และมีคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่สำคัญอย่างยิ่ง ว่าด้วยหมวดธรรมเรื่องเมตตา เมตตาจึงเป็นหลักธรรมคำสอนที่สร้างสังคมให้มีความสุข เมตตาเป็นสาราณียธรรม คือเป็นเครื่องให้ระลึกนึกถึงกัน จะทำจะพูดจะคิดในเรื่องอะไร ก็ไม่ขัดแย้งกัน โดยอาศัยหลักสามัคคี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนหมู่มาก ให้โน้มน้าวเข้าหากัน ไม่แก่งแย่งกัน ด้วยการกระทำด้วยความคิด และด้วยความเห็น อันที่จริงแล้ว สามัคคีนั้นเป็นธรรมะของชนหมู่มาก มิใช่ธรรมะของคนผู้เดียว หมู่ชนที่มีสามัคคีย่อมประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง หมู่ชนที่ปราศจากความสามัคคีก็ย่อมถึงซึ่งความเสื่อมความหายนะ ข้อนี้ทำให้สันนิษฐานว่าสามัคคีถ้าไม่มีเมตตาพรหมวิหารธรรมเป็นเครื่องอุ้มชู คือเป็นแกนในแล้ว จักง่อนแง่นไม่มั่นคง ส่วนสามัคคีที่มีเมตตาเป็นเครื่องอุปการะคอยสนับสนุน จักแน่นหนาถาวร

เท่ากับโลหะธาตุบางชนิด คือแร่ทองแดง แร่เงิน แร่ทองคำ หลอมลงในเบ้าอันเดียวกันแล้วเทลงในแม่พิมพ์อันเดียวกัน ยากนักที่จะทุบต่อยให้แตกจากกันได้ ดังนั้นหมู่คณะที่มุ่งความมั่นคง จึงควรอบรมเมตตาธรรมให้เป็นแกนของสามัคคีไว้ จะได้ไม่แตกสลายพินาศไป ซึ่งมีนิทัศนอุทาหรณ์อุปมาอุปไมย ชี้ให้เห็นได้คือเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีผู้เป็นเจ้าครองนครแห่งกรุงไพสาลีแคว้นวัชชี มีลัทธิการปกครองแคว้นโดยสามัคคีธรรม แม้จะเป็นแคว้นเล็กก็ยังรักษาความเป็นเอกราช คือความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ผู้ครองนครไว้ได้ตลอดกาลยาวนาน ทั้งนี้ก็เพราะนครแห่งนี้มีสามัคคีธรรมเป็นเหตุโดยแท้ พระเจ้าอาชาตศัตรูผู้ทรงผ่านพิภพแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธเป็นแคว้นที่มีอำนาจ ได้กรีฑาทัพเข้าย่ำยีบุกรุกบ้านเมืองของกษัตริย์ลิจฉวีหลายครั้งก็ไม่สามารถที่จะทำลายหรือเข้ายึดครองนครกรุงไพสาลีไว้ได้ เหตุเพราะประชาชนของนครนั้นมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ภายหลังพระเจ้าอชาตศัตรูได้วางแผนการจัดส่งวัสสการพราหมณ์ผู้เป็นมหาอำมาตย์ เป็นคนเจ้าเล่ห์เพทุบาย ไปทำการยุยงเหล่าลิจฉวีกษัตริย์ ด้วยอุบายให้แตกความสามัคคี เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีเต้มต่ำกว่า ก็พากันหลงกโลบายของวัสสการพราหมณ์ สามัคคีอันเป็นหลักสำคัญของการปกครองก็แตกหักพังพินาศออกเป็นส่วนๆ ไม่มีทางที่จะประสานกันเข้าให้สนิทได้ดังเดิม พระเจ้าอชาตศัตรู จอมมคธรัฐทรงทราบแล้ว ได้ยกทัพไปปราบ ก็ยึดนครได้โดยง่ายดายที่เป็นเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า กษัตริย์ลิจฉวีเกิดแตกสามัคคี จึงเสียความเป็นเอกราช ก็เพราะต่างพากันไม่มีแกน คือสามัคคีธรรม ขาดเมตตาพรหมวิหารธรรมเป็นคุณเครื่องสมานให้สนิทสนมกลมเกลียวกันนั่นเองเป็นเหตุ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงอานิสงส์แห่งการเจริญเมตตาพรหมวิหารธรรมว่า เป็นคุณธรรมเครื่องค้ำจุนโลก ๑๑ ประการ คือ หลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของพวกมนุษย์และอมนุษย์ เทพยดาทั้งหลายย่อมอภิบาลรักษา ไฟหรือยาพิษหรือศาสตราก็ทำอันตรายไม่ได้ จิตย่อมตั้งมั่นโดยเร็ว สีหน้าย่อมเบิกบานผ่องใส เป็นผู้มีสติไม่หลงตาย เมื่อยังไม่สำเร็จมรรคผลเป็นธรรมอย่างยิ่งในปัจจุบัน ย่อมบังเกิดในพรหมโลก ดังนี้

คุณหญิงศรีสุพรรณา เกษมสันต์ ณ อยุธยา เป็นกุลสตรีผู้มีจิตใจรักเคารพยึดมั่น และจงรักภักดีเทิดทูนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสุดชีวิต รับสนองพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทุกภารกิจ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้ปรากฏแก่คณะผู้ร่วมการงาน เป็นผู้มี

น้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คณะผู้ร่วมกิจการงานทั้งปวง ได้พยายามปฏิบัติงานที่ได้รับมอบด้วยกายและใจ เพื่อสนองราชภารกิจนั้นๆ ด้วยความวิริยอุตสาหะ ได้ตามเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปเยี่ยมประชาชนในถิ่นต่างๆ พร้อมกับนำข้อมูลที่ได้ตามเสด็จ นำมาวิเคราะห์วิจัยและเสนอแนวทางแก้ไข ทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติหลายข้อหลายประการ เป็นผลดีได้ประโยชน์แก่กองงานราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

คุณหญิงศรีสุพรรณา เกษมสันต์ ณ อยุธยา เป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยคุณสมบัติแห่งพรหมวิหารธรรม คือปฏิบัติบำเพ็ญตนอยู่ในหลักคำสอนแห่งเมตตาธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครบถ้วนบริบูรณ์ เป็นผู้มีคุณลักษณะ มีคุณภาพแห่งชีวิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ดำเนินชีวิตที่เป็นไปอย่างปกติสุข มีชีวิตที่สุขสบายตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แม้จะมีโรคาพยาธิเข้ามาเบียดเบียน ก็อดกลั้นอดทนต่อสู้กับโรคาพยาธิภัยนั้น ด้วยหลักธรรมะโอสถบำบัด จึงมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีสติที่ตั้งมั่นต่อสู้กับโรคภัยที่เกิดมีขึ้น จึงเป็นผู้มีสุขภาพชีวิตที่ดีคนหนึ่ง เป็นผู้มีจิตยึดมั่นในคุณแห่งพระรัตนตรัยที่มั่นคง สมตามนัยแห่งพระธรรมเทศนาที่ได้ถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจพระราชกุศลบุญราศี ทักษิณานุปทานกิจที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญพระราชทานนี้ จึงเป็นปัตตานุโมทนามัย จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิผลอำนวยวิบากสมบัติ อิฏฐวิบูลย์มนุญผล แด่คุณหญิงศรีสุพรรณา เกษมสันต์ ณ อยุธยา โดยฐานะนิยมสมตามเจตนาปรารภที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทาน จงทุกประการ

รับพระราชทาน ถวายวิสัชนา พระธรรมเทศนาในพรหมวิหารธรรม ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา ภูมิสิริมังคลกถา
ในวโรกาสที่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชา
ณ วัดไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
วันพฤหัสบดี ที่ ๑๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อกฺโกธนสฺส วิชิเต ฐิตธมฺมสฺส ราชิโน
สุขํ มนุสฺสา อาเสถ สีตจฺฉายาย สํฆเรติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในภูมิสิริมังคลกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในมงคลสมัยวันอาสาฬหบูชา ด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในโอกาสวันอาสาฬหบูชา มีพระราชประสงค์ที่จะให้พสกนิกรชาวไทยดำรงอยู่อย่างสวัสดีมีสุข นำหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นอภิมหาอุบาสิกา ที่เป็นหลักชัยอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา เป็นที่ปรากฏแจ้งชัดว่า ทรงพระราชศรัทธายิ่งนักในพระพุทธศาสนา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานความอุปถัมภ์บำรุงวัดวาอาราม และพระภิกษุสามเณรด้วยปัจจัยสี่อย่างดีเสมอมา แสดงถึงพระคุณแห่งพระเมตตาธรรมที่เปี่ยมล้นอยู่ในพระราชหฤทัยอันงดงามพร้อมทุกประการ ทรงพระราชศรัทธามั่นในพระรัตนตรัย ทรงสั่งสมบุญกุศลเป็นนิตย์ เต็มตามพระสติปัญญาสามารถ ขณะเดียวกันทรงประกอบพร้อมด้วยพระสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ พระสัมมาปัญญาอันชอบ คือทรงมีเหตุผลที่เป็นไปตามธรรมคือความถูกต้อง จริงแท้

วันนี้เป็นดิถีสำคัญวันอาสาฬหบูชา เนื่องด้วยเป็น “วันแรก” ที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา กล่าวคือ

๑. เป็นวันแรกที่พระพุทธองค์ทรงประกาศพระพุทธศาสนา

๒. เป็นวันแรกที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา (เทศน์กัณฑ์แรก) เนื้อหาว่าด้วยทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่นำไปสู่การบรรลุพระนิพพาน

๓. เป็นวันแรกที่พระอริยสงฆ์เกิดขึ้นในโลก คือพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้บรรลุโสดาบัตติผลแล้วทูลขอบวชเป็นพระสาวกรูปแรกที่เป็นประจักษ์พยานในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๔. เป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยสมบูรณ์ กล่าวคือ พระพุทธรัตนะเกิดขึ้นในวันวิสาขบูชา โดยการประสูติและตรัสรู้ของพระพุทธองค์ พระธรรมรัตนะเกิดขึ้นในวันมาฆบูชาเช่นเดียวกัน และพระสังฆรัตนะเกิดขึ้นในวันอาสาฬหบูชา โดยการได้บรรลุธรรมและการอุปสมบทของพระอัญญาโกณฑัญญะ

๕. ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในบรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ประกาศให้มีการบูชาพิเศษในวันอาสาฬหบูชา และถือปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน

ณ โอกาสนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาภูมิสิริมังคลกถา พรรณนาพระธรรมที่เป็นฐานแห่งความเป็นสิริมงคลของชีวิต สมด้วยพระคาถาธรรมภาษิตที่รับพระราชทานยกเป็นบทอุเทศแปลความว่า

“ในแว่นแคว้นของพระราชาผู้มีเมตตา มีธรรมะที่มั่นคง ประชาชนทุกหมู่เหล่าจะนอนเป็นสุข เหมือนอยู่ในบ้านของตนที่มีร่มเงาอันเย็นสบาย” ดังนี้

เมตตาธรรมเป็นธรรมะค้ำจุนโลก คนมีเมตตาเป็นคนมีเสน่ห์ เมตตาธรรมเป็นสิริมงคลของชีวิต ผู้ใดอยากมีชีวิตมีเสน่ห์ ก็พึงเจริญเมตตาเถิด เมตตาธรรมเป็นบ่อเกิดแห่งความเคารพรักและภักดี เมตตาธรรมเป็นบ่อเกิดแห่งความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม ไร้เมตตาก็ไร้ความจงรักภักดี ไร้เมตตาก็ไร้ความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม

เมตตานั้น ท่านเปรียบเหมือนกับน้ำเพราะเย็น ทำให้เกิดอาการเย็น ทำให้มีความชุ่มชื่น ทำให้มีความเบิกบาน ไม่รุ่มร้อน เพราะเมตตาตรงกันข้ามกับโทสะ

ถ้าหากว่าเป็นโทสะ ก็กลายเป็นเรื่องรุ่มร้อน แต่เมตตานั้น กลายเป็นความชุ่มชื่น กลายเป็นความร่มเย็น เป็นที่อบอุ่นกายใจ

อานุภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของเมตตาธรรมนี้ ขอรับพระราชทานนำเรื่องช้างนาหาคิรี มาถวายวิสัชนาพอเป็นข้อเตือนใจของชาวพุทธในวันอาสาฬหบูชา

ในสมัยพุทธกาลมีช้างชื่อนาหาคิรีเชือกหนึ่ง เป็นช้างเชือกสำคัญ และมีความดุร้ายมาก ช้างเชือกนี้เป็นช้างหลวง พระเทวทัตมีความไม่พอใจต่อพระพุทธเจ้า อย่างที่ทราบกันโดยทั่วๆ ไป คิดจะปลงพระชนม์ชีพทำลายล้างผลาญชื่อเสียงเกียรติคุณ โดยประการต่างๆ แล้วผลที่สุดก็มีอยู่ครั้งหนึ่งพระเทวทัตได้ไปตกลงกับนายควาญช้าง ให้นายควาญช้างไปปล่อยช้างนาหาคิรีออกมาในเวลาพระพุทธองค์เสด็จออกบิณฑบาต เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกบิณฑบาต นายควาญช้างก็ปล่อยช้างนาหาคิรีตกมันเมามัน ช้างเมามัน ก็คือช้างที่คึกคักจะทำอะไรต่ออะไรทุกอย่างได้ พระเทวทัตมีเป้าหมายที่จะประหัตประหารพระพุทธเจ้า โดยให้ช้างเชือกนั้นแล่นไปแทงพระพุทธเจ้าให้ตาย

พระเทวทัตคิดการใหญ่กับนายควาญช้าง นายควาญช้างคงจะรับสินบนจากพระเทวทัตอะไรทำนองนั้น ตกลงนายควาญช้างก็ทำตามคำสั่งของพระเทวทัต

พระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตอยู่กลางถนน มีพระอานนท์ติดตามไปด้วย เมื่อพระอานนท์เห็นช้างวิ่งรี่เข้ามา ก็จะเอาตัวเองเข้าไปป้องกันภัย คือยอมตายแทนพระพุทธเจ้า กราบทูลต่อพระพุทธเจ้าขอให้พระองค์ไปประทับด้านหลัง และยอมให้ช้างแทงตนเองก่อน อย่าให้ช้างเข้าประชิดพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า อานนท์เอ๋ย เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่หน้าที่ของพระอานนท์ ขอให้หลบเข้ามาอยู่ข้างหลัง ซึ่งพระอานนท์ก็ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้ารับสั่ง ช้างเชือกนั้นก็วิ่งรี่เข้ามาใกล้พระพุทธเจ้า พอช้างมาถึง แทนที่ช้างจะทิ่มแทงพระพุทธเจ้า ช้างก็หมอบ เรียกว่า เทา ช้างเทา ช้างหมอบลง คือหมอบเทาลงเบื้องหน้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเอาพระหัตถ์เบื้องขวาลูบที่ตะพองช้าง ช้างนาหาคิรีก็หมอบอยู่ใกล้เบื้องพระบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง ไม่ได้ทำร้ายไม่ทำอันตรายแก่พระพุทธเจ้าแต่ประการใดเลย ตามเรื่องที่พระอรรถกถาจารย์บันทึกไว้ "พระพุทธชัยมงคลคาถา คือบทพาหุง ข้อที่ ๓ บทว่า นาหาคิริง คชวรํ อติมตฺตภูตํ เป็นต้น แปลความว่า ปางเมื่อพญาช้างนาหาคิริง ซึ่งกำลังเมามันเต็มที่

ดุร้ายนัก แปร๋แปร๋นแล่นเข้ามาราวกับไฟไหม้ป่า หรือเสมือนจักราวุธอันร้ายแรง พระจอมมุนีทรงใช้วิธีรดด้วยน้ำพระทัยแห่งเมตตาธรรม ได้ชัยชนะด้วยเดชแห่งองค์พระผู้พิชิตช้างนั้น ขอชัยมงคลจงมีแก่ท่าน ดังนี้” พระพุทธเจ้าทรงชนะช้างนาฬาคิรีด้วยน้ำพระทัยแห่งพระเมตตาธรรม ดังนี้

โดยธรรมชาติผู้ใหญ่พึงแสดงเมตตาธรรมต่อผู้น้อย ผู้น้อยก็พึงแสดงความภักดีต่อผู้ใหญ่ ประเทศชาติบ้านเมือง เรียกร้องหาคนซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม แต่ปัญหาของคนกลับมืดบอดต่อสิ่งที่เรียกร้อง เพราะต่างฝ่ายต่างก็ไม่มีเมตตาธรรมต่อกัน ทุกครั้งที่ทำกิจการใดๆ หากขาดเมตตาธรรมต่อกัน สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสูญเสีย

ถ้าต้องการปลูกฝังความรัก ความสามัคคีของคนในชาติ ก็พึงปลูกเมตตาธรรมให้เกิดมีขึ้นในใจก่อน การเรียกร้องผลโดยไม่สร้างเหตุดี ความรักความสามัคคีก็จะไม่สัมฤทธิผล

เมตตาธรรมเป็นธรรมะที่ไม่แบ่งฝ่าย ไม่แยกพวก หากแต่เป็นธรรมที่ยุติด้วยธรรม คือยุติลงอย่างเป็นธรรมชาติ หมายความว่า การปลูกฝังเมตตาธรรมนี้ต้องปลูกฝังกันตั้งแต่อยู่ในครรภ์ แบเบาะ เยาว์วัย จึงจะได้ผล ถูกผิด สอนได้เมื่อวัยหนุ่มสาว แต่ดีชั่ว บาป บุญ คุณโทษ ต้องปลูกฝังตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา โดยมารดาเป็นผู้ปลูกจิตสำนึกที่ดีแกบุตรในครรภ์

เมตตาธรรมเป็นสำนึกที่ดี ต้องสร้างแลบ่มเพาะลงไปในสายเลือด ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา เมตตาธรรมไม่ได้เกิดตามหลักวิชา ทฤษฎี หรือตำราใดๆ เมตตาธรรมไม่อาจเกิดขึ้นได้เพียงเพราะทฤษฎีที่สวยหรู ที่มนุษย์ช่วยกันคิดขึ้นมา แต่เมตตาธรรมเป็นความดีที่เกิดจากสายเลือด

สำนึกดีใดๆ ที่เกิดจากสายเลือด เป็นสำนึกแห่งธรรมะที่มั่นคง แต่สำนึกใดที่สักแต่ว่าบัญญัติเป็นอักษร สำนึกนั้นจะไร้ผลการปฏิบัติจริง เพราะธรรมชาติของมนุษย์ จะมีความรู้สึกขัดแย้งต่อบทบัญญัติต่างๆ ที่มนุษย์เขียนขึ้น เพราะมนุษย์มีรักมีชัง มีพวกมีพ้อง จึงตีความอักษรที่บัญญัติขึ้นตามกิเลสของตน ตรงกันข้าม สิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใต้สำนึก ถึงไม่มีตัวอักษร จะมีแต่ความศักดิ์สิทธิ์และยิ่งใหญ่ข้ามพ้นกาลเวลา

ด้วยเหตุนี้ เมตตาแห่งสังคม จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้เพียงเพราะถ้อยคำสวยหรูที่มวลมนุษย์พยายามบัญญัติไว้ หากแต่เกิดขึ้นได้จากการอบรม บ่มเพาะ ปลูกฝังอย่างละมุนละไมลงไปที่นิสัยใจคอ กิริยามารยาท และชาติตระกูล ความดีต้องเกิดจากสายเลือด คนดีต้องมีสายเลือดแห่งความภาคภูมิใจในเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ยศศักดิ์ วงศ์ตระกูลของตน

มนุษย์ทุกวันนี้ แสวงหาความเป็นสิริมงคลจากสิ่งภายนอก มิใช่จากความดีที่ตนได้กระทำ แม้ทำดีแล้ว ก็ขาดความมั่นใจในความดีที่ทำ เพราะเวลานี้ แม้แต่คำว่าดี คำว่าถูกต้อง ก็อาจถูกแปลความให้เข้าข้างตนไปคนละแบบ เพื่อความปลอดภัย มนุษย์จึงแสวงหาความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตไว้ก่อน

แม้บุคคลที่ทำความชั่วเอง ถึงจะรู้ว่าสิ่งที่ทำเป็นความชั่ว แต่ก็ต้องการความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตเช่นกัน เพราะเขาไม่เชื่อมั่นในความยุติธรรม ไม่เชื่อกฎแห่งกรรมทั้งจากมนุษย์และจากกฎของธรรมชาติ หากแต่เชื่อว่าความชั่วที่ทำลงไป เมื่อสะเดาะเคราะห์ หรือแก้บนแล้ว ความชั่วก็จะหมดไป พวกเขาจึงชอบฝากชีวิตไว้กับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดลบันดาล

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องปลูกจิตสำนึกของคนในชาติ ให้มีเมตตาธรรมให้มั่นคงในธรรมะ ไม่ทอดทิ้งเมตตาธรรม ที่เป็นหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตรัสไว้ว่า “โลโกปตฺถมฺภิกาเมตฺตา เมตตาเป็นธรรมะที่คุ้มครองโลก” ฉะนั้น การปลูกจิตสำนึกนี้ แม้จะเป็นการยาก แต่ก็เป็นงานที่คุ้มค่าที่มนุษย์ต้องใช้เวลานับเป็นพันๆ ปี จึงจะเห็นผล

การปลูกจิตสำนึก ไม่อาจสร้างได้ด้วยตัวอักษร หรือบทบัญญัติ เช่น กตัญญูกตเวที ที่บุคคลรู้บุญคุณของผู้กระทำแล้วปฏิการตอบ คือแทนคุณแผ่นดิน แทนคุณศาสนา แทนคุณกษัตรา และแทนค่าน้ำนม

คำพูดสั้นๆ เหล่านี้ จะมีความหมายก็ต่อเมื่อลงมือปลูกฝัง ด้วยการใช้เวลาตลอดอายุขัยหรืออาจจะต้องใช้เวลาที่ยาวนานนับร้อยปีพันปี ผ่านสายเลือดของชนชั้นแต่ละยุคแต่ละสมัย ผ่านคำสอนของศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ ทั้งมารดาบิดา และคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

มนุษย์ทุกรูปทุกนาม อาจคิดว่า เมื่อเขียนเป็นตัวหนังสือแล้ว ก็น่าจะเพียงพอ เช่น คนไทยต้องรักชาติ รักแผ่นดิน แม้จะเขียนไว้สวยหรูสักเพียงใด แต่ถ้าขาดแรงบันดาลใจ และขาดการบ่มเพาะ ก็ไม่อาจสร้างจิตสำนึกที่ดีขึ้นมาได้ แม้หลักกฎหมายก็เช่นกัน หากสำนึกของมนุษย์ในเรื่องกฎแห่งกรรมไม่มีเสียแล้ว กฎหมายใดๆ กติกาของสังคมส่วนไหน ที่จะนำมาใช้ก็เป็นโมฆะทั้งสิ้น

อะไรคือแรงบันดาลใจของบุคคลผู้อยู่ในแผ่นดินไทย และอะไรคือแรงดลใจในการปลูกจิตสำนึกของคนในชาติ

คำตอบก็คือพระราชา หรือพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดิน ทรงเป็นผู้นำทางรัฐนั่นเอง ดังพุทธวจนะที่ว่า ราชา รฏฺฐสฺส ปญฺญาณํ พระราชาเป็นสง่าแห่งแว่นแคว้น สพฺเพสํ สุขเมตพฺพํ ขตฺติเยน ปชานตา ผู้ปกครองแผ่นดินมีปัญญาพึงแสวงหาความสุขเพื่อปวงประชา ดังนี้

คำว่าธรรมะ จึงเป็นคำที่มีความหมายยิ่งใหญ่เสมอ ไม่ว่ายุคใดสมัยใด หรือไม่ว่าสังคมใด หากผู้ใดไม่ชอบธรรมะ ผู้นั้นก็จะมีแต่ความเสื่อม บุคคลใดที่ชื่นชอบธรรมะ ผู้นั้นก็จะเจริญรุ่งเรือง อำนาจกับธรรมะเป็นของคู่กัน ธรรมะที่ไร้อำนาจยังคงเป็นธรรมะ แต่อำนาจที่ไร้ธรรมะ จะกลายเป็นอธรรมทันที

สำนึกเหล่านี้ ต้องสร้างขึ้นมาจากธรรมชาติ มิใช่เขียนเป็นตัวหนังสือ คำว่าธรรมชาติ ก็คือสภาพจิตที่เกิดจากความเป็นจริง เสมือนความรักที่พ่อแม่มีต่อลูก หญิงผู้หนึ่งตั้งครรภ์ รู้ว่าจะมีลูก หญิงผู้นั้นยังไม่เห็นหน้าลูก ว่าหน้าตาของลูกเป็นอย่างไร เกิดมาแล้วจะพิการใบ้บ้าบอดหนวกหรือไม่ไม่มีทางรู้ได้ พ่อแม่ก็ยังทุ่มเทความรักให้แก่ลูกผู้อยู่ในครรภ์ ทั้งๆ ที่ยังไม่เกิด นี่เป็นความรักที่บริสุทธิ์ เป็นรักแท้ไม่แปรผันแม้จะไม่เขียนเป็นตัวหนังสือบอกไว้ให้รัก ก็ทุ่มเทความรักและห่วงใยโดยไม่ต้องสงสัย และไม่มีอาการรังเกียจใดๆ ทั้งสิ้น

การแสดงความรักต่อประเทศชาติ และสถาบันหลักของแผ่นดินก็เช่นกัน ต้องสร้างความรักนั้น ให้เหมือนกับความรักที่พ่อแม่มีต่อลูก และที่ลูกมีต่อพ่อแม่

แผ่นดินเป็นเหมือนพ่อแม่ของมวลมนุษยชาติ แผ่นดินมีคุณลักษณะพิเศษที่สำคัญยิ่ง คือเป็นบ่อเกิดของชีวิต เป็นบ่อเกิดของรัตนชาติ เป็นที่รองรับสิ่งสกปรกโสโครก มีความนิ่ง หนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว สามารถเปลี่ยนโทษให้เป็นคุณ

ได้เสมอ เป็นผู้ให้ และยอมให้คนอยู่อาศัย ใช้ประโยชน์ขุดเจาะชอนไช แสวงหาผลประโยชน์ได้ตามสบาย

แผ่นดินมีคุณค่าที่ยิ่งใหญ่ แต่ก็น่าสงสารแผ่นดิน เพราะคนทุกวันนี้ แสดงความรักต่อแผ่นดินอย่างขาดเมตตาธรรม มนุษย์ชอบทำให้แผ่นดินต้องนอนร้องไห้ มนุษย์ชอบทำให้แผ่นดินต้องทุรนทุราย อยู่ไม่เป็นสุข ต้นไม้ ป่าไม้ แม่น้ำลำคลอง ที่เกิดทั้งโดยธรรมชาติ และมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เพื่อบูชาประดับประดาตกแต่งให้แผ่นดินร่มเย็น สวยสดงดงาม เพื่อเป็นที่ซึมซับน้ำโดยธรรมชาติเอาไว้ให้แผ่นดิน เพื่อเป็นสายน้ำ แหล่งน้ำ ให้มนุษย์ได้อาศัยใช้สอย แต่ได้ถูกมนุษย์ที่ใจร้ายทำลายระบบนิเวศวิทยา ตัดไม้ทำลายป่า สร้างสิ่งสกปรกในแม่น้ำลำคลอง ครั้นเมื่อฝนตกไม่มีคูคลอง ต้นไม้ใบหญ้าเก็บรักษาน้ำไว้ในแผ่นดิน เพื่อให้แผ่นดินชุ่มฉ่ำ เกิดน้ำท่วมไร่นา บ้านช่องห้องหอ เกิดความเสียหายมากมายสุดที่จะคณานับ น้ำที่ท่วมแผ่นดินเปรียบเสมือนน้ำตาของแผ่นดินต้องหลั่งไหล แผ่นดินไหวเปรียบเสมือนความทุรน-ทุรายของปฐพี

แผ่นดินเป็นสิ่งมีชีวิต การช่วยกันสร้างความเป็นสิริมงคล ให้เกิดบนแผ่นดินย่อมเป็นการสร้างความเป็นสิริมงคลต่อทุกชีวิต โดยไม่ต้องสงสัย

มนุษย์สนใจแต่ชีวิตของตนเอง ปล่อยปละละเลยชีวิตของแผ่นดิน พวกเขาพยายามแสวงหาความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตน แต่กลับไม่สนใจความเป็นสิริมงคลของแผ่นดิน เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่มีแรงและหมดกำลังที่จะบันดาลใจ ที่จะปลูกจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดี ให้เกิดมีขึ้นเพื่อประเทศชาติบ้านเมือง

ถึงเวลาแล้วที่ท่านทั้งหลาย จะได้ร่วมใจกันสร้างพลังบวกแห่งเมตตาธรรม เพื่อสร้างชาติโดยใช้หลักเมตตาเป็นธรรมาวุธ เพื่อสร้างโลกทั้งโลก ให้ร่มเย็นเป็นสุข พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญของโลก และจะเป็นศาสนาที่สังคมโลกหวังพึ่งเป็นอย่างมาก เพราะคำสอนทุกบรรทัดล้วนแล้วแต่สอนให้คนยุติการเบียดเบียน มิใช่ยุติการเบียดเบียนคนอื่นเท่านั้น แม้การเบียดเบียนตนเองก็ต้องยุติด้วย

มีอรรถาธิบายดังได้รับพระราชทานถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

บัดนี้ พระสงฆ์ผู้มาประชุมสันนิบาตในที่นี้ จักได้ประมวลจิตอธิษฐานถวายพระพรชัยมงคล

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ　　　　　อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ　　　　　อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรลุธรรมอันสูงสุดแล้ว ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส

เอตสฺส อานุภาเวน　　　　　กตปุญฺญสฺส เตชสา

ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้ และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลบารมีที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรงบำเพ็ญ ขออุปัทวันตรายอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าเกิดถูกต้องพ้องพาน จงบำราศไกล ขอความไม่มีโรคใดๆ ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์ทุกประการด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญาอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลย์สุขโสมนัสสวัสดิมงคล จงเกิดมี จงเป็นไปเป็นนิตย์แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้งสองพระองค์ พร้อมทั้งพระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศ์ กับทั้งคณะรัฐบาล มุขมนตรีเสวกามาตย์ ข้าราชการทุกหมู่เหล่า และพสกนิกรชาวไทยทั้งปวง

ขอพระสยามเทวาธิราช สมเด็จพระบูรพกษัตริยาธิราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชบูรพการี สยามรัฐิกเทวดาทั่วราชอาณาจักรไทย และอารักขเทพผู้อุปการะอภิบาล ได้โปรดทรงอภิบาลรักษา ด้วยอันนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบูลย์มนุญผล อันเป็นมงคลหิตานุหิตประโยชน์ และได้ป้องกันซึ่งสรรพโทษอย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ　　　　　สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ　　　　　สมฺปสาทนเจตโส

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในภูมิสิริมังคลกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา โอวาทปาฏิโมกข์กถา
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วันมาฆบูชา
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง
วันจันทร์ ที่ ๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๒

พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา พระธรรมเทศนา ในโอวาทปาฏิโมกข์กถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถานุโมทนา เนื่องในอภิลักขิตสมัยพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนา สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จบรมบพิตร สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามพระราชประเพณีประจำปี นำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูลที่ยิ่งใหญ่แก่อาณาจักรและพุทธจักร หาที่สุดมิได้

พระราชกุศลบุญราศี ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญโดยกำลังพระปัญญาบารมี และอัปปมาทธรรม ในอภิลักขิตสมัยมาฆบูชานี้ เป็นปฏิปทา ให้เกิดอิฏฐวิบุลมนุญผล คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ลาภ ยศ มิตรไมตรี เป็นไปโดยชอบ ต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้

บัดนี้ จักขอรับพระราชทาน ถวายวิสัชนาโอวาทปาฏิโมกข์ คือ หลักพระพุทธศาสนา ดิถีวันมาฆบูชา ที่เวียนมาบรรจบในวันอันเป็นมหามงคลนี้ เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต การประชุมครบองค์ ๔ คือ

๑. พระสงฆ์สาวกผู้เข้าประชุม มีจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์อยู่จบพรหมจรรย์ทั้งสิ้น

๒. พระสงฆ์สาวกเหล่านั้น ล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา ผู้ได้รับอุปสมบทจากสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกรูป

๓. พระสงฆ์สาวกเหล่านั้น มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย

๔. สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประทานพระบรมพุทโธวาท เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ คือ หัวใจของพระพุทธศาสนา

โอวาทปาฏิโมกข์ ที่เป็นพระบรมพุทโธวาท ย่อหัวใจพระพุทธศาสนา ที่เป็นหลักคำสอน มี ๓ ประการ พร้อมกับแสดงข้อธรรมที่สำคัญ คือข้อที่ว่าด้วยขันติ ความอดทน เป็นตปะอย่างยอดยิ่ง ท่านผู้รู้กล่าวว่า พระนิพพานเป็นธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา บรรพชิตผู้ฆ่าสัตว์อื่น ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

ข้อที่ทรงยกขันติ คือความอดทน ขึ้นตรัสนั้น แสดงให้เห็นว่า ศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นไปเพื่ออดทนต่อเย็นร้อน หิวกระหาย ทนต่อคำให้ร้ายใส่ความ ด่าว่า และทุกขเวทนาที่แรงกล้า ซึ่งเกิดแต่ความเจ็บไข้ได้ป่วย

ข้อที่ทรงสรรเสริญนิพพาน ว่าเป็นธรรมที่เป็นยอดนั้น แสดงให้เห็นว่า ผลแห่งการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาที่สูงยิ่งนั้น คือการระวังรักษาชีวิต มิให้ตัณหา คือความทะยานอยาก ผูกมัดรัดตรึงไว้

ข้อที่ทรงตรัสตำหนิบรรพชิตผู้ฆ่าสัตว์ ผู้เบียดเบียนสัตว์ ว่าไม่ใช่สมณะนั้น แสดงให้เห็นว่าศาสนธรรมของพระพุทธองค์ เป็นไปเพื่อมีเมตตา กรุณา ในหมู่มนุษย์และสัตว์ทั้งปวง ดังนี้

พระพุทธศาสนามีคำสอนที่แสดงธรรมชาติของจริงที่มีในโลก คือแสดงธรรมดาอันมีประจำอยู่ในโลกทุกเมื่อ ใครจะรู้จัก หรือไม่รู้จักก็ตาม ธรรมดาที่เป็นของประจำโลก ก็มีอยู่อย่างนั้นนั่นเอง ธรรมดานั้นแยกออกเป็น ๒ อย่างคือ หายนะธรรม หมายถึงธรรมฝ่ายเสื่อม ที่แสดงผลเป็นทุกข์ให้แก่ผู้ปฏิบัติ อย่างหนึ่ง วัฒนธรรม หมายถึงธรรมดาฝ่ายเจริญ ที่อำนวยผลเป็นสุขให้แก่ผู้ปฏิบัติ อย่างหนึ่ง ธรรมดาฝ่ายเสื่อมและธรรมดาฝ่ายเจริญที่กล่าวมานี้ เป็นสภาวธรรมฝ่ายโลกิยวิสัย

สำหรับคำสอนที่แสดงของจริงอันมีในระดับสูงกว่าโลก หรือเหนือโลกนั้น ก็คือธรรมที่เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน รวมเรียกว่าโลกุตรธรรม อันเป็นธรรมที่ข้ามพ้นจากโลก มีในระดับสูงกว่าโลกหรือเหนือโลก เป็นสภาวธรรมฝ่ายโลกุตรวิสัย

ของจริงทั้งส่วนโลกิยะ ทั้งส่วนโลกุตระ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นี้แล เรียกว่า เป็นพุทธศาสนา ผู้มุ่งของจริง พึงสำเหนียกให้รู้จัก ว่าอะไรเป็นศาสนาอันแท้จริง ทั้งนี้พึงสังเกตถ้อยคำที่คนบางหมู่บางพวกกล่าวว่า ผู้ชื่อโน้นได้เข้าบวชในศาสนา หรือสึกออกจากศาสนา ดังนี้ จึงเห็นว่า ผู้ที่กล่าวเช่นนี้กล่าวด้วยความสำคัญว่า วัดเป็นศาสนา แต่ความจริง วัดไม่ใช่ศาสนา ธรรมคือคำสอน วินัยคือคำสั่งของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเทียว เป็นศาสนา ผู้ปฏิบัติธรรมวินัย ชื่อว่าปฏิบัติศาสนา มีศาสนาอยู่ในตน อยู่ที่ไหนไปที่ไหน ก็ชื่อว่าอยู่ด้วยกัน ไปด้วยกันกับศาสนา การที่อยู่กับศาสนา เท่ากับอยู่ด้วยมิตรที่ดี มีแต่ความสงบสุขเป็นผล เพราะว่าพุทธศาสนาเป็นที่รวมคุณประโยชน์ ดุจห้องทะเลหลวง เป็นที่รวมแห่งแม่น้ำทั้งปวง

เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงประกอบไปด้วยพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ จึงทรงกำหนดหลักพระพุทธศาสนาไว้ ๓ ประการ ตามบทบาลีที่ได้อัญเชิญขึ้นไว้เป็นอุเทศข้างต้น แปลความว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การชำระจิตให้สะอาดผ่องใส หลัก ๓ อย่างนี้ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

มีอธิบายว่า บรรดาความชั่วความไม่ดีทั้งหลาย ให้บุคคลพึงงดเว้นไม่ควรกระทำ พยายามทำตนให้ห่างไกลจากบาปทั้งปวง อะไรที่เป็นความดี ความถูก ความชอบ ซึ่งทุกคนรู้อยู่แก่ใจตนเอง ท่านแนะนำให้บำเพ็ญให้เกิดให้มีขึ้นในตน บาปบุญคุณโทษ ความดีและความชั่ว จะเกิดจะมีขึ้น ก็เนื่องมาแต่จิตนี่แหละเป็นสำคัญ ถ้าจิตขุ่นมัวเศร้าหมอง ก็เป็นเหตุให้กระทำความชั่ว ถ้าจิตผ่องใสสะอาด ก็เป็นเหตุให้กระทำความดี พุทธศาสนา จึงสอนให้ทุกคนชำระจิตของตนให้ผ่องใสอยู่ทุกขณะ จึงจะชื่อว่าได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอน

ดังนั้น การที่บุคคลจะปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักคำสอน จึงควรกำหนดรู้กิจในทางพุทธศาสนาไว้ ๒ ประการ คือ ปหานกิจ เป็นกิจควรละเว้นจากกรรมอันเป็นบาป ที่เนื่องมาแต่หายนะธรรม คือธรรมฝ่ายเสื่อมอย่างหนึ่ง และภาวนากิจ เป็นกิจเจริญ กรรมอันเป็นกุศลที่เนื่องมาแต่วัฒนธรรม คือธรรมฝ่ายเจริญอย่างหนึ่ง กิจทั้ง ๒ อย่างนี้ มีประจำหลักพุทธศาสนาอยู่ทุกเมื่อ ใครจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ กิจดังกล่าวก็คงเป็นธรรมดาอยู่คู่กับโลก เป็นสัจธรรมที่เที่ยงแท้มาโดยตลอด

เมื่อพูดถึงโลกแล้ว ก็คือพูดถึงสังคมของปวงสัตว์นั่นเอง มนุษย์และสัตว์ทุกประเภทที่เกิดมาร่วมโลก ต่างมิได้นัดหมายกันไว้ก่อนเลย ต่างก็มีสิทธิเสรีที่จะมาเกิดได้ตามชอบใจ จะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน แล้วแต่วิบากสมบัติบุญกรรมที่ได้กระทำไว้ โลกนี้จึงเป็นโลกที่มีเสรีภาพเต็มที่ แต่เขาเหล่านั้นต่างก็จะมีพรรค มีสังคม มีอุดมการณ์ เฉพาะหมู่ของเขาเอง หากอุดมการณ์ของเขาไปขัดผลประโยชน์กันเข้า ก็จะมีการทะเลาะวิวาท หรือใช้กำลังเข้าประหัตประหาร ทุบตีซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะมนุษย์เรานี้ เป็นตัวการสำคัญกว่าเพื่อน ฉะนั้น มนุษย์จึงมีการรบราฆ่าฟันกันอยู่ทั่วทุกมุมโลก ทำให้เดือดร้อนเป็นทุกข์ล้มตายอยู่ทุกขณะ

พระพุทธเจ้า ทรงพิจารณาเห็นมนุษย์ที่อยู่ในสังคมของโลก ผู้เกิดมาเพื่อแสวงหาความสุข ตามอัตภาพของตนๆ แต่มาถูกสังคมที่ปราศจากศีลธรรม และระเบียบอันดีงาม มาเบียดเบียน จึงกลับได้รับทุกข์ทรมานขมขื่นผิดหวัง ทรงสอนให้สังคมโลกทุกๆ สังคม มีระเบียบมีศีลธรรมอันดีงาม รู้จักฐานะชั้นภูมิและหน้าที่ของตนๆ อย่าให้ก้าวก่ายแก่งแย่งขูดรีดซึ่งกันและกัน เป็นการบั่นทอนผลประโยชน์รายได้ตลอดถึงทอนกำลังใจของกันและกัน ทรงสอนหลักเมตตาธรรมให้ทุกคนจงสามัคคีโอบอ้อมอารี ให้เห็นอกเห็นใจอภัยซึ่งกัน สังคมก็จะมีแต่ความดีงาม มีคุณแก่กันไม่มากก็น้อย ผู้ที่ทำคุณกันแล้ว เห็นคุณอีกฝ่ายหนึ่ง ตอบแทนคุณของผู้นั้น สังคมก็จะเกิดความสุขขึ้นมาได้ ถ้าไม่ทำคุณแก่กัน หรือทำแล้ว แต่อีกฝ่ายไม่เห็นคุณกันแล้ว สังคมนั้นจะหาความสุขได้ยาก ท่านสอนตั้งแต่สังคมเล็กๆ ไปจนถึงสังคมใหญ่ เช่น ในระหว่างสามีกับภรรยา บุตรกับมารดาบิดา ถึงสังคมระดับชาติ ดังนี้เป็นต้น ทรงมุ่งเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของปวงชน หลักคำสอนในทางศาสนา จึงไม่เป็นภัยแก่สังคม ไม่เป็นอุปสรรคแก่การบ้านการเมืองแต่อย่างไรเลย ทั้งมิได้ล้าสมัย ตรงกันข้าม คำสอนของพระพุทธเจ้าสอนแบบสังคมนิยมธรรมชาติโดยแท้ แต่มนุษย์ถูกปกคลุมด้วยอำนาจของกิเลส มีความปรารถนาไม่รู้จักพอ จึงไม่เห็นความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งของตนเองอีกด้วย ต่างก็พากันดิ้นรนเพื่อหนีจากทุกข์ ให้ได้รับความสุขตามต้องการ แต่การดิ้นรนเป็นไปไม่ถูกทาง กลับทุกข์ทวีเพิ่มขึ้นอีกยิ่งกว่าเก่า ฉะนั้นพระพุทธเจ้าผู้มีปัญญาญาณอันกว้างไกล ฉลาดทั้งทางโลกและทางธรรม จึงได้ตรัสสอนหลักธรรมในทางพุทธศาสนาไว้เป็นอเนกประการ หากชนทุกชั้นทุกระดับน้อมนำจิตใจให้ปฏิบัติตามหลักธรรมแล้ว ย่อมมีแต่ความเจริญนำสันติสุขมาสู่ตนเอง หมู่คณะ แลประเทศชาติ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพุทธศาสนาไม่ได้ จึงไป

โทษว่าศาสนาเป็นของล้าสมัย แท้จริงคือตัวของเขานั่นเองล้าสมัย ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาไม่ได้ แล้วไปคิดตั้งสังคมนิยมแบบใหม่ โดยใช้กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ อันเป็นการบีบบังคับกายและใจให้ยอมจำนน ต่อความคิดเห็นของตนเอง แล้วให้ปฏิบัติตามนั้น โดยไม่เชื่อกรรม ไม่เชื่อผลของกรรม เชื่อเฉพาะกายกรรมด้านวัตถุ เมื่อกายยังไม่แตกดับก็พยายามหาของใหม่มาใส่พอกพูนขึ้นให้เต็ม เหมือนตะกร้าเก็บขยะ เมื่อมันขาดแล้วก็ทิ้ง หาลูกใหม่มาใช้ต่อเป็นอย่างนี้เรื่อยไป

สังคมนิยมสมัยใหม่นิยมวัตถุ ไม่เชื่อกรรม ไม่เชื่อผลของกรรม สุขทางกายกับสุขทางใจ เขาเห็นเป็นอย่างเดียวกัน เพราะเขาไม่รู้จักใจที่แท้จริง ทั้งๆ ที่เขาเหล่านั้นก็พูดถึงเรื่องใจอยู่เสมอๆ ว่า ชอบใจ ดีใจ เสียใจ กลุ้มใจ เศร้าใจ ชื่นใจ หัวใจเบิกบาน เหล่านี้ ก็ล้วนแต่พูดถึงใจ แยกออกจากกายแล้วทั้งนั้น แต่เมื่อตนเองไม่รู้จักใจที่แท้จริงแล้ว ทั้งๆ ที่ตนหาความสุขเพื่อใจ แต่กลับเข้าใจว่าหาความสุขเพื่อกายอย่างเดียว

มนุษย์ สัตว์ ที่เกิดมาในโลกนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ได้สร้างทั้งกรรมดี และกรรมชั่วมาด้วยกันทั้งนั้น จะต่างก็มากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่กิเลสของตนๆ จะบัญชาการ ฉะนั้นบางคนจึงมีความสุขมาก มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเฉียบแหลมลึกซึ้ง บางคนก็พอปานกลาง บางคนก็ต่ำทรามไม่เสมอกัน ทั้งนี้ ก็เพราะตัวการคือกิเลสของแต่ละบุคคล ที่ไม่เหมือนกัน ทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต ก็จะเป็นเช่นนี้ คนอื่นนอกจากกรรมของแต่ละบุคคลที่ได้สร้างไว้แล้ว จะมาบันดาลให้เป็นไปตามอำนาจของตนไม่ได้ ฉะนั้น คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เป็นหลักศาสนา จึงสอนให้ผู้มีกรรม และกำลังเสวยผลของกรรมอยู่นั้น ใช้ผลของกรรมให้เป็นไปในทางที่ดี เมื่อกรรมดีมากเข้า กรรมชั่วไม่กระทำอีก ก็จะหมดฤทธิ์ไปเอง ผู้ทำกรรมดี คิดเห็นว่าเป็นความสุข ควรสอนผู้ที่ยังทำกรรมชั่วอยู่ให้ได้ทำตามบ้าง หากเขายังไม่สามารถทำตามได้ เพราะกรรมชั่วของเขายังหนาแน่น เราก็อย่าไปเป็นเดือดเป็นแค้น และเกลียดโกรธ แบ่งเอากรรมชั่วของเขามาทับถมกรรมดีของเราให้หนาขึ้น

ฉะนั้น ผู้ที่เชื่อมั่นใจในหลักศาสนาที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ถึงข้อเท็จจริงแล้ว จึงไม่มีความหวั่นเกรงว่า ใครและลัทธิอะไรก็ตาม จะมาทำลายพระพุทธศาสนาของตนให้เสื่อมสูญไปได้ เพราะเขาผู้นั้นไม่เข้าใจหลักพุทธศาสนาที่แท้จริง เห็นพุทธศาสนาเพียงตื้นๆ ยึดเอาวัดเอาโบสถ์วิหาร พระภิกษุสามเณรที่ประพฤติเสียหายว่าเป็นศาสนา เมื่อสิ่งเหล่านั้นเสื่อมสลาย หรือบุคคลเหล่านั้นทำตนให้เสียหาย ก็หาว่าศาสนาเสื่อม แท้จริงเขาเหล่านั้นมิใช่ศาสนา เป็นเพียงสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา

เท่านั้น แท้จริง คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นตัวศาสนา คือศาสนิก พุทธบริษัทที่ฟังธรรมคำสอน เข้าใจแล้วปฏิบัติตาม เพื่อความสุขกาย สุขใจ ทะนุบำรุง หลักธรรมคำสอนของพระองค์ไว้ นำไปเผยแผ่เพื่อความเจริญแก่ตน แลแก่หมู่คณะ ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมนั้นๆ พระศาสนาก็จะวัฒนาสถาพร สืบต่อไป

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่สัตวโลก ทุกถ้วนหน้า โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ได้โปรดประทานหลักธรรม คำสอนที่ชัดเจน แจ่มแจ้ง ทั้งในภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยเหตุและผล ถูกต้อง ตามหลักการและวิธีการ มีนามเรียกขานว่า พระโอวาทปาฏิโมกข์ มีใจความสังเขป ดังถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ พระสงฆ์มีสมณศักดิ์ ผู้มาประชุมสันนิบาตในอภิลักขิตกาลมาฆบูชานี้ จะได้มีสมานฉันท์ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัย ซึ่งมีพระพุทธมหามณี รัตนปฏิมากรเป็นประธาน ปรากฏเป็นมงคลอันสูงสุด ของหมู่ทวยเทพเทวา และ มวลมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ประสาทพระพรชัยมงคลถวายแด่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้พระธรรมอันสูงสุดแล้ว ยังพระสงฆ์ หมู่ใหญ่ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือเป็นสรณะอันประเสริฐ ให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคทั้งหลาย จงอย่าได้ถูกต้องพ้องพาน จงบำราศไกลจากสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้งสองพระองค์ กับทั้งสมเด็จพระบรมราชโอรส พระบรม ราชธิดา ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขเกษม ความเป็นผู้มีพระชนมายุยืนนาน และ ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งปวง อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลยผล ทั้งสุขโสมนัสสวัสดิมงคลในที่ ทุกสถาน จงบังเกิดมี จงเป็นไป เป็นนิตยกาลแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กับทั้งพระบรมราชวงศ์ และรัฐบาลผู้บริหารประเทศ เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ทุกหมู่เหล่า ขอเทพเจ้าทั่วจักรราศี ผู้สิงสถิต

ในรัฐมณฑล ตั้งต้นแต่พระราชนิเวศน์ ตลอดเขตรัฐสีมา ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงบูชาแล้วด้วยธรรมพลี และอามิสพลี จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษา สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งรัฐสีมาอาณาเขตประเทศไทย ด้วยอันนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฏฐวิบูลย์ผล อันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ และคอยป้องกันซึ่งสรรพโทษ อันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้บังเกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ

เอตสฺสมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระราชประสงค์ จงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในโอวาทปาฏิโมกข์กถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา สันติสุขกถา
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน วันฉัตรมงคล
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันอาทิตย์ ที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

สพฺพา ทิสา อนุปริคมฺม เจตสา
เนวชฺฌคา ปิยตรมตฺตนา กฺวจิ
เอวมฺปิ โส ปุถุ อตฺตา ปเรสํ
ตสฺมา น หึเส ปรํ อตฺตกาโมติ (๒๕/๑๑๐)

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา สันติสุขกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแด่พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงปรารภมงคลสมัยกาล ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มาโดยอุดมสุขสิริสวัสดิ์ นิราศสรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย ทรงพระราชอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการแห่งสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกๆ พระองค์ อันได้มีมาด้วยดี แก่ประเทศชาติและประชาชน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน เป็นส่วนสักการบูชา เป็นบูรพภาคแห่งการพระราชพิธีสมโภช พระสิริราชสมบัติฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าพนักงานผู้เตรียมการ ได้อัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบูรพการี ขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร และอัญเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิ ประดิษฐานในพระที่นั่งบุษบกมาลา ประกอบด้วยเครื่องอิสริยราชูปโภคพร้อมสรรพ ครั้นแล้ว สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ทรงพระราชอุทิศถวายส่วนพระราชกุศลครั้งนี้ ด้วย

กำลังพระกตัญญูกตเวทิตาคุณ ซึ่งทรงมีบริบูรณ์ในพระราชหฤทัย ตามภูมิธรรมแห่งสาธุชน ต้องตามนัยพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวที เป็นภูมิธรรมแห่งสาธุชนนี้ ดังนี้

สมเด็จพระบรมราชบูรพการีทุกพระองค์ ได้ทรงพระราชคุณูปการกิจแก่ประเทศชาติ ราษฎรมาแล้วเป็นอย่างดี ทุกพระองค์ได้ทรงบริหารไทยรัฐราชธานีให้แคล้วคลาดจากภัยพิบัติอันตรายทั้งภายในและภายนอก ให้ประชาชนชาวไทยมีอิสระเสรีที่ยั่งยืน มั่นคง ดำรงความเป็นเอกราช มีอธิปไตยสมบูรณ์ ทรงปกครองรักษาความเป็นชาติไทยมิให้ดับสูญ เป็นมรดกตกทอดที่ยาวนาน ถึงปัจจุบันกาล เป็นผลให้ปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้สมโภชเฉลิมฉลอง ณ บัดนี้ เพียงเท่านี้ก็นับว่าเป็นพระเดชพระคุณล้นพ้นสุดที่จะพรรณนา สมควรแก่ความเคารพนับถือ กตัญญูกตเวที ถวายความจงรักภักดี เพราะสมบัติทั้งหลายบรรดามี สมบัติคือความเป็นชาติไทย เป็นยอดสมบัติที่ปวงชนชาวไทย ควรจะหวงแหนสงวนรักษา ด้วยว่า เมื่อชาติไร้เอกราชอธิปไตยแล้ว สมบัติอื่นๆ ก็ไร้ค่าหมดความหมาย ถ้าชาติไทยไร้อิสระเสรี ศาสนาก็มีแต่จะดับสูญอันตรธานไป การที่ชาติไทยและพระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงยืนนาน ทำให้พิจารณาเห็นพระคุณาลังการ ในสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ที่ทรงบำเพ็ญปฏิบัติมาแล้วว่า ทรงดำเนินพระบรมราโชบายเป็นประโยชน์เป็นธรรม ทรงปกครองบริหารประเทศชาติ ด้วยทศพิธราชธรรม ทรงนำสันติสุข ความร่มเย็น ไม่มีเวร ไม่มีภัย ด้วยหลักเมตตาธรรมมาสู่ชาติบ้านเมือง โดยสมบูรณ์ทุกกาลสมัย

ณ โอกาสนี้ จักขอรับพระราชทานถวายวิสัชนา สันติสุขกถา พรรณนาพระธรรมข้อที่ว่าด้วย เมตตา อภัย และสันติ พอเป็นนิทัสสนัย ดังนี้

เมตตา หมายถึง ความรัก ความหวังดี ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นความรู้สึกที่เป็นมิตรมีไมตรีต่อกัน **อภัยทาน** หมายถึง ความไม่มีเวร ไม่มีภัย ความไม่ต้องกลัว คือความไม่ถือโทษ ยกโทษให้แก่กัน หรือเป็นเขตอภัยทาน ที่ไม่ให้มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต **สันติสุข** หมายถึง ความสงบ การอยู่ร่วมกันโดยสันติ เป็นความสุขที่เกิดจากความสงบ เช่น รัฐบาลบริหารประเทศเพื่อสันติสุขของประชาชนดังนี้

สันติสุข เป็นความสุข ความสงบ ที่มนุษย์ทุกชีวิตปรารถนา การไม่เบียดเบียนกัน เป็นมรรคปฏิปทาทางแห่งสันติสุข แต่มนุษย์ส่วนมากยังเบียดเบียนคนอื่นเพื่อให้ตนเองมีสุข เมื่อยังมีการเบียดเบียนกันอยู่ จะบอกว่าแสวงหาความสุขได้

อย่างไร ความจริงก็คือ ตราบใดมนุษย์ยังไม่หยุดประทุษร้ายต่อกัน สันติสุขก็เกิดขึ้นไม่ได้ แม้เป้าหมายของการประทุษร้ายนั้น จะบอกว่าเพื่อสร้างสันติสุขก็ตาม

มนุษย์คิดว่า เมื่อตนเองเอาชนะคนอื่นได้ ตนก็จะมีความสุข แต่ความเป็นจริงแล้ว ทุกครั้งที่มนุษย์ทุกหมู่เหล่า คิดจะเอาชนะคนอื่น นั่นก็คือความพ่ายแพ้ในใจตนเอง มนุษย์แพ้ใจตนเองก่อนจึงเบียดเบียนประหัตประหารคนอื่น แพ้ใจตนเองก่อนจึงลักขโมยสิ่งของของผู้อื่น แพ้ใจตนเองก่อน จึงประพฤติผิดในกาม แพ้ใจตนเองก่อน จึงกล่าวมุสาโกหกหลอกลวงคนอื่น แพ้ใจตนเองก่อน จึงย้อมใจด้วยสุรายาเมาสิ่งเสพติดทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ที่เป็นเช่นนี้ เพราะบุคคลไม่มีสมบัติมนุษย์ คือศีล ๕ อันเป็นรากฐานของจิตใจ ที่บุคคลควรรักษาไว้ให้ดี ไม่ให้ด่างพร้อย

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะข้อธรรมะของพระบรมศาสดาที่สอนมนุษย์ ทรงสอนให้หยุดเบียดเบียนไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน ให้ทุกคนแสวงหาสันติสุข จะไม่มีคำสอนใดๆ ในศาสนาไหนเลย ที่จะสอนให้มนุษย์เอารัดเอาเปรียบ เบียดเบียน ทำร้าย เข่นฆ่ากัน มนุษย์ต้องไม่หลงกลกิเลสหยาบๆ เหล่านี้ อาจมีบุคคลบางกลุ่ม บางพวก ที่กำลังประทุษร้ายกันแล้วกล่าวอ้างว่าเป็นคำสอนของพระศาสดา นั่นเป็นเพราะเขาแพ้ใจตนเอง จึงพยายามหาคนเข้าข้าง แต่ความเป็นจริงไม่เคยมีคำสอนในศาสนาใดเลยที่จะเข้าข้างผิดคน ยกเว้นคำสอนของกิเลสที่เกิดขึ้นในใจตนเอง คำสอนในทุกศาสนา มีความจำเป็นต่อมนุษย์ มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์ทุกประเภท เพราะมนุษย์มีศีลธรรม มีอารยธรรม มีมโนธรรม ที่ใฝ่ดีเป็นพื้นฐานของใจ ทุกศาสนามีเป้าหมายที่จะช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ ผู้สอนคนให้พ้นทุกข์จะต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่โลก

พระพุทธศาสนา มีจุดเด่นคือสอนเรื่องกฎแห่งกรรม และกฎแห่งธรรมชาติ กฎแห่งกรรมทำหน้าที่บริหารใจ กฎแห่งธรรมชาติทำหน้าที่เสนอความจริงของสรรพสิ่งต่อสติปัญญาของมนุษย์ เช่น การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา การที่มนุษย์พยายามทอดทิ้งกฎแห่งกรรมให้หันมาใช้กฎหมาย โดยนำกฎหมายมาแก้ปัญหาแทน จึงเท่ากับพยายามสร้างปัญหาใหม่ไม่มีที่สิ้นสุด ปัญหาทั้งหมด ล้วนเกิดจากการที่บุคคลไม่ยอมเชื่อในกฎแห่งกรรม เพราะกฎแห่งกรรมเป็นกฎที่ยุติธรรมในตัวของตัวเอง แต่เพราะสังคมหวังพึ่งกฎหมายมากเกินกว่าเหตุ เมตตา อภัย สันติ จึงไม่อาจทำหน้าที่ของความรัก เมตตา การให้อภัย และความสงบสุขของใจได้

โลกของมนุษย์ทุกวันนี้ มีเชื้อไวรัสทางใจมากกว่าเชื้อไวรัสทางกาย เช่น เชื้อแห่งความโกรธ ความเกลียด ความอาฆาต ความพยาบาท การเบียดเบียน ระแวงแคลงใจ ไม่เชื่อใจต่อกัน เมื่อเชื้อเหล่านี้ยังคุกรุ่นอยู่ในใจ การจะเพาะปลูกเมตตา อภัย สันติ ให้เกิดมีขึ้นในสังคม ย่อมเป็นไปได้ยาก การกำจัดเชื้อไวรัสต้องมียาดี ยาดีที่เป็นพุทธโอสถคือ เมตตาธรรม อภัยทาน สันติสุข จัดว่าเป็นยาดี การให้อภัยกันจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีวิธีคิด วิธีคิดที่ดีเริ่มต้นจากการที่บุคคลคิดดี พูดดี ทำดี คือคิดบวก พูดบวก ทำบวกต่อกัน เป็นการเพิ่มพลังบวก ในการสร้างชาติให้แข็งแรงมั่นคงร่วมกัน บุคคลใดใครคิดได้และเริ่มกระทำก่อน คนนั้นจะได้ชัยชนะที่ถาวรตามมา

พลังบวกเป็นพลังปรมาณูแห่งสันติสุขที่แท้จริง พลังบวกต้องสร้างจากพลังภายใน ชี้ไปที่ใจคนอื่นไม่ได้ ต้องเกิดจากใจของตนเอง ขอให้มนุษย์ทุกหมู่เหล่าร่วมใจร่วมความคิด ในการสร้างสามัคคี ให้มีความรัก มีไมตรี ยกย่องชื่นชมกันให้มากๆ เพราะพลังแห่งความรักและคำชมใครๆ ก็ชอบ เป็นยาประสานใจที่มีอานุภาพยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนามียาดี คือ ยาเมตตา ยาอภัย เพื่อเยียวยารักษาโรคภัยให้เกิดสันติสุขอยู่แล้ว แต่ทุกคนกลับละเลยทอดทิ้ง จึงขอให้ทุกท่านมารวมพลังสร้างสามัคคี ช่วยกันเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติสุขนี้ให้เกิดมีขึ้น สังคมโลกจะได้สงบสุขร่มเย็น ชาวโลกทุกวันนี้มีจิตใจที่ร้อนระอุ เพราะเปลวเพลิงแห่งราคะ โทสะ โมหะ โกรธ เกลียด เคียดแค้นมามากพอแล้ว ได้เห็นโทษเห็นภัยกันมามากพอแล้ว ถ้ามนุษย์ไม่สามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ดีๆ ในพระพุทธศาสนามาใช้กับตนเอง ในเวลาวิกฤติเช่นนี้ การมีพระพุทธศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่ดีๆ ในแผ่นดินนี้ ก็จะไม่มีความหมายอะไร ต่อใครเลย

เวลานี้เป็นเวลาที่เหมาะสมที่จะพิสูจน์ว่า พระพุทธศาสนาสามารถเยียวยาสังคมได้หรือไม่ พระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นยาวิเศษ ระงับโรคร้ายของสังคมได้หรือไม่ เวลานี้จะเป็นเวลาที่คนไทยผู้ถือพระพุทธศาสนา จะต้องเรียนรู้วิธีใช้ยา คือ เมตตาธรรม อภัยทาน และสันติสุข ตามที่อบรมบ่มเพาะกันมายาวนานนับพันปีได้หรือไม่

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนให้มองกิเลสภายในตนเอง ว่าเป็นศัตรู มิใช่ชี้ไปที่คนอื่น ทุกครั้งที่บุคคลที่เรามองออก ตนเองก็เริ่มสร้างปัญหา ทุกครั้งที่

บุคคลคิดแก้ไขคนอื่น ตนเองกำลังติดบ่วง การมองคนอื่นก็เป็นศัตรู คือการตัดสินเส้นทางเดินของตน ชาติบ้านเมือง ต้องการพลังบวก พลังเมตตา เพื่อช่วยกันฉีดวัคซีน คือสันติสุขให้เกิดมีขึ้น เมตตา อภัย สันติ คือวัคซีนจิตใจ เมตตา อภัย สันติ คือการมองภายในใจ มิใช่มองออกนอกใจ ถ้ายิ่งมองออกนอกใจ จะยิ่งเห็นผิดของคนอื่นมากยิ่งขึ้น ในโลกนี้ยังไม่มีใครเลย ที่สามารถจะแก้ไขคนอื่นได้ ตราบใดใจเขายังไม่ยอมแก้ไขตนเอง เมตตา อภัย สันติ จะเป็นทางแห่งสันติสุขได้ก็ต่อเมื่อทุกคนคิดให้เป็นบวก ใช้คำพูดให้เป็นบวก การกระทำทุกอย่างให้เป็นบวกต่อกัน ผลกำไรจะเกิด ถ้าคิดลบ พูดลบ ทำลบ สังคมก็จะติดลบ เป็นสังคมที่จะขาดทุน ไม่มีกำไร ประเทศชาติก็จะเสียหาย ทุกครั้งที่จับผิด ก็จะได้ผิดติดลบ แต่ทุกครั้งที่จับถูก ก็จะมีแต่กำไร สังคมก็จะเกิดความสุข เมตตา อภัย สันติ เป็นทางรอดของสังคมไทย และของสังคมโลก ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ยืนยันหลักการทั้ง ๓ นี้ไว้ชัดเจนว่า ไม่มีชัยชนะใดเลยที่เกิดขึ้นได้เพราะแรงพยาบาท อาฆาต มาดร้ายต่อกัน การที่มนุษย์คิดแต่จะเอาชนะคนอื่น ขณะที่คิดก็ทุกข์ พยายามเอาชนะก็ทุกข์ เมื่อได้ชัยชนะก็ยิ่งทุกข์หนัก แต่ชนะใจตนเองได้เมื่อใด ความสุขใจก็จะเกิดขึ้น ถึงเวลาแล้วที่ชาวไทยทุกหมู่เหล่า จะหาวิธีเอาชนะใจตนเองให้ได้ อย่าคิดแต่จะเอาชนะใจคนอื่นอยู่เลย ข้อนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงยืนยันว่า อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลเก การไม่เบียดเบียนกันเป็นสุขในโลก นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าคือความสงบไม่มี

เมื่อบุคคลต้องการสันติสุข จึงต้องหยุดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน จะหยุดการเบียดเบียนกันได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายมีเมตตากายกรรมต่อกัน มีเมตตาวจีกรรมต่อกัน และมีเมตตามโนกรรมต่อกันให้มาก พร้อมที่จะยอมรับกันให้ได้ ต้องตามนัยพระพุทธวจนะที่ว่า "เวรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมระงับได้ด้วยการไม่จองเวร" เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่จะให้บุคคลมีเมตตาต่อกันให้อภัยต่อกันแล้ว สันติสุข คือความสุขสงบอันเกษม ก็จะบังเกิดมีขึ้นอย่างเร็วพลันซึ่งจะเป็นความสุขที่ถาวรตลอดไป ต้องตามนัยพุทธภาษิต ที่ได้อัญเชิญเป็นบทนิกเขปข้างต้น และรับพระราชทานถวายวิสัชนามาแล้วนั้น แปลความว่า "บุคคลใช้จิตพิจารณาไปทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบใครที่ไหนเลย ผู้เป็นที่รักยิ่งกว่าตน เขาก็รักตนมากเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนคนอื่น ด้วยประการฉะนี้"

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอุทิศถวาย สมเด็จ

พระบรมราชบูรพการี ทั้งนั้น จงสัมฤทธิ์เป็นวิบากสมบัติ เป็นไปเพื่อการเกื้อกูล เพื่อสุขสมบูรณ์ แด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการี สมตามพระราชอุทิศทุกประการ

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ซึ่งเป็นอโนปไมยปสาทนียฐาน ได้โปรดอภิบาลรักษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และพระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงแคล้วคลาดอุปัทวะสรรพอันตรายทั้งหลายทั้งปวง ขอจงนิราศไกลในอนิฏฐารมณ์ข้อขัดข้องใดๆ ซึ่งไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย อันไม่เป็นไปตามพระราชประสงค์ ขอให้อนิฏฐารมณ์นั้นจงห่างไกล อย่าได้แผ้วพานเบื้องพระยุคลบาท คุณสมบัติอิฏฐารมณ์ใดๆ ที่พอพระราชหฤทัยของคุณสมบัติเหล่านั้น จงสัมฤทธิผลดั่งพระราชประสงค์ ทุกราตรีทิวาวาร ทอดพระเนตรเห็นแต่สรรพกิจการที่ดีงาม เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญเป็นนิตย์ ให้ไพโรจน์โชติช่วงด้วยพระราชวรฤทธิ์ พระราชอิสริยยศ พระเกียรติคุณ และพระบุญญาบารมี ด้วยพุทธานุภาพแห่งพระศรีรัตนตรัยนิรัติสัยบุญเขต และด้วยอำนาจพระราชกุศลอันพิเศษ ที่ได้ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปแล้วเป็นนิตยกาล เพื่อทรงอภิบาลประเทศชาติ ราชจักรีวงศ์ พระพุทธศาสนา ตลอดถึงคณะรัฐบาล ข้าราชการ ทหารตำรวจ และประชาราษฎร์ ให้สุขเกษมถาวรเจริญยิ่งใหญ่ไพศาล จวบกาลนิรันดร

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ	สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ	สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่ตั้งปณิธานนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จริงแท้ทุกประการเทอญ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในสันติสุขกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลง เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา สามัคคีกถา
ในการที่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีเจริญพระพุทธมนต์
ทรงสดับพระธรรมเทศนา
เนื่องในวันธรรมสวนะ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (เป็นการส่วนพระองค์)
ณ พระอุโบสถวัดพระรูป ตำบลช่องสะแก อำเภอเมืองเพชรบุรี
จังหวัดเพชรบุรี
วันศุกร์ ที่ ๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๒
พระธรรมกิตติเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี) กรรมการมหาเถรสมาคม
เจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธรรมยุต)
และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเสติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในสามัคคีกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในมงคลสมัยวันธรรมสวนะ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ทรงสดับพระธรรมเทศนา เนื่องในวันธรรมสวนะ มีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นแบบอย่างที่ดีงามสำหรับพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า ดำรงตนอยู่อย่างสวัสดีมีสุข นำหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นแนวทางปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้เกิดสิริมงคล เป็นความสวัสดีมีสุขแก่ชีวิต ตามกำลังศรัทธาและโอกาส

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชศรัทธามั่นในพระรัตนตรัย ทรงสั่งสมบุญกุศลเป็นนิตย์ เต็มตามพระสติปัญญาความสามารถ ขณะเดียวกัน ทรงประกอบพร้อมด้วยพระสัมมาทิฐิ และ

พระสัมมาปัญญา คือทรงมีเหตุผลที่เป็นไปตามธรรมะ คือความถูกต้องจริงแท้ มิได้เป็นไปตามคำบอกเล่า หรือตามความคิดเห็นของคนหมู่น้อย หมู่ใหญ่ใดๆ ทั้งสิ้น

เป็นที่ปรากฏแจ้งชัดว่า สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระปรีชาฉลาดลึกซึ้ง ทรงมั่นคงในความกตัญญูกตเวที ทรงมีความมั่นพระราชหฤทัยในอานุภาพของความดี ของบุญกุศล ว่าจักเป็นเหตุเป็นปัจจัยของความสุข ความเจริญอย่างสวัสดีมีสุขที่แท้จริง จึงมิได้ทรงละเลยทุกพระองค์ ทุกท่านผู้ทรงพระคุณ ทรงบำเพ็ญกุศลตอบมิได้ว่างเว้น ทั้งในบรรดาที่ทอดพระเนตรเห็นและมิได้ทอดพระเนตรเห็น เป็นการไม่ทรงประมาท เป็นการเสริมสร้างพระบุญญาบารมีอันเป็นเครื่องเพิ่มพูนความเจริญรุ่งเรืองสวัสดี ทั้งส่วนพระองค์ และทั้งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่ทรงมีส่วนสำคัญเกี่ยวข้องผูกพันอยู่อย่างแนบแน่น ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ด้านการสังคมสงเคราะห์มาตลอดเวลายาวนาน โดยมิได้ทรงท้อถอย และมิได้เลือกสัญชาติ ชั้น วรรณะ ของผู้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ทรงติดตามข่าวสารทางสื่อ ที่เสนอข่าวพสกนิกรผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้เจ็บไข้ได้ป่วย ผู้อดอยากยากจน ที่ด้อยโอกาสในการประกอบอาชีพ เมื่อทราบข่าวจะทรงพระมหากรุณาพระราชทานรับผู้ตกทุกข์ได้ยากที่ผ่านทางสื่อต่างๆ นั้น เข้าไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ เป็นประจำเสมอมา ทั้งนี้เป็นการส่องถึงน้ำพระราชหฤทัยที่กว้างขวางสมบูรณ์ ด้วยพรหมวิหารธรรม สุดที่จะพรรณนาให้จบสิ้นได้ ทรงทุ่มเททั้งกำลังพระวรกายและพระราชทรัพย์ ที่ได้พระราชทานช่วยให้ผู้ด้อยโอกาสเท่านั้น ได้มีที่ทำมาหากิน มีอาชีพ มีชีวิตใหม่ กินดีอยู่ดี สรรพกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติบำเพ็ญพระราชทานความช่วยเหลือมาโดยตลอด แม้ในปัจจุบัน สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะมีพระชนมพรรษาสูงถึง ๗๘ พรรษา ก็ยังมีพระราชภาระเป็นทวีตรีคูณ มากยิ่งขึ้นโดยลำดับ ในการที่จะต้องติดตามสอดส่อง ดูแลสารทุกข์สุขของพสกนิกร ในข้อนี้ ประชาชนชาวไทยต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวง เป็นน้ำพระทัยแห่งพระเมตตา ที่ฝังลึกอยู่ในดวงจิตดวงใจของพสกนิกร ยากที่เขาเหล่านั้นจะลืมเลือน ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าจึงได้พร้อมใจถวายพระเกียรติยศ ยกย่องถวายพระนามว่า เป็นพระแม่เจ้าของชาวไทย เป็นแม่ของแผ่นดิน จึงเป็นเหตุผลให้นานาอารยประเทศต่างยกย่องถวายพระเกียรติคุณ สมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทย เป็นสตรีดีเด่นของโลกในสาขากิจการต่างๆ หลายประการ

ณ โอกาสนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา สามัคคีกถา พรรณนาพระพุทธคุณ อันเป็นพระโอวาทานุสาสนี ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เป็นฐานแห่งความเป็นสิริมงคลชีวิต สมด้วยพระพุทธนิพนธ์ภาษิต ที่รับพระราชทานอัญเชิญมาเป็นบทอุเทศเบื้องต้น แปลความว่า "ผู้เพียบพร้อม ด้วยความรู้ดี และความประพฤติดี เป็นผู้ประเสริฐสุด ทั้งในเหล่าเทพและมวลมนุษย์ ดังนี้"

บทพระพุทธคุณที่กล่าวสรรเสริญว่า วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน นั้น มีความหมายว่า วิชฺชา คือความรู้ดีเฉลียวฉลาด เป็นผู้มีปัญญาหลักแหลม จรณะ คือความประพฤติดีเรียบร้อย ดีงาม เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความมีสติสัมปชัญญะ หมายถึง การที่บุคคลเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ดี ความประพฤติดี เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความคิด เฉลียวฉลาด มีจิตใจเมตตา กตัญญูรู้คุณเป็นพื้นฐาน เป็นที่มาของความรัก ความภักดี เป็นความพร้อมของกายและใจ เรียกว่ามีกายสามัคคี จิตสามัคคี ความรู้เกิดจากการลงมือทำงาน แต่ความรักเกิดจากใจที่ภักดีซื่อสัตย์สุจริต ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม มีจิตเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ขณะทำงาน ความรู้ดีเป็นศาสตร์ ความประพฤติดีเป็นศิลปะ ความรู้ดีเหมือนดาบที่แหลมคม ส่วนความประพฤติดีเหมือนฝักรักษาดาบ ผู้มีความรู้ดีแต่ความประพฤติไม่ดีเหมือนดาบไร้ฝัก แหลมคมแต่อันตราย ถ้าบุคคลช่วยกันสร้างความสามัคคี ให้สมดุลกันทั้งศาสตร์และศิลปะที่เรียกว่าถึงพร้อมด้วยศิลปศาสตร์ ความสามัคคีแห่งศาสตร์และศิลปะนี้ จะเป็นพลังสำคัญให้ชาติไทยอยู่รอดปลอดภัยพ้นวิกฤติต่างๆ ได้

ความล่มสลายของวงศ์สกุล เผ่าพันธุ์ และชนชาติ ล้วนเกิดจากการแตกความสามัคคีระหว่างคนรู้ดี แต่ไม่ยอมทำดีตามที่รู้ คือมีศาสตร์แต่ขาดศิลปะ ที่จะใช้ความรู้นั้น ให้มีคุณค่าเปรียบเสมือนมีกินแต่หิวโหยอยู่ตลอดเวลา

สังคมต้องการมีความรู้ และมีความซื่อสัตย์สุจริต ในการทำกิจการงาน ความรู้ดีเหมือนรางรถไฟ แต่ความซื่อสัตย์สุจริตเหมือนสินค้าที่มีคุณภาพในตู้รถไฟ ทั้งรางและรถไฟต้องอิงอาศัยกัน เหมือนความรู้และความประพฤติ รางรถไฟไม่ดี ก็อาจทำให้รถไฟตกรางได้ หรือรางดีแต่ตัวรถไฟบรรทุกสินค้าที่ขาดคุณภาพไปส่งยังผู้บริโภค ก็จะทำให้เกิดโทษร้ายแรง หรือถ้าจะเปรียบวิชาความรู้ เป็นรถยนต์ชนิดที่ดีมีกำลังแรง วิ่งได้เร็ว จรณะคือความประพฤติดี เป็นเสมือนผ้าเบรกรถยนต์ ผ้าเบรกจะต้องมีคุณภาพดีด้วย เพราะถ้ารถยนต์วิ่งได้เร็วแต่ตัวเบรกไม่ดี รถคันนั้นก็จะไม่ปลอดภัย อันตรายเกิดขึ้นได้ทุกขณะ คนจะไม่เลือกใช้และไม่นำไปขับขี่เป็นแน่

ทุกสังคม ล้วนมีเป้าหมาย ผลิตคนให้มีความรู้ดี เพื่อแข่งขันกับคนอื่น ให้ได้รับชัยชนะที่เหนือกว่า จึงมีโรงเรียนฝึกความเก่งในการแสวงหา ในการครอบครองเกิดขึ้นทั่วโลก แต่โรงเรียนฝึกคนให้เป็นคนดีกลับมีน้อย หรือหาไม่ได้เลย โรงเรียนฝึกคนดีมีน้อย จึงทำให้สังคมมีดุลยภาพที่ไม่เสมอกัน เช่นเราจะพบว่า ในบ้านเมืองมีแต่ร้านเสริมสวยแต่งกายซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ร้านเสริมสวยแต่งใจหาได้ยาก

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงก่อตั้งโรงเรียนฝึกฝนคนดี มีหลักสูตรมาตรฐาน คือไตรสิกขา ได้แก่ ทำคนให้มีศีล ทำใจให้มีสมาธิ ทำสติปัญญาให้รู้เท่าทันใจตนเอง

ศีลธรรม คือรากแก้วของสังคม ศีลธรรมนำชาติให้พ้นภัยได้ คนมีศีลธรรมจะเป็นผู้ไม่มีจิตริษยาพยาบาท อาฆาตต่อกัน ไม่เบียดเบียนปองร้ายกัน ไม่ลักขโมยของคนอื่นมาเป็นของตน รักครอบครัว ไม่โกหกหลอกลวงใส่ร้าย ไม่พูดคำหยาบให้เป็นสงครามวาจา สาดสื่อใส่ร้ายต่อกัน เพียงเพื่อชัยชนะของตน แต่คนแพ้คือแผ่นดิน ไม่เสพ ไม่ขาย ไม่ผลิตสิ่งเสพติดทุกชนิด

เรื่องของใจเรียกว่าสมาธิ หมายถึงความตั้งใจมั่น ความนิ่งของจิต เพื่อให้อารมณ์ทุกอย่างตกตะกอน ไม่ว่าจะเป็นรัก โลภ โกรธ หลง อันเป็นสนิมที่ซ่อนอยู่ในใจลึกๆ อารมณ์เหล่านี้ควรชำระล้างออกจากใจทุกวัน เหมือนทิ้งของเสียที่หมดอายุ หรือเหมือนการอาบน้ำชำระร่างกายเมื่อกายมีอาหาร ใจก็ต้องมีอาหารด้วย อาภรณ์ประดับกายราคาแพง แต่อาภรณ์ประดับใจไร้ราคาแต่ทรงคุณค่ายิ่งใหญ่ เพียงพยายามทำใจให้เป็นบุญ ด้วยการนึกถึงความดีของคนอื่น ให้ได้มากกว่าความดีของตน เพียงเท่านี้ อาภรณ์ประดับใจก็เกิดแล้ว สมาธิจึงเป็นการฝึกให้มีสติอยู่กับตัว เพราะสติเหมือนคนเฝ้ายาม อารมณ์ร้ายเหมือนโจร จึงต้องใช้สติคอยจับโจรที่พยายามขโมยจิต สติจึงเป็นยามรักษาใจที่สำคัญยิ่ง

เรื่องสำคัญต่อมาคือ ปัญญา เป็นเรื่องที่ต้องนำมาใคร่ครวญขบคิด ให้เห็นทุกอย่างตามความเป็นจริงให้ได้ พร้อมกับแก้ไขปัญหานั้นอย่างรอบคอบ ให้คิดเป็นเรื่องดีไว้ก่อนว่า ทุกปัญหาคือบ่อเกิดของปัญญา และถ้าใช้ปัญญาแก้ปัญหา ก็จะไม่ก่อปัญหาใหม่ขึ้น

แผ่นดินไทยมีปัญหาทางสังคมหลายประการ โดยเฉพาะความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันระหว่างคนในชาติ จึงจำเป็นที่คนไทยจะต้องคิดว่าเราคือครอบครัวเดียวกัน เมื่อเราเกิดเป็นคนไทย ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนได้รับสิทธิและเสรีภาพพื้นฐาน

เท่าเทียมกัน นั่นคือสิทธิในความเป็นคนไทย คนไทยทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เหมือนอวัยวะทุกส่วนของร่างกาย ล้วนมีความสำคัญเท่ากัน จะบอกว่าส่วนนั้นสำคัญกว่าส่วนนี้ไม่ได้ เพราะเมื่อเกิดปัญหาจะกระทบถึงกันทุกระบบ

คนไทยมีความเท่าเทียมกัน ในการทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ สิทธิและเสรีภาพเป็นผลที่เกิดจากการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ไม่ใช่เกิดจากการเรียกร้อง ดวงตาทำหน้าที่ดู หูทำหน้าที่ฟัง ปากทำหน้าที่พูดและรับประทาน ไม่สลับหน้าที่กัน ผลที่ต้องการก็จะเกิดขึ้นทันที นั่นคือ เมื่อตั้งใจก็เห็น เมื่อตั้งใจฟังก็เข้าใจ เช่นเดียวกัน เมื่อเราตั้งใจรับประทานอาหาร ขบเคี้ยวอาหารให้ละเอียด อาหารเต็มกระเพาะก็รู้สึกอิ่ม โดยไม่ต้องเรียกร้องเอาอะไรจากใคร การทำหน้าที่ความเป็นคนไทยให้สมบูรณ์ ก็เช่นเดียวกัน

แผ่นดินไทยให้ทุกอย่างแก่คนไทยมามากแล้ว ถ้าวันนี้ยังผิดหวัง ก็ให้คิดถึงวันหลังที่เคยสมหวังมาแล้วบ้าง ธรรมชาติจะไม่ให้ใครสมหวังตลอดเวลา และจะไม่ให้ใครต้องผิดหวังตลอดไป แต่ธรรมชาติมีหน้าที่สร้างความสมดุลของชีวิต การเอาแต่คิดว่าไม่ได้ดั่งใจ ย่อมก่อโรคภัยให้เกิดมีขึ้นแก่จิตใจ แต่การเรียนรู้ความผิดหวังอยู่เสมอ จะทำให้บุคคลไม่ประมาท มีสติสัมปชัญญะ มีพลังจิตที่เข้มแข็งอยู่ตลอดเวลา

แผ่นดินไทยเป็นสมบัติของทุกคน ไม่ว่ารวยหรือจน ทุกคนจึงมีหน้าที่คืนกำไรให้แผ่นดิน กำไรที่แผ่นดินจะพึงได้จากคนไทย มิใช่ภาษีอากร ทรัพย์สินเงินทองเท่านั้น แต่การเป็นคนดีมีความรู้ ประพฤติดีมีความรักให้แก่กัน เป็นคนดีมีความกรุณา คือสงสารเห็นใจกันให้มาก นี่คือกำไรที่จะกลับมาเป็นต้นทุนของแผ่นดิน และจะออกดอกออกผลเป็นความสงบ สามัคคี มีความสุข

การที่บุคคลกระทำตนให้เป็นที่รักของคนอื่น หรือให้คนอื่นมีเมตตาสงสารต่อตัวเรา บางคนอาจจะหาได้ยาก แต่ถ้าใครรักเรา เมตตาสงสารเรา ก็ให้ถือว่า นั่นเป็นบุญอันประเสริฐที่สุดแล้ว ขอให้รีบรับ และรักษาความรักนั้นไว้ด้วยชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความรักของคนจน หรือเศรษฐี ก็มีค่าเท่าเทียมกัน ให้ความอบอุ่นใจ ชื่นใจเท่ากัน เพราะความรักแม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อย แต่ถ้าใครได้รับความรัก ความเมตตาจากผู้ใด ก็ขอให้รีบรับ ถึงจะเล็กน้อย แต่คุณค่านั้นยิ่งใหญ่มากมาย เปรียบเสมือนเพชรน้ำงาม แม้เม็ดจะเล็กแต่ก็แวววาว มีคุณค่ามาก

เมื่อมีคนรักเรามีความภักดีให้แก่กัน ความอ่อนโยนต่อกันก็จะเกิดมีขึ้น เมื่อใจอ่อนโยนก็จะประสานสามัคคีกันได้ นั่นคือจุดเริ่มต้นของความสุข หน้าที่ของคนไทยวันนี้ คือตั้งสติไว้ในใจให้พร้อมกันว่า "เราเกิดมาเพื่อคืนกำไรให้แผ่นดิน" เราต้องมีความรัก ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ร่วมกันหล่อหลอมจิตใจ ให้ยอมรับซึ่งกันและกันให้ได้ เพราะเราอยู่ในเรือลำเดียวกัน คือรัฐนาวาไทย

หากวันนี้ คนไทยเห็นร่วมกันว่า เรือลำที่เรากำลังนั่งอยู่นี้รั่ว หน้าที่ของเราคือต้องช่วยกันอุดรอยรั่วของเรือให้ได้ รีบทำให้เร็ว หยุดชี้นิ้วกล่าวหากัน หันมาช่วยกันอุดรอยรั่ว การถือเอาแต่กล่าวหาซึ่งกันและกัน ว่าอีกฝ่ายทำให้เรือรั่ว โอกาสรอดนั้นมีน้อย เพราะขณะที่กล่าวหากันนั้นเรือก็แล่นไม่หยุด คลื่นลมก็แรง พายุก็กระหน่ำคลื่นกระแทกซัดเข้าหาเรือ ทำให้เกิดรอยรั่วเพิ่มมากขึ้น และนำขยายรูรั่วให้ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม ในที่สุด น้ำก็เข้าเต็มลำเรือ และนำทุกชีวิตจมลงกลางทะเล ทุกคนที่อาศัยอยู่ในเรือ ทั้งคนถูกและคนผิด ไม่มีใครรอดชีวิตแม้แต่คนเดียว

คนไทยจะรักและสามัคคีกันได้ ต้องปลูกจิตสำนึกของความเป็นคนไทยชาติไทย และร่วมกันปลูกอุดมการณ์ให้คนไทยมีความรักชาติ รักสถาบัน รักความเป็นไทยของเราไว้ให้ได้ ถ้าเราไม่ร่วมกันรักหวงแหนชาติไทย ไม่ร่วมกันสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นแก่ชาติไทย เราก็ไม่สามารถที่จะแข่งขันกับนานาอารยประเทศอื่นได้ การที่บุคคลจะแสดงความรักชาติ ต้องคิดให้เหมือนกับความรักของพ่อแม่ที่รักลูก ไม่ว่าคนเหล่านั้นจะมาจากเชื้อชาติ ศาสนา เผ่าพันธุ์ใด แต่หัวใจคือความเป็นไทย เป้าหมายของไทยคือ ทุกคนจะต้องมีความคิดอยู่เสมอว่า ต้องคืนกำไรให้แก่แผ่นดิน โดยมีทั้งศาสตร์และศิลปะ ในการหล่อหลอมรวมความรักความภักดี และความสามัคคีให้เป็นหนึ่งเดียวกัน คือฝึกให้เก่งด้วยวิชาการทางโลก อบรมจิตให้ดีด้วยหลักศีลธรรมตามแนวคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

การเกิดเป็นคนไทย ต้องสร้างความภูมิใจบนผืนแผ่นดินไทย จะมีความสุขใจได้อย่างไรกับความเป็นคนไทยบนผืนแผ่นดินอื่น คนไทยต้องสามัคคีกัน ต้องทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง ไม่เอารัดเอาเปรียบกินแรงกัน เหมือนพายเรือแข่ง ทุกฝีพายต้องออกแรงเท่ากันและออกแรงพร้อมกัน เรือจึงจะไปถึงเส้นชัยได้อย่างรวดเร็วและปลอดภัย

แม้ทุกคนต้องการชัยชนะในการแข่งขัน แต่การแข่งขันนั้น ต้องเป็นไปตามกฎกติกามารยาทที่วางไว้ ชัยชนะระหว่างคนไทยด้วยกัน ยังไม่สำคัญเท่ากับชัยชนะของแผ่นดิน ถ้าทุกคนยอมแพ้กันเสียบ้าง ทำเพื่อให้แผ่นดินได้รับชัยชนะ ตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ก็จะเป็นการคืนกำไรให้แผ่นดิน ที่สำคัญ เพราะชัยชนะของแผ่นดิน คือชัยชนะของคนไทยทุกคน แต่ถ้าแผ่นดินแพ้ แม้เราจะบอกว่าตนเองชนะ ก็คือความล่มจมนั่นเอง ทุกคนพูดอยู่เสมอว่า เรารักในหลวง ขอให้ทุกคนคิดย้อนกลับไปพิจารณาด้วยจิตที่ชอบประกอบด้วยเหตุผลและปัญญาอันบริสุทธิ์ เราจะพบว่า พ่อหลวงในดวงใจของเราจะมีสุขได้อย่างไร ถ้าคนไทยบนแผ่นดินนี้ เปรียบเสมือนลูกๆ ต่างคนต่างฝ่ายยังแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น จะเอาชนะคะคานกันให้ได้ เพราะเมื่อลูกๆ ยังมีเหตุทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่ พ่อของแผ่นดินจะมีสุขได้อย่างไร ความจริงข้อนี้ ขอให้ทุกคนที่คิดจะสร้างความสมานฉันท์ ได้ไตร่ตรองพิจารณาให้ดี ตามหลักของธรรมชาติ

ถึงเวลาแล้วที่ลูกๆ จะต้องหยุดกล่าวหา หรือต่อสู้กันเอง โดยอาศัยพ่อหลวงเป็นที่กล่าวอ้าง ถึงเวลายุติการกล่าวร้ายให้ร้ายต่อกัน ไม่อาฆาต ไม่พยาบาท ผูกเวรต่อกัน และถึงเวลาที่จะให้อภัยกัน เพราะอภัยโทษย่อมเกิดจากอภัยทาน อันเป็นพื้นฐานของใจ นี่เป็นการสร้างทานปรมัตถบารมีที่ยิ่งใหญ่ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจเป็นการถวายพระพรชัยมงคล ให้มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน เป็นการบูชาพระมหากรุณาธิคุณแห่งพ่อหลวงของปวงชนชาวไทย ให้จงได้

เวลานี้จึงถือว่าเป็นเวลาคืนสติให้แก่ใจ คืนคนไทยให้รู้จักสามัคคี เพราะคนไทยทุกหมู่เหล่า ต่างรู้ชัดแล้วว่า รัฐนาวาไทยกำลังประสบภัยกลางทะเล จึงถึงเวลาที่คนไทยทุกคนจะต้องหันหน้ามาช่วยกันอุดรอยรั่วของเรือลำนี้ให้ดี เพื่อมิให้เรือล่มจมลงกลางทะเล ขอให้คนไทยทุกหมู่เหล่า จะต้องใช้สติสัมปชัญญะ ความสามารถความฉลาดของวิชาการ คือความรู้ดี และทำความรู้ดีนั้น ให้เป็นประโยชน์ สร้างเสน่ห์ คือจรณะ ความประพฤติดี และรู้จักการใช้ศิลปะคือความซื่อสัตย์สุจริต ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ด้วยหลักสามัคคีธรรม ประเทศไทย สังคมไทย ก็จะมีความสุขความเจริญรุ่งเรือง คนในชาติก็จะมีแต่ความรัก ความภักดี ปรองดองสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมตามบทประพันธ์พุทธคุณคาถา ที่ได้รับพระราชทานถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

บัดนี้ พระสงฆ์ผู้มาประชุมสโมสรสันนิบาตในมหาสมาคมแห่งนี้ จักได้ประมวลจิตอธิษฐานถวายพระพรชัยมงคล

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรลุธรรมอันสูงสุดแล้ว ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส

เอตสฺส อานุภาเวน กตปุญฺญสฺส เตชสา

ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้ และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลบารมีอันวิบูลย์ พร้อมทั้งอานุภาพ พระเดชพระคุณ แห่งสมเด็จพระบูรพมหาราช สมเด็จพระบูรพกษัตริยาธิราชเจ้า พระสยามเทวาธิราช สยามรัฐิกเทวดาทั่วราชอาณาจักรไทย และอารักขเทพผู้อุปการะอภิบาล ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มีพระจิตปีติปราโมทย์ทุกกาล ทรงพระเกษมสำราญสวัสดี พร้อมพระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศ์ ทั้งคณะรัฐบาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน ประชาชน สมณชีพราหมณาจารย์ อุปัทวันตรายความขัดข้องทั้งหลาย อย่าได้พ้องพานรัฐสีมาอาณาเขตประเทศไทย ในกาลนี้ ในกาลไหนๆ สุขอันเกิดแต่ความไม่มีโรคไม่มีภัย ความเป็นผู้มีอายุยืน ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย ความบริบูรณ์แห่งธาตุทั้ง ๔ ความสุขสวัสดีในเหตุทั้งหลายทั้งปวง อันเกิดจากชนจำนวนใหญ่หลวง เคารพในกฎหมาย เชื่อฟังเคารพพระบรมราโชวาท จงมี จงเป็นไปพร้อมทุกประการ

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มีพระราชหฤทัยปราโมทย์ผ่องใส มีพระราชศรัทธาตั้งมั่นยิ่งๆ สืบไป ในพระรัตนตรัย อันจักเป็นเหตุยิ่งใหญ่ เสริมส่งให้ทรงพระเจริญสวัสดี พร้อมด้วยพระชนมายุ พระสิริวรรณะ พระสุขะ พระพละ พระสติ พระปัญญายิ่งขึ้นเป็นนิจกาล ทรงสามารถทำลายเครื่องผูกแห่งมารได้เป็นลำดับ

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่ได้รับพระราชทานกล่าวแล้วนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มีพระราชมนัสเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะอย่างแท้จริงทุกประการ เทอญ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในสามัคคีกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา ขันติธรรมกถา
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน วันฉัตรมงคล
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันอังคาร ที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔
พระพรหมเมธี ธมฺมจารี กรรมการมหาเถรสมาคม
เจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธ)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร
รับพระราชทานถวาย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

เสโล ยถา เอกฆโน วาเตน น สมีรติ
เอวํ นินฺทาปสํสาสุ น สมิญฺชนฺติ ปณฺฑิตาติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ขันติธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแด่พระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงปรารภมงคลสมัยกาล ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มาโดยอุดมสุขสิริสวัสดิ์ นิราศสรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย ทรงพระราชอนุสรณ์ถึงพระราชคุณูปการแห่งสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกๆ พระองค์ อันได้มีมาด้วยดี แก่ประเทศชาติและประชาชน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน เป็นส่วนสักการบูชา เป็นบุรพภาคแห่งการพระราชพิธีสมโภชพระสิริราชสมบัติฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าพนักงานผู้เตรียมการ ได้อัญเชิญพระโกศ พระบรมอัฐิ สมเด็จพระบรมราชบูรพการีขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร และอัญเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิ ประดิษฐานในพระที่นั่งบุษบกมาลาประกอบด้วยเครื่องบรมอิสริยราชูปโภคพร้อมสรรพ ครั้นแล้ว สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมบพิตรสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จแทนพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ทรงพระราชอุทิศถวายส่วนพระราชกุศลครั้งนี้ ด้วยกำลังพระกตัญญู

เวทิตาคุณ ซึ่งทรงมีบริบูรณ์ในพระราชหฤทัย ตามภูมิธรรมแห่งสาธุชน ต้องตามนัยพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิธรรมแห่งสาธุชน ดังนี้

สมเด็จพระบรมราชบูรพการีทุกพระองค์ ได้ทรงมีพระราชคุณูปการกิจ แก่ประเทศชาติ ราษฎรมาแล้วเป็นอย่างดี ทุกพระองค์ได้ทรงบริหารไทยรัฐราชธานีให้แคล้วคลาดจากภัยพิบัติอันตราย ทั้งภายนอกภายใน ให้ประชาชนชาวไทยมีอิสระเสรียั่งยืน มั่นคง ดำรงความเป็นเอกราช มีอธิปไตยสมบูรณ์ ทรงปกครองรักษาความเป็นชาติไทยมิให้ดับสูญ เป็นมรดกตกทอดที่ยาวนานถึงปัจจุบันกาล เป็นผลให้ปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้สมโภชเฉลิมฉลอง ณ บัดนี้ นับว่าเป็นพระเดชพระคุณล้นพ้น สุดที่จะพรรณนา สมควรแก่ความเคารพนับถือ กตัญญูกตเวที ถวายความจงรักภักดี เพราะสมบัติทั้งหลายบรรดามี สมบัติคือความเป็นชาติไทย เป็นยอดสมบัติที่ปวงชนชาวไทย ควรจะหวงแหนสงวนรักษา ด้วยว่าเมื่อชาติไร้เอกราชอธิปไตยแล้ว สมบัติอื่นๆ ก็ไร้ค่าหมดความหมาย ถ้าชาติไทยไร้อิสระเสรี ศาสนาก็มีแต่จะดับสูญอันตรธานไป การที่ชาติไทยและพระพุทธศาสนา ประดิษฐานมั่นคงยืนนาน ทำให้พิจารณาเห็นพระคุณาลังการ ในสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ที่ทรงบำเพ็ญปฏิบัติมาแล้วว่า ทรงดำเนินพระบรมราโชบาย เป็นประโยชน์ เป็นธรรม ทรงปกครองบริหารประเทศชาติ ด้วยทศพิธราชธรรม ทรงนำสันติสุข ความร่มเย็น ไม่มีเวร ไม่มีภัย ด้วยหลักเมตตาธรรม มาสู่ชาติบ้านเมืองโดยสมบูรณ์ทุกกาลสมัย

ณ โอกาสนี้ จักขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระพุทธศาสนสุภาษิต ที่อัญเชิญเป็นบทอุเทศเบื้องต้น แปลความว่า “ภูเขาศิลาขุนเขาไม่สะเทือนเพราะแรงลมฉันใด บัณฑิตก็ไม่หวั่นไหวเพราะนินทาหรือสรรเสริญฉันนั้น ขันติธรรมข้อนี้ท่านแสดงพระปัญญาคุณของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงเปรียบบัณฑิตผู้มีขันติธรรมคือความอดกลั้นอดทน เสมือนดังภูเขาหินแท่งทึบ และทรงเปรียบนินทาสรรเสริญดังแรงลม ขอถวายวิสัชนาพอเป็นนิทัสสนัย ดังนี้

ขันติ หมายถึงความอดทน คือทนตรากตรำ ๑ ทนลำบาก ๑ ทนเจ็บใจ ๑ ความอดทนตรากตรำกับความอดทนลำบาก ยังไม่จัดว่าเป็นขันติอย่างแท้จริง ความอดทนที่แท้จริงคือ ทนเจ็บใจ ได้ชื่อว่า อธิวาสนขันติ แปลว่า ความอดกลั้น เพราะเป็นความอดทนต่ออนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่ชอบใจ ไม่น่าปรารถนา ซึ่งมากระทบเข้าเป็นการยากที่คนทุกคนจะทำได้ ธรรมที่เป็นข้าศึกของขันติคือโกธะ ความโกรธ

โลกมนุษย์เรานี้ มีเหตุการณ์ที่ทำให้ชีวิตมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยชนกลุ่มใหญ่ ต้องโยกคลอนด้วยอารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนาอยู่มาก แต่ความอดทนของมนุษย์เราท่านเปรียบเสมือนเสาเข็มของชีวิต มวลมนุษย์ทั้งเศรษฐีและยาจกต่างก็ถูกโลกธรรมโยกคลอนจิตใจ ไม่มียกเว้นใครแม้แต่คนเดียว ไม่ว่าจะมีจนหรือร่ำรวย มีอำนาจวาสนา หรือไร้อำนาจวาสนา โลกธรรมคือได้ลาภ - เสื่อมลาภ ได้ยศ - เสื่อมยศ ได้สุข มีทุกข์ มีนินทา มีสรรเสริญ

บางคนเมื่อได้ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ แล้ว ก็เพลิดเพลินยินดี จนลุ่มหลง เมื่อคราวเสื่อมก็เศร้าโศกเสียใจ ความลุ่มหลงทำให้เกิดความสุดโต่ง ผู้ใดดำเนินชีวิตแบบสุดโต่ง ผู้นั้นจะพบกับความผิดพลาดได้ง่าย

การทำความรู้สึกเบาๆ คือการบรรเทาทุกข์ที่ดี เช่น คิดเผื่อไว้ว่าในคราวได้ อาจสูญเสีย ในคราวมียศ อาจเสื่อมยศ ในคราวมีเกียรติ อาจเสื่อมความนิยมลงได้ แม้ในคราวมีสุข ก็พึงนึกถึงทุกข์กำกับไว้ด้วย ในคราวได้รับคำสรรเสริญเยินยอยกย่องมากล้น ก็พึงคำนึงว่า อาจมีคนชอบติฉินนินทาเราอยู่เหมือนกัน การคิดเช่นนี้ ย่อมมีผล ๒ ประการ คือ ทำให้ไม่ลุ่มหลง และทำให้มีกำลังใจในการทำงานมากยิ่งขึ้น

อุปสรรคปัญหา เสมือนคลื่นลมในทะเล เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักแข่งเรือใบ เพราะต้องการลมส่งเรือให้ถึงเส้นชัย อุปสรรคปัญหาทุกอย่าง จึงมีอุปการะอย่างยิ่งต่อนักสร้างบารมีเสมอ ความอดทนต่ออุปสรรคปัญหา แรงนินทาว่าร้าย เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชีวิต

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงว่า ความอดทนเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ทนได้ ก็เป็นได้ ทนไม่ได้ก็เป็นไม่ได้ เครื่องใช้ทุกชนิดทุกประเภท ความดีอยู่ที่ใช้ได้ทน ฉะนั้นความดีของคนอยู่ที่ทนอด ทนทำ ทนหิว ทนร้อน ทนหนาว แปลว่า ทนทานต่อความทุกข์ยากลำบาก ไม่หวั่นไหวต่อแรงเสียดทานใดๆ เหมือนภูเขาศิลาแท่งทึบ ไม่หวั่นไหวเพราะแรงลม หมายความว่า ในกิจกรรมทุกอย่าง ย่อมมีทั้งคนเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย มีทั้งคนชื่นชมและคัดค้าน โดยเฉพาะในโลกแห่งยุคการสื่อสารเสรี ที่ผู้คนในโลกมีข้อมูลข่าวสารในมือเท่าเทียมกัน และมีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงออกอย่างเท่าเทียมกัน คนที่เกิดในโลกยุคนี้ จึงต้องมีใจอดทนและหนักแน่นยิ่งกว่าขุนเขา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสสอนว่า นตฺถิ โลเก อนินฺทิโต คนไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก แปลว่า การนินทาเป็นธรรมชาติของคน เพราะคนที่ถูกสรรเสริญหรือถูกนินทาโดยส่วนเดียวก็ไม่มีเช่นกัน ในคนเดียวกันจึงมีทั้งคนรักและคนชัง มีทั้งคนนินทาและสรรเสริญสลับกันไป หากมองให้ดี นินทาและสรรเสริญคือสีสันของชีวิต เพราะชีวิตเหมือนละคร โลกใบนี้เปรียบเหมือนโรงละคร

การนินทาและสรรเสริญ เป็นกระแสธรรมประจำโลก เป็นกระแสอารมณ์ที่อยู่กับมนุษย์ยาวนาน และจะยังดำรงอยู่เช่นนี้ตลอดไป บัณฑิตผู้มีปัญญา ปรารถนาจะหลุดจากวงโคจรนี้ จึงต้องบำเพ็ญบารมีต้องฝึกจิต ดังพุทธภาษิตที่ว่า การฝึกจิตเป็นการดี จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ การฝึกคือการฝืน การฝืนไม่ทำให้สิ่งที่อยากทำคือการสร้างความอดทนอดกลั้น คือไม่หวั่นไหวเหมือนภูเขาศิลาแท่งทึบ ที่ยืนตระหง่านทนแดดร้อนและลมแรง ไม่ล้มครืนลงมา ก็เพราะมีรากฐานที่มั่นคง ความอดทนอดกลั้นจึงเปรียบได้กับเสาเข็มชีวิต

ความอดทนจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อคิดว่าอุปสรรคปัญหา คำล่วงเกินต่างๆ คำนินทาว่าร้ายเหล่านั้นเป็นเครื่องสร้าง ทดสอบบุญบารมี ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนว่าการสร้างบารมี ๑๐ ประการ จะทำให้ชีวิตสมบูรณ์ นั่นคือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี

จุดสำคัญของการสร้างบารมีคือการคิดบวก ทำบวก พูดบวก แปลว่า ให้ฝึกคิดอยู่บนพื้นฐานของการอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ ต่อบุคคลอื่น โดยเริ่มจากคนใกล้ตัว แล้วขยายกว้างออกไป จนกระทั่งถึงประเทศชาติ ประชาชน และมวลมนุษยชาติ

การสร้างบารมี คือการตั้งความปรารถนาให้คนอื่นดีกว่าตน เห็นอกเห็นใจ เข้าใจชีวิตของคนอื่นที่ด้อยกว่าตนให้มาก การคิดเช่นนี้ อาจต้องฝืนคิดในระยะแรก แต่เมื่อฝึกคิดบ่อยๆ ก็จะทำให้จิตใจอ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ได้ไม่ยาก จนกระทั่งมองเห็นทุกคนเป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย บนโลกใบเดียวกัน การสร้างบารมีคือการทุ่มเทเสียสละตนเพื่อคนอื่น โดยไม่คาดหวังว่าจะมีใครให้อะไรตอบแทน แม้จะต้องทุกข์ยากลำบากเพียงใด รางวัลของนักสร้างบารมี มีสิ่งเดียวเท่านั้นคือ ความสุขของคนอื่น รอยยิ้มของคนอื่น คือ โล่เกียรติยศของนักสร้างบารมี นักสร้างบารมีจะต้องพบอุปสรรคมากมาย แต่นั่นก็ขอให้ถือว่าเป็นเครื่องทดสอบบารมี แบบฝึกหัดที่ยาก

ย่อมทดสอบความอดทน สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร และความรู้ ความสามารถของนักเรียนฉันใด อุปสรรคปัญหาที่ยากย่อมทดสอบ "ขันติธรรม" ของนักสร้างบารมีฉันนั้น นักสร้างบารมีจึงควรภูมิใจว่าได้มีโอกาสเผชิญปัญหา ภูมิใจที่โลกให้โอกาสเป็นผู้คิดแก้ปัญหา จะไม่บ่นน้อยใจ เสียใจ กลุ้มใจ หรือลำบาก เพราะทุกครั้งที่ทนคิด ทนทำ และทนได้ ปัญหามักจะเปลี่ยนเป็นปัญญาเสมอ

ฉะนั้น ผู้หนีปัญหา ปัญหาจะวิ่งไปนอนรออยู่ข้างหน้า แต่คนที่กล้าเผชิญกับปัญหา ปัญหาจะกลายเป็นเพื่อนแท้ทันที ปัญหาทุกอย่างต้องการทดสอบว่า เราเอาจริงหรือไม่ เรามีปณิธานแค่ไหน เราทำเพื่อสร้างบารมี หรือทำเพื่ออะไร การสร้างบารมีคือการทำดีเพื่อให้ผู้อื่นได้พึ่งพาสิ่งที่ทำลงไป

ด้วยเหตุนี้ อุปสรรคปัญหา จึงมิใช่ศัตรู แต่เป็นครูที่ยิ่งใหญ่ เป็นครูที่ไม่ต้องเสียค่าชั่วโมงเรียน แต่อาสามาสอนถึงห้องนอน สอนทุกหนทุกแห่ง แม้จะเดินทางอยู่บนฟากฟ้ามหาสมุทร ก็ตามไปสอนเราได้ คือสอนให้เราอดทนอดกลั้น สอนให้ขยันหมั่นเพียร เรียนรู้ สอนให้มีสติ มีความรอบคอบตลอดเวลา

การสร้างพลังความคิดให้เราได้เพิ่มบารมีธรรมแห่งความอดทนอดกลั้นดังกล่าวนี้คือการบ่มเพาะ "ขันติธรรม" อันเป็นรากแก้วที่มั่นคงแห่งชีวิต เสมือนขุนเขาที่แน่นหนาไม่สั่นสะเทือนเพราะแรงลมฉันใด ผู้มีบารมีก็ไม่หวั่นไหวในคำนินทา ไม่หลงระเริงในคำสรรเสริญฉันนั้น

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอุทิศถวาย สมเด็จพระบรมราชบูรพการี ทั้งนี้ จงสัมฤทธิ์เป็นวิบากสมบัติ เป็นไปเพื่อความเกื้อกูล เพื่อสุขสมบูรณ์แด่สมเด็จพระบรมราชบูรพการี สมตามพระบรมราชอุทิศ ทุกประการ

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ซึ่งเป็นอโนปไมยปสาทนียฐาน ได้โปรดอภิบาลรักษา สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และพระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงแคล้วคลาดอุปัทวะสรรพอันตราย ทั้งหลายทั้งปวง ขอจงนิราศไกลในอนิฏฐารมณ์ข้อขัดข้องใดๆ ซึ่งไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย อันไม่เป็นไปตามพระบรมราชประสงค์ ขอให้อนิฏฐารมณ์นั้นจงห่างไกล อย่าได้แผ้วพานเบื้องพระยุคลบาท คุณสมบัติอิฏฐารมณ์ใดๆ ที่พอพระราชหฤทัย ขอคุณสมบัติเหล่านั้น จงสัมฤทธิผลดั่งพระราช

ประสงค์ ทุกราตรีทิวาวาร ทอดพระเนตรเห็นแต่สรรพกิจการที่ดีงาม เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญเป็นนิตย์ ให้ไพโรจน์โชติช่วงด้วยพระราชวรฤทธิ์ พระราชอิสริยยศ พระเกียรติคุณ และพระบุญญาบารมี ด้วยพุทธานุภาพแห่งพระศรีรัตนตรัยนิรัติสัย บุญเขต แลด้วยอำนาจพระราชกุศลอันพิเศษ ที่ได้ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปแล้ว เป็นนิตยกาล เพื่อทรงอภิบาลประเทศชาติ ราชจักรีบรมราชวงศ์ พระพุทธศาสนา ตลอดถึงคณะรัฐบาล ข้าราชการ ทหารตำรวจ และประชาราษฎร์ ให้สุขเกษมถาวร เจริญยิ่งใหญ่ไพศาล จวบกาลนิรันดร

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ
เอตสฺมึ รตนตฺยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่ตั้งปณิธานนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เป็นสรณะจริงแท้ทุกประการเทอญ

รับพระราชทานถวายวิสัชนา พระธรรมเทศนาในขันติธรรมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลง เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

บริษัททรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)
Emery Oleochemicals Group
บริษัท ศรีไทย ออโต้ซีทส์ อินดัสตรี จำกัด
พิมพ์ถวายเป็นมุทิตาสักการะ ในงานสมโภชหิรัญบัฏ
พระพรหมเมธี (จำนงค์ ธมฺมจารี)
โดย

บริษัททรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)

๑. คุณสุภกิต คุณมาริษา เจียรวนนท์
๒. คุณณรงค์ เจียรวนนท์
๓. คุณศุภชัย คุณบุษดี เจียรวนนท์

Emery Oleochemicals Group

๑. คุณวงทิพา วีรชาติพลี
๒. ดร.คงกระพันธ์ คุณณัฐพรรณ อินทรแจ้ง

บริษัท ศรีไทย ออโต้ซีทส์ อินดัสตรี จำกัด

๑. คุณธงชัย คุณอัชฌนา ลิมป์ไพฑูรย์

พิมพ์ถวายเป็นมุทิตาสักการะ
เนื่องในการรับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ ของ
พระพรหมเมธี
สีลาจารวัตรวิมล โสภณปริยัติดิลก สาธกธรรมวิจิตร
พิพิธศาสนกิจจาทร ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
๕ ธันวาคม ๒๕๕๓
พระธรรมเทศนาในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ
ISBN 978-616-207-087-4

จัดทำและออกแบบรูปเล่ม ฝ่าย Amarin Publishing Services

คณะทำงาน
ศิริวรรณ ต้นทอง เชนิสา เพื่อวงศ์
อนุสรา สังข์ทอง อิงอร วิรบัณฑิต

แยกสีและพิมพ์ที่ สายธุรกิจโรงพิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐, ๐-๒๘๘๒-๑๐๑๐ โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕

พระธรรมเทศนา ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล